Μακεδονικά

Τόμ. 3 (1956)

Το κοινόν των Μακεδόνων

Δ. Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.1096](https://doi.org/10.12681/makedonika.1096)

Copyright © 2015, Δ. Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (1956). Το κοινόν των Μακεδόνων. *Μακεδονικά*, 3, 27–102.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.1096>

ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ θεσμός τῶν κοινῶν,¹ δηλ. τῶν ὁμοσπόνδων κρατῶν, εἶναι προῖον τῆς πολιτικῆς πείρας καὶ ἐπιστήμης τῶν Ἑλλήνων. Ἐνεφανίσθη ἤδη πρὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἤρχισεν ὁμως ἀπὸ τοῦ 4ου κυρίως αἰῶνος νὰ διαδίδεται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, διὰ νὰ ἀποβῇ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ κανονικὸς τύπος τοῦ ἑλληνιστικοῦ κράτους. Πρόδρομοι τῶν κοινῶν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν κυρίως αἱ ἀμφικτιονίαι, αἵτινες ἦσαν σύνδεσμοι γειτονικῶν φυλῶν, οἱ ὅποιοι συνήρχοντο περὶ ἓν κοινὸν ἱερὸν κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς τέλεσιν ἐορτῶν καὶ προσφορὰν θυσιῶν εἰς τὴν λατρευομένην ὑπ' αὐτῶν θεότητα, κατόπιν δὲ καὶ πρὸς εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῶν διαφορῶν των ἢ διακανονισμόν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν των ὑποθέσεων.

Τὰ κοινά, ὡς ἐξειλήχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ, ἦσαν ἡ ὁμοσπονδία πολιτειῶν (Staatenbünde) μὲ χαλαρὰν τὴν ὁμοσπονδιακὴν δύναμιν ἢ πραγματικὰ ὁμόσπονδα κράτη (Bundesstaaten) μὲ πλήρη κρατικὴν ἐξουσίαν. Τὰ πρῶτα ἦσαν παλαιότεραι πολιτικαὶ ὁργανώσεις καὶ δὲν παρουσιάζουν ἐνδιαίον τύπον διοικήσεως καὶ δι' αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν. Τὰ δεύτερα ἦσαν μεταγενέστερα καὶ προῆλθον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν πρώτων. Ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐν τῶν παλαιότερων κοινῶν τῆς μορφῆς αὐτῆς ἦτο τὸ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν.²

Τὰ κοινὰ τῆς κατηγορίας αὐτῆς διέθετον ἰδίαν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία ἦτο ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὰς συγκροτούσας αὐτὰ πολιτείας καὶ ἴστατο ὑπεράνω αὐ-

¹ Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὅρου «κοινόν» βλ. Kornemann, RE Supplb. IV, 914 κέ.

² Πλὴν τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ὁμορον πρὸς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν κοινὸν τῶν Χαλκιδέων ὡς ἐν ἐκ τῶν πρώτων εἰς ἡμᾶς γνωστῶν ὁμοσπόνδων κρατῶν. Ὁ καθηγητὴς Ἰ. Παπασταύρου διὰ τῆς μελέτης του «Τὸ κοινὸν τῶν Χαλκιδέων καὶ οἱ Ὀλύνθιοι» (Ἐπετηρ. Φιλολ. Σχολ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης τόμ. 6 (1950), σ. 95 - 111) ἔδειξεν ὅτι τοῦτο ἀπειλεῖ ἰδιάζουσαν μορφήν κοινοῦ ὃχι ὁμοσπόνδου κράτους (Bundesstaat). Διὰ τοῦ ὅρου κοινόν τῶν Χαλκιδέων, ὁ ὁποῖος ταυτίζεται πλήρως πρὸς τὸν ὅρον Χαλκιδεῖς καὶ Ὀλύνθιοι, ἐννοεῖται αὕτη αὐτὴ ἡ πόλις Ὀλυνθος, ὡς εἶχε διαμορφωθῇ ἀπὸ τοῦ 432 π.Χ. διὰ τοῦ συνοικισμού τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων περὶ αὐτήν, κατὰ τὸν 4ον δὲ π.Χ. αἰῶνα ἡ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἰδίας Ὀλύνθου τελοῦσα Ὀλυνθιακὴ συμμαχία.

τῶν. Δι' αὐτῆς ἤσκουν κυριαρχικά δικαιώματα ὄχι μόνον ἐπὶ τῶν πολιτειῶν, ὡς συνέβαινε μὲ τὰ παλαιότερα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ὑπηκόων ἐκάστης ἀπ' εὐθείας. Καὶ δὲν ἐπενέβαινον μὲν βάσει τοῦ ἀξιώματος τῆς αὐτονομίας εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἤσκουν ὅμως ἐπίδρασιν τινα ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν ὁμοιομόρφων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πολιτευμάτων ἐν αὐταῖς. Ἡ ἐξουσία αὐτῇ ἠσκειτο διὰ τριῶν ὁργάνων, τῆς ὁμοσπονδιακῆς συνελεύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ μετέχουν ὅλοι οἱ πολῖται, τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν μετεχουσῶν εἰς τὸ κοινὸν πολιτειῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων. Ἡ ὁμοσπονδιακὴ συνέλευσις (κοινόν, ἐκκλησία) συνήρχετο εἰς τακτικὰς συγκεντρώσεις ὀλίγας φορὰς ἐντὸς τοῦ ἔτους εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ ἢ εἰς ἄλλην πόλιν, ὀριζομένην ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, ἐνθα ἐξέλεγε τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀρχοντας τοῦ κοινοῦ καὶ ἐλάμβανεν ἀποφάσεις δι' ὅλα τὰ ζωτικά προβλήματα αὐτοῦ. Ἦτο τὸ ἀνώτατον βουλευτικὸν σῶμα τοῦ κοινοῦ. Τὸ ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον (συνήθως συνέδριον ἢ συνέδριοι, ἄλλως σύνοδος, βουλή), τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ κοινά, ἦτο ὀλιγαριθμότερον καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶχε τὴν εὐχέρειαν νὰ συνέρχεται συχνότερον. Ὅπωςδὴποτε ὅμως καὶ αὐτὸ εἰς πλεῖστα κοινὰ δὲν ἦτο μόνιμον. Τοῦτο προηγοίμαζε διὰ τὴν συνέλευσιν τὰ ὑπὸ συζήτησιν θέματα, ἐλάμβανεν ἀποφάσεις δι' ὑποθέσεις μικροτέρας σημασίας, ἀπὸ κοινοῦ δὲ μετὰ τῶν ἀρχόντων μετεῖχεν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων τοῦ κοινοῦ καὶ δὴ εἰς ὅ,τι ἀφεώρα εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Οἱ ἀρχοντες ἦσαν πολιτικοί, στρατιωτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ καὶ ἤσκουν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τοῦ κοινοῦ. Ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς ὁμοσπονδιακῆς συνελεύσεως καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα ἐπανεκλογῆς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ εὐρίσκετο ἡ εἰς μόνον ἀνώτατος ἀρχων, ὁ στρατηγός (ἄλλως καὶ ἀρχων κ.δ.), ὅστις ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κοινοῦ στρατοῦ, ἀντεπροσώπευε τὸ κοινὸν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ συνεκάλει (μετὰ τῶν ἀποκλήτων εἰς τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν, μετὰ τῶν δαμιουργῶν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν) τὴν συνέλευσιν καὶ προήδρευεν αὐτῆς, ἡ μία ἐπιτροπὴ ἐξ ἀνωτάτων ἀρχόντων (συνήθως στρατηγῶν) μὲ ἀνάλογον ἀρμοδιότητα. Οὗτοι μετὰ τῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων τοῦ κοινοῦ ἀπετέλουν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ.

Προσέτι τὰ κοινὰ αὐτὰ εἶχον ἴδιον δίκαιον, τὸ ὁμοσπονδιακὸν (κοινοπολιτεία), παρὰ τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθει νὰ ὑπάρχῃ τὸ τοπικὸν μίᾱς ἐκάστης πολιτείας (αὐτοπολιτεία). Ἐκάστη δηλ. μετέχουσα τοῦ κοινοῦ πολιτεία διετήρει ἐσωτερικῶς τὴν αὐτονομίαν της, εἶχε τοὺς νόμους της, τοὺς ἀρχοντας της, τὰ δικαστήριά της, ἔκοπτε νομίσματα κλπ., εἰς τὰ ἐξωτερικά ὅμως ζητήματα ἐξεχώρει εἰς τὸ κοινὸν τὸ δίκαιόν της, δὲν ἠδύνατο π.χ. νὰ συνομολογήσῃ ἐξ ὀνόματός της συνθήκην μετ' ἄλλης πολιτείας ἢ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτῆς. Ὡς ἐκ τούτου καὶ οἱ πολῖται, οἱ ὁποῖοι, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἦσαν συνάμα καὶ τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον, καὶ τοῦ

κοινοῦ πολῖται, εἶχον διπλᾶ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις, πρὸς τε τὴν πολιτείαν καὶ τὸ κοινόν.

Τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ κοινὸν μέλη ἦσαν συνήθως πόλεις, ὅπως π.χ. εἰς τὴν Ἀχαΐαν, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν κ.ά. Ἡδύναντο ὅμως καὶ πόλεις καὶ περιοχαὶ ἢ φυλαὶ (*ἔθνη*) νὰ ἀντιπροσωπεύωνται παραλλήλως εἰς αὐτό, ὥς εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων καὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἡπειρωτῶν. Ὅλα τὰ μέλη τοῦ κοινοῦ ὥς πρὸς τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις ἦσαν ἰσόνομα (*ἰσοπολιτεία*). Ὅθεν ἡ ἐπιρροή τῆς πρωτευούσης ἢ ἄλλων σημαντικῶν κέντρων εἰς τὰ περισσότερα τοῦλάχιστον κοινὰ ἦτο πολὺ μετρία. Τοιαύτη ὅμως ἰσότης δὲν ἴσχυεν ἀπολύτως εἰς τὸν μηχανισμόν τῆς διοικήσεως· εἰς τὸ κοινὸν π.χ. τῶν Αἰτωλῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν συνέδρων ἐκάστης πολιτείας ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν σημασίαν καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς.

Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κοινοῦ περιλαμβάνετο ἐν πρώτοις ἡ διευθύνσις τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, ἡ κήρυξις πολέμου, ὥς καὶ ἡ συνομολόγησις εἰρήνης, ἡ σύναψις συμμαχιῶν ἢ ἄλλων συνθηκῶν. Πρὸς τοῦτοις ἐσωτερικῶς εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴν φροντίδα τῶν στρατιωτικῶν, ἐψήφισε νόμους δι' ὁμοσπονδιακὰ ζητήματα, ἥσκει δικαστικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῶν παρανομούντων ἐναντίον του ἢ βλαπτόντων αὐτό, ἀπεφαίνετο ἐν περιπτώσει φιλονικιῶν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ὁμοσπονδίας, διωργάνωνε τοὺς ὁμοσπονδιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἐορτὰς καὶ μετεῖχε δι' ἀντιπροσώπων (*θεωροί*) εἰς τὰς ἐορτὰς ἄλλων πολιτειῶν. Ἐπὶ πλέον εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς νομισματοκοπίας.

Τὰ κοινὰ λοιπὸν ταῦτα ἦσαν πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ὀργανισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους αἱ μετέχουσαι πόλεις ἐζήτουν τὴν ἐγγύησιν τῶν ἐλευθεριῶν των ἐναντι τῶν δεσποτικῶν ἀξιώσεων καὶ τῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς ἰσχυρῶν δυνάμεων, συνάμα δὲ καὶ τὴν διαφύλαξιν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας των. Τὰ κοινὰ ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν διετηρήθησαν μέχρι τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατικῆς Ρώμης τὰ κοινὰ, καὶ ὅσα ἐπέζησαν μετὰ τὴν κατάκτησιν καὶ ὅσα διαλυθέντα τὸ 146 π. Χ. ἀνασυνεστήθησαν ἀργότερον, ἀπέβαλον τὸν πρότερον χαρακτῆρα καὶ περιορίσθησαν κυρίως εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἀγωνιστικὰ των ἔργα. Ἀπέβησαν τρόπον τινὰ θρησκευτικοὶ σύνδεσμοι. Ἐν τούτοις δὲν ἀπεγυμνώθησαν παντελῶς πάσης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς δικαιοδοσίας. Τὰ συνέδριά των ἐξέλεγον τοὺς ἄρχοντας, παρεῖχον προνόμια καὶ πολιτικὰ δικαιώματα εἰς ξένους καὶ ἐχρησίμευον ὥς μεσάζοντα μεταξὺ τοῦ Ρωμαίου διοικητοῦ καὶ τῶν πόλεων. Οἱ στρατιωτικοὶ ἄρχηγοὶ ἦσαν ἐπὶ κεφαλῇ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἐστρατολόγει τὸ κοινόν, ἡ δικαιοδοσία των ὅμως περιορίζετο εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας, ἰδίως κατὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἐορτὰς. Κυρίαρχον σῶμα τοῦ κοινοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο τὸ συνέδριον, τὸ

ὁποῖον ἀπετελεῖτο, ὥς καὶ πρὶν, ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων (*συνέδρων*), τῶν ἀποστελλομένων ὑπὸ τῶν μετεχουσῶν εἰς τὸ κοινὸν πόλεων. Ἡ δημοσπονδιακὴ συνέλευσις δὲν ὑπῆρχε πλέον.¹

Κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐποχὴν ὑπέστησαν τὰ κοινὰ νέαν μεταβολήν. Ἐπαυσαν νὰ εἶναι ἡθικῶς ἀνεξάρτητα τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ξένα πρὸς τὸ ρωμαϊκὸν πνεῦμα, μετεβλήθησαν δ' εἰς ὁργανισμοὺς κρατικούς, τῶν ὁποίων κύριον ἔργον ἦτο ἡ ἄσκησις τῆς αὐτοκρατορολατρείας. Ἡ κοινὴ αὐτῇ λατρεία, ἥτις ταχέως ἀπέβη ἡ ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους, ἐσκοπεῖ τὴν ἐξυψωσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κύρους παρὰ τοῖς ὑπηκόοις καὶ ἐχρησίμευε συνάμα ὡς συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν λαῶν καὶ τῆς κυριαρχοῦντος Ρώμης. Τὸ δημοσπονδιακὸν αὐτὸ σύστημα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν περιωρίσθη εἰς τὰς περιοχάς, ὅπου κατ' ἀρχὰς ἀνεφάνη, ἀλλ' ἐπεξετάθη εἰς ὁλόκληρον τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἦδη κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ἔτει 27 π. Χ. διοικητικὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπεχειρήθη ὅχι μόνον ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν κοινῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία νέων, τῶν *concilia*, εἰς τὴν Δύσιν. Οὕτως ἐκάστη ρωμαϊκὴ ἐπαρχία εἶχε τὴν συνέλευσίν της (τὸ *συνέδριον*)· εἰς τὴν Ἀνατολὴν οὐχὶ σπανίως περισσοτέρας τῆς μιᾶς. Αἱ ἐπαρχιακαὶ ὅμως αὐταὶ συνελεύσεις, μολονότι εἶχον τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δηλ. τὴν ἄσκησιν τῆς αὐτοκρατορολατρείας, δὲν εἶχον ὁμοίομορφον ἱερωτικὴν ὁργάνωσιν, καθ' ὅσον ὅχι μόνον εἰς τὰ ἀναδιοργανωθέντα κοινὰ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν παλαιότεραι καταστάσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ νεοϊδρυθέντα αἱ κατὰ τόπους συνθῆκαι καὶ ἀνάγκαι. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ἕκαστον κοινὸν μὲ τὰ προβλήματα τοῦ νὰ ἐρευνᾶται βάσει τοῦ ἐπιγραφικοῦ τοῦ ὕλικου καὶ τῶν ἰδικῶν τοῦ ἐν γένει πηγῶν. Εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐπαρχιακῶν ἐνώσεων τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς, εἰς τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, ἀναφέρεται καὶ ἡ παροῦσα μελέτη.

Τὸ κοινὸν τοῦτο, ἂν καὶ ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς ἐποχῆς του, μέχρι τινὸς ἦτο πολὺ ὀλίγον γνωστόν. Εἰς τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν μνεῖα αὐτοῦ γίνεται μόνον εἰς δύο λόγους τοῦ Μακεδόνοιο ρήτορος Πολυαίνου «Υπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων» καὶ «Υπὲρ τοῦ συνεδρίου», προφανῶς τοῦ κοινοῦ τούτου, τῶν ὁποίων μικρὰ ἀποσπάσματα διεσώθησαν παρὰ Ἰωάννη Στοβαίῳ (Ἐκλογ. Δ', 41. 53). Ἐγένετο δὲ τοῦτο ἀρκούντως γνωστὸν μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἐξήκοντα ἔτη ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπαρχιακῶν μακεδονικῶν νομισμάτων καὶ πρὸ παντὸς κατόπιν τῆς εὐρέσεως ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἀναφερομένων εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς ἀρχοντάς του. Μερικὰ βασικά προβλήματα αὐτοῦ ἐξητάσθησαν ἤδη εἰς σποραδικὰς ἐργασίας ἐπιτυχῶς. Ἐν τῷ συνόλῳ ὅμως ἡ ὁργάνωσις αὐτῇ δὲν ἐμελετήθη βάσει τῶν νεωτέρων δεδομένων. Θέλω νὰ ἐλπίζω ὅτι τὴν ἑλλειψιν αὐτὴν θὰ ἀναπληρώσῃ ἡ παροῦσα ἐργασία.

¹ Βλ. G. Fougeres ἐν Daremberg - Saglio, Dictionnaire 3,1 σ. 844/5.

1. ΟΝΟΜΑΣΙΑ

Ὁ συνήθης τίτλος τοῦ κοινοῦ, ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὰ μακεδονικά νομίσματα καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, εἶναι *κοινὸν Μακεδόνων*¹ ἢ *τὸ κοινὸν Μακεδόνων*,² ἄνευ δηλ. τοῦ ἄρθρου τῶν πρὸ τοῦ ἐθνικοῦ *Μακεδόνων*.³ Σπανιώτερος εἶναι ὁ τύπος *τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων*. Τὸν συναντῶμεν ἅπασι εἰς τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν⁴ καὶ εἰς τρεῖς ἐκ τῶν 13 ἐπιγραφῶν, ἐνθα μνημονεύεται τὸ κοινόν, δηλ. εἰς μίαν ἐπιγραφὴν, εὐρεθεῖσαν ἐν Βεροίᾳ,⁵ μίαν ἄλλην ἐν Θεσσαλονίκῃ⁶ καὶ εἰς τρίτην, προερχομένην ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Λυγκηστίδος.⁷ Ἐν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται προέρχονται ἐκ τριῶν διαφόρων σημείων τῆς Μακεδονίας,⁸ πρὸς δὲ ὅτι εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, εἰς τὴν τῆς Βεροίας, ἀπαντοῦν καὶ οἱ δύο τύποι, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ τύπος *τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων* ἐχρησιμοποιεῖτο παραλλήλως πρὸς τὸν ἕτερον. Τοῦτο εἶναι μᾶλλον βέβαιον, καθ' ὅσον αἱ δύο τῶν ἐπιγραφῶν ἀνήκουν εἰς τιμητικὰ μνημεῖα, στηθέντα

¹ G a e b l e r, Die antiken Münzen Nord-Griechenlands (Makedonia u. Paionia), τόμ. III, 1, σ. 80 κέ.

² Μ. Δ ή μ ι τ σ α ς, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σφωρομένοις. Ἀθῆναι 1896, ἀρ. 60. 811. 812. R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131. Π. Παπαγεωργίου, Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ Θεσσαλονίκης ἐν «Ἀληθείᾳ» 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 22. J.R.St. 30 (1940), σ. 51. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1. A.A. 75 (1942), σ. 175 κέ., ἀρ. 3. 17. 23.

³ Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ *κοινὸν Μακεδόνων* τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντιγονιδῶν, περὶ οὗ κατωτέρω, καθὼς καὶ εἰς τὸ *κοινὸν Ὀρεστών* (BSA 18 (1911/12), σ. 179, ἀρ. 23=Ἀθηνᾶ 25 (1913), σ. 440, ἀρ. 27).

⁴ Π ο λ ύ α ι ν ο ς παρὰ Στοβαίῳ, Ἐκλογ. Δ', 53 (ἐκδ. Ο. Hense).

⁵ A.A. ἔ.ἀ., ἀρ. 3 καὶ εἰκ. 40 (σ. 179). Ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ ἄρθρον ΤΩΝ εἶναι σαφῶς ἐγκεχαρᾶγμένον.

⁶ Π. Παπαγεωργίου, αὐτόθι ἀρ. 24 (= τοῦ ιδίου, Θεσσαλονίκης κατεσφραγισμένον βιβλ. ἀνοικθέν. Ἀνατύπ. ἐκ τοῦ Μικρασιατικοῦ ἡμερολογίου τῆς Ἐλ. Σβορώνου. Ἀθῆναι 1907, σ. 3, ἀρ. 4). Ἡ παρατήρησις τοῦ C o r m a c k, J.R.St. 33 (1943), σ. 40, ὅτι εἰς τὴν ἀναδημοσιευομένην ὑπὸ τοῦ Σ. Π ε λ ε κ ῖ δ ο υ ('Ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας Θεσσαλονίκης (1934), σ. 76, σημ. 1) ἐπιγραφὴν ὁ τύπος τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων εἶναι σφάλμα τοῦ τελευταίου, δὲν εἶναι ὀρθή. Τὸ ἄρθρον ΤΩΝ διακρίνεται σαφῶς ἐπὶ τοῦ πλαισίου τοῦ βωμοῦ. Ὀρθῶς δὲ καὶ ὁ Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ δις ἐδημοσίευσε τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τὸν τύπον τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων.

⁷ L e a k e, Travels in Northern Greece. London 1835, III, σ. 319/20 (= Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 221).

⁸ Καὶ τῶν ὑπολοίπων δέκα ἐπιγραφῶν ἡ προέλευσις εἶναι ἐπίσης διάφορος· οὕτως ἑπτὰ προέρχονται ἐκ Βεροίας (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60. R.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 130. 131. J. R. St. 30 (1940), σ. 51. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1. A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 17. 23), δύο ἐκ Σερρών (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811. 812) καὶ μία ἐκ Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ῖ ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 22).

ὑπὸ τοῦ ἰδίου κοινοῦ. Κατὰ πόσον ὁμοῦς ὁ τύπος αὐτὸς εἶναι παλαιός, ὅσον καὶ ὁ συνήθης, ἢ μεταγενέστερος, ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν ἐπιγραφῶν δὲν ἡμποροῦμεν μετὰ βεβαιότητος νὰ συμπεράνωμέν τι, καθότι ἡ μία, ἢ τῆς Λυγκηστίδος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρονολογηθῇ.¹ Αἱ δύο ἄλλαι ἀνήκουν εἰς τὸν 3ον μ. Χ. αἰῶνα. Ἀντίστροφος τύπος, *Μακεδόνων τὸ κοινόν*, ἀπαντᾷ μόνον μίαν φορὰν εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας τῶν χρόνων τῶν Φλαβίων.² Ἀνάλογοι τύποι ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλα κοινά, π. χ. *Δοστωνέων τὸ κοινόν* (ἄγνωστον κοινὸν τῆς βορειοδυτικῆς Μακεδονίας — νῦν σερβικῆς —), *Γαλατῶν τὸ κοινόν* καὶ κατὰ κανόνα *Λυκίων τὸ κοινόν*.³

Τύπος «κοινὸν τῆς Μακεδονίας», ὅπως ἔχομεν π. χ. *κοινὸν τῆς Ἀσίας*,⁴ οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ.⁵

2. ΧΡΟΝΟΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Πότε ἰδρυθῇ τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῇ. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ νομίσματα τὸ ὄνομά του ἐμφανίζεται μόλις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Φλαβίων.⁶ Ἐν τούτοις ἡ ἀρχὴ του πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς ἐποχὴν πολὺ προγενεστέραν, ἴσως εἰς τὴν τοῦ Αὐγούστου, ὡς γίνεται κοινῶς παραδεκτόν.⁷ Τότε πολλὰ παλαιὰ κοινὰ ἀναδιοργανώθησαν, πολλὰ δὲ νέα καθ' ὅλον τὸ κράτος συνεστήθησαν πρὸς ἄσκησιν τῆς εἰσαχθείσης ἔκτοτε αὐτοκρατορολατρίας.

Ἐν Μακεδονίᾳ ὁμοῦς μία ὁμοσπονδιακὴ ἔνωσις, ἔν κοινὸν Μακεδόνων,

¹ Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν μνημονεύεται ἀνθύπατός τις, προφανῶς τῆς Μακεδονίας, ὀνόματι Αὐλὸς Πόντιος Βῆρος. Δυστυχῶς ὁ χρόνος τῆς ἀνθυπατείας του δὲν εἶναι γνωστός (βλ. G a e b l e r, ἔ. ἀ., σ. 8. G e y e r, RE XIV, 765), ἀλλ' οὔτε καὶ ἄλλο στοιχεῖον εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν πρὸς χρονολόγησιν τῆς.

² R.A., ἔ. ἀ., ἀρ. 130 = BCH 70 (1946), σ. 194 = R.A. 44 (1949), σ. 89.

³ BCH 47 (1923), σ. 288/9, ἀρ. 4a (= SEG 2, σ. 75, ἀρ. 434). IGR III, ἀρ. 157. K o r n e m a n n, RE Supplb. IV, 933. Παρομοία χρῆσις παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς ἐπισήμους τίτλους τῶν μακεδονικῶν πόλεων ἢ τῶν πολιτικῶν των σωμάτων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅταν οὗτοι εὐρίσκωνται ἐν ἀρχῇ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ δὲν προηγῇται λέξις τις ἢ φράσις· βλ. πρόχειρα παραδείγματα ἐν Δ ή μ ι τ σ α, ἀρ. 52.373. R.A. 1934, σ. 285, ἀρ. 215 J.R.St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1.

⁴ IGR IV, ἀρ. 496. Ὑπάρχει ἀκόμη *κοινὸν τῆς Ἑλλάδος* (IGR I, ἀρ. 418), *κοινὸν Γαλατίας* (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ νομισμάτων, H e a d, Ἱστορία νομισμάτων (μεταφρ. Σβορώνου), II, σ. 330. R.A. 10 (1937), σ. 358, ἀρ. 86: τ ῶ κοινῶ Γαλατείας) κ. ἄ.

⁵ Ὅμοιως δὲν μνημονεύεται κοινὸν Θράκης ἢ κοινὸν τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων, τῶν κατοικούντων εἰς τὰς χώρας αὐτάς.

⁶ R.A. 37 (1900), σ. 130 καὶ μακεδονικὰ αὐτοκρατορικά νομίσματα τοῦ Δομιτιανοῦ ἐν G a e b l e r, ἔ. ἀ., ἀρ. 251. 252.

⁷ Βλ. π. χ. G a e b l e r, σ. 9. G e y e r, ἔ. ἀ. 767. K o r n e m a n n, ἔ. ἀ. 930. J. K e i l, CAH XI, σ. 567.

ἐμφανίζεται ἤδη περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντιγόνου τοῦ Δώσωνος¹ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου Ε΄.² Πρέπει ἄραγε νὰ θεωρήσωμεν ὅτι τὸ κοινὸν ὑπῆρξεν ἀναβίωσις τοῦ ἀρχαιοτέρου τούτου, ὅπως συνέβη μὲ τὰ πλεῖστα ἑλληνικὰ κοινὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἢ ὅτι ἦτο νέον δημιουργήμα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων; Τὸ παλαιὸν κοινὸν τῶν μακεδονικῶν χρόνων κατὰ τινα πρόσφατον καὶ πιθανωτέραν ἄποψιν³ ἦτο μία ὁμοσπονδία αὐτονόμων τοπικῶν ἐνώσεων, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται συχνὰ κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους τῶν Μακεδόνων πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Εἰς τὸν Λίβιον τὰς συναντῶμεν μὲ τὸ ὄνομα *civitates*.⁴ Οὕτως εἰς λόγον τοῦ Φιλίππου Ε΄ κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ συνάντησίν του μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Ρωμαίων καὶ τοῦ Εὐμένους δις ἀναφέρονται αἱ *Macedonum civitates*.⁵ Προσβεῖται τῶν *civitates* ἔρχονται πρὸς τὸν Περσέα εἰς τὸ Κίτιον, ἵνα ὑποσχεθῶν εἰς αὐτόν, ὁρμῶντα εἰς τὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων πόλεμον, χρήματα καὶ οἶτον.⁶ Δέκα *principes* ἐξ ἑκάστης *civitas* ἀποστέλλονται εἰς τὴν Ἀμφίπολιν κατ' ἀπαίτησιν τοῦ νικητοῦ Αἰμιλίου Παύλου, προκειμένου νὰ ρυθμισθῶν τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας.⁷ Κατὰ *civitates* παραδίδεται εἰς τοὺς Ρωμαίους ἡ Μακεδονία μετὰ τὴν ἥτταν τοῦ Περσέως εἰς τὴν Πύδναν.⁸ Τέλος εἰς ἓν χωρίον τοῦ Ἰουστίνου XXXIII, 2, 7, ἐνθα μᾶς δίδεται ἡ ὅχι ἀσφαλὴς πληροφορία, ὅτι ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἀρχῶν (*magistratus*) ἦτο ἁπλῇ καινοτομία τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, ἐμφανίζονται πάλιν αἱ *civitates* ὡς διοικητικαὶ ὑποδιαιρέσεις τῆς χώρας. Αἱ τοπικαὶ αὐταὶ ἐνώσεις διετηρήθησαν, φαίνεται, καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ μακεδονικοῦ κράτους,⁹ ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων δὲ αὐτῶν

¹ Πολύβ. IV, 9, 4, πρβ. καὶ XI, 5, 4. B e l o c h, Griechische Geschichte IV², 1, σ. 712 - 3. C A H VII, σ. 751. 759. H. B e n g t s o n, Griechische Geschichte. München 1950 (Handbuch der Altertumswissenschaft, III. Abt., 4. Teil), σ. 395.

² IG XI, 4, 1102, πρβ. καὶ 1103. 1104. B l. F. W. W a l b a n k, Philip V of Macedon (1940) σ. 4 - 5. 264 - 5.

³ W a l b a n k, ἔ. ἀ., σ. 5. J. A. O. L a r s e n, Cl. Phil. 44 (1949), σ. 85 ἐνθα καὶ αἱ διάφοροι ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

⁴ Περὶ τῆς σημασίας τῆς *civitas* βλ. L a r s e n, ἔ. ἀ., σ. 85, καὶ Roman, Greece ἐν T. Frank, An Economic Survey of Ancient Rome IV (1938), σ. 298.

⁵ LIV. XXXIX, 28, 2: *civitates Macedonum, quae a me inter indutias defecerant*. § 11: *Macedonum civitates, quas regni mei fuisse fatemini, non restituuntur*.

⁶ LIV, XLII, 53, 2 - 3: *contione dimissa ad audiendas legationes civitatum Macedoniae se contulit. venerant autem ad pecunias pro facultatibus quaeque suis et frumentum pollicendum ad bellum*.

⁷ LIV. XLV, 29, 1: *Ipse (Paulus), ubi dies venit, quo adesse Amphipoli denos principes civitatum iusserat... consedit*.

⁸ Liv. XLIV, 46, 1: *per omnes deditas civitates*. XLV, 1, 9: *civitates omnes Macedoniae in dicionem populi Romani venisse*. XLV, 41, 6: *civitates omnes Macedoniae se dederunt*.

⁹ Κατὰ τὸν Λίβιον XLV, 29, 4 εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ἀμφιπόλεως οἱ Μακεδό-

συνεκροτοῦντο πιθανῶς τὰ συνέδρια τῶν τεσσάρων μερίδων, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη ἡ Μακεδονία κατὰ τὸ συνέδριον τῆς Ἀμφιπόλεως.¹ Τὸ κοινὸν ὅμως, δηλ. ἡ ὁμοσπονδία τῶν ἐνώσεων αὐτῶν, ὡς ἐν σῶμα, ἐνσαρκῶνον τὴν ἐνότητα τοῦ μακεδονικοῦ λαοῦ καὶ δυνάμενον νὰ παράσχη πράγματα μελλοντικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους, πρέπει ἀσφαλῶς τότε νὰ κατηργήθῃ,² ὅπως καὶ ἡ μοναρχία. Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ἀπίθανον ὅτι οἱ Μακεδόνες, ὅταν μετὰ ἑκατὸν καὶ πλεόν ἔτη ἴδρουν τῇ αἰτήσῃ των ἡ κατ' ἀπαίτησιν τῆς Ρώμης τὸ κοινὸν τῆς αὐτοκρατορολατρείας, εἶχον ὑπ' ὄψιν ὁργάνωσιν, ἡ ὁποία πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἤδη ἐκλείψει καὶ ἡ ὁποία μάλιστα μόλις περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ πολιτικοῦ των βίου εἶχεν ἐμφανισθῇ καὶ δὲν ἔπαιξε σημαντικὸν ῥόλον. Μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι αὐτοί, ὁργανούμενοι εἰς τὴν νέαν ἐπαρχιακὴν ἔνωσιν πρὸς ἄσκησιν τῆς αὐτοκρατορολατρείας, ἠκολούθησαν τὸ παρὰδειγμα τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους παρὰ ὅτι ἀνενέωσαν ἴδιον παλαιὸν θεσμόν. Ἐν τούτοις τὸ νέον κοινὸν δὲν ἔμεινεν ἐντελῶς ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τὴν παλαιὰν ὁργάνωσιν τῶν Μακεδόνων. Εἶδομεν ὅτι βάσις τῆς ὁργανώσεως τῶν μερίδων ἦσαν πιθανῶς αἱ τοπικαὶ ἐνώσεις, αἱ *civitates* τοῦ παλαιοῦ κοινοῦ. Ἦτος ἀκόμη ἡ διοίκησις των γενικώτερον νὰ ἐστηρίχθῃ ἐπ' αὐτοῦ.³ Αἱ μερίδες αὐταὶ μετὰ τῶν συνεδρίων των, ὅταν τὸ 148 π.Χ. ἡ Μακεδονία μετεβλήθῃ εἰς ἀπλὴν ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, δὲν κατηργήθησαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρὸν νὰ ὑπάρχουν· εἰς τὰς πηγὰς τὰς παρακολουθοῦμεν μέχρι τοῦλάχιστον τῆς ἐποχῆς τῶν Φλαβίων, ὅποτε τὸ κοινὸν εὗρίσκετο εἰσέτι ἐν τῇ ζωῇ.⁴ Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ Μακεδόνες, ὅταν κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἴδρουν τὴν νέαν ὁμοσπονδιακὴν ὁργάνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας, ἐχρησιμοποίησαν τὴν ὑπάρχουσαν ἤδη εἰς τὰ συνέδρια τῶν μερίδων πεῖραν, ἡ ὁποία πάλιν

νες διετήρησαν τὴν πολιτικὴν των ἀνεξαρτησίαν καὶ τοὺς νόμους. Κατ' ἀκολουθίαν πρέπει νὰ διετηρήθῃ καὶ ἡ τοπικὴ των αὐτονομία, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδεὶς κίνδυνος ἠδύνατο νὰ προκύψῃ διὰ τοὺς Ρωμαίους.

¹ Βλ. *L a r s e n*, *Roman Greece*, ἔ. ἀ., σ. 298, πρβ. καὶ *F e y e l*, *Paul-Émile et le synedrion macédonien* ἐν *BCH* 70 (1946), σ. 197 καὶ σημ. 3.

² Ἡ προσπάθεια τοῦ *F e y e l*, ἔ. ἀ., σ. 187 κέ., νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Αἰμίλιος Παῦλος τὸ 167 π.Χ. ἴδρυσεν ὑπὲρ τὰς τέσσαρας μερίδας ἐν ὁμοσπονδιακὸν συνέδριον δι' ὁλόκληρον τὴν Μακεδονίαν, τὸ ὁποῖον καὶ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους διετηρήθη ὡς συνέδριον τοῦ κοινοῦ τῆς αὐτοκρατορολατρείας, δὲν ἦτο ἐπιτυχὴς καὶ διακαίως ἀνεσχευάσθη ὑπὸ τοῦ *L a r s e n*, *Cl. Phil.* 44 (1949), σ. 73 κέ., καὶ ὑπὸ τοῦ *A. A y m a r d*, *Cl. Phil.* 45 (1950), σ. 96 κέ.

³ Πρβ. *T. F r a n k*, *Representative Government in the Macedonian Republics* ἐν *Cl. Phil.* 9 (1914), σ. 57, σημ. 2.

⁴ Περὶ τῶν συνεδρίων τῶν μερίδων κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ περὶ τῆς σχέσεώς των πρὸς τὸ κοινὸν βλ. μικρὰν μελέτην μου «Τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων καὶ τὰ συνέδρια τῶν μερίδων» ἐν *Προσφορᾷ εἰς Στ. Π. Κυριακίδη*, Ἑλληνικὰ παραρτ. ἀρ. 4 (1953), σ. 294 - 304.

τὰς ρίζας τῆς εἶχεν εἰς τὸ παλαιὸν μακεδονικὸν κοινόν.

Ἄγνωστος εἶναι ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔπαυσε τὸ κοινὸν ὑφιστάμενον. Εἰς τὰ αὐτόνομα μακεδονικὰ νομίσματα, καθὼς καὶ εἰς τὰ τῆς μητροπόλεως Βεροίας, τελευταία μνεῖα αὐτοῦ γίνεται τὸ 246 μ.Χ. ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Ἀραβος.¹ Ὅμοιως καὶ αἱ ἐπιγραφαί, ὅσαι τοῦλάχιστον δύνανται νὰ χρονολογηθῶν, δὲν παρέχουν μεταγενεστέραν χρονολογίαν.² Τοῦτο βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι τὸ κοινὸν ἔπαυσεν ἔκτοτε νὰ ὑπάρχη. Ἡ σιγὴ τῶν πηγῶν διὰ τὴν μετέπειτα ἐποχὴν ἄλλην ἔχει τὴν αἰτίαν. Τὰ μὲν μακεδονικὰ νομίσματα, αὐτόνομα καὶ αὐτοκρατορικά, ἔπαυσαν, φαίνεται, μετὰ τὸν Φίλιππον τὸν Ἀραβα ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ ἐκδίδωνται³ καὶ οὕτως ἐστερηθῆμεν μιᾶς ἀξιολόγου πηγῆς διὰ τὸ κοινόν, αἱ δὲ μακεδονικαὶ ἐπιγραφαὶ γενικῶς, ἀπὸ τὰς ὁποίας κυρίως ἀρνούμεθα τὰς πληροφορίας μας, ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καθίστανται ὁλονὲν σπανιότεραι.⁴ Ἐν τούτοις ἐν ἐπαρχιακὸν ἀντιπροσωπευτικὸν σῶμα ὑπῆρχεν ἐν Μακεδονίᾳ, ὡς προκύπτει ἐξ ἑνὸς *rescriptum* τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Β' ἐν τῷ θεοδοσιανῷ κώδικι (XI, 1, 33), ἀκόμη εἰς τὰ 424 μ.Χ. Ἐν αὐτῷ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, ἀπαντῶν εἰς τὸν ἑπαρχὸν τοῦ πραιτωρίου τοῦ Ἰλλυρικοῦ Ἰσίδωρον ἐπὶ ἐρωτήματός του περὶ τῆς τακτοποιήσεως τῶν εἰσπρακτέων φόρων τῆς περιφερείας του, ἀποφαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας⁵ ὅ,τι ἐσχάτως ὑπεσχέθησαν νὰ δώσουν· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης ὀχλήσεως τῶν ἐκ μέρους τοῦ ἐπόπτου, ἀκολουθοῦντες τὸ παρὰδειγμα τῶν Μακεδόνων οἱ κάτοικοι τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν νὰ ἐξοφλήσουν ἐν μέρος τῶν φόρων των, τὸ ἥμισυ ἢ τὸ τρίτον (οἱ Ἀχαιοί), καθ' ᾧ οἱ ἴδιοι ἠτήσαντο.⁶ Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ Μακεδόνες, εἴτε ἐπρότεινον μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ τὴν καταβολὴν ὠρισμέ-

¹ G a e b l e r, ἔ. ἀ., σ. 188, ἀρ. 856 - 859. σ. 190 κέ., ἀρ. 865 - 871.

² Π. χ. IG III, 1, 129. Harv. Theol. Rev. 41 (1948), σ. 196 (C h. E d s o n).

³ G a e b l e r, ἔ. ἀ., σ. 12. 22.

⁴ Πρβ. M. N. T o d, The Macedonian Era ἐν BSA 24 (1919/20 - 1920/21), σ. 61-2, ὅστις τὴν παρατηρουμένην ἔλλειψιν τῶν μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν μετὰ τὴν ἔκτην δεκαετηρίδα τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος ἀποδίδει εἰς εἰσβολάς, πολέμους, πείναν καὶ ἐπιδημίας, τὰ ὅποια ἐνσκήψαντα τότε εἰς τὴν Μακεδονίαν ἠνάγκασαν τοὺς Μακεδόνας νὰ περιορίσουν διὰ λόγους οικονομίας τὰ γραπτὰ μνημεῖά των εἰς τὸ ἐλάχιστον τὸσον εἰς ἀριθμὸν ὅσον καὶ εἰς περιεχόμενον.

⁵ Περὶ τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν Dioecesis Macedonia, βλ. K o r n e m a n n, RE V, 730.

⁶ Cod. Theod. XI, 1, 33: Id ab unaquaque provincia censuimus expectendum, quod ab isdem nuper esse promissum tua sublimitas indicavit. Ut vero nullus de cetero ad possessiones eorum, quod maxime reformidant, inspector accedat, Macedonum reliqui exemplum secuti mediae quantitatis, ut obtulisse noscuntur, tributa suscipiant. Sed Achivi, qui protestati sunt nihil a se ultra tertiam partem posse conferri, illud exsolvant, ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur.

νου φόρου είτε ἐπετύγγανον τὴν ἐξόφλησιν μέρους τῶν καταβλητέων φόρων, ἔπραττον τοῦτο δι' ἐνὸς ὁργάνου ἀντιπροσωπευτικοῦ. Αὐτὸ οὐδὲν ἄλλο ἢ δύνατο νὰ εἶναι εἰμὴ ἐν κοινόν, ἐν provinciale concilium, οἷον εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τὴν μεταδιοκλητιάνειον ἐποχὴν συναντῶμεν.¹ Τὸ κοινὸν αὐτὸ ἀναμφιβόλως ὑπῆρχεν ἤδη ἐν Μακεδονίᾳ πολὺ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐγγράφου τοῦ αὐτοκράτορος. Οὐδένα δὲ λόγον ἔχομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἦτο νέον τι δημιούργημα, καινοφανὲς τις θεσμός, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ κοινὸν τῆς αὐτοκρατορολατρείας, τὸ ὁποῖον φυσικὰ μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ πρέπει νὰ ἀπέβαλε τὸν λατρευτικὸν χαρακτήρα, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ μετεσχηματίσθη εἰς ἐν πολιτικὸν διοικητικὸν σῶμα, ὅπως ἦσαν καὶ τὰ ἄλλα κοινὰ τῆς μεταδιοκλητιανείου ἐποχῆς.² Ἔως πότε διετηρήθη τὸ κοινὸν ὑπὸ τὴν νέαν του μορφήν, δὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὅλα τὰ κοινὰ (concilia) εἰς τὸ ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος εἶχον ἤδη ἐξαφανισθῆ.³

3. ΕΚΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Ποίαν ἔκτασιν εἶχε τὸ κοινὸν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορίσωμεν ἐπακριβῶς. Πάντως τὰ σύνορά του, ὅπως καὶ ἄλλων ἀνατολικῶν κοινῶν, δὲν συνέπιπτον μὲ τὰ τῆς ἐπαρχίας, ἡ ὁποία κατὰ τὰς διαφόρους αὐξομειώσεις, τὰς ὁποίας ἔσχε κατὰ καιροὺς, περιελάμβανε πάντοτε καὶ μὴ μακεδονικὰ ἐδάφη. Ὁ τίτλος του κοινόν (τῶν) Μακεδόνων, ὁ μόνος ἐν χρήσει, μᾶς ὑποχρεώνει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοῦ κοινοῦ μετεἶχον μόνον Μακεδόνες, ὅχι δὲ καὶ ἄλλοι λαοί, ὅπως π.χ. οἱ Θεσσαλοί, οἱ ὁποῖοι μάλιστα, καὶ ὅταν ὑπῆγοντο εἰς τὴν ἐπαρχίαν, εἶχον ἴδιον κοινόν. Πιθανώτατα τοῦτο περιορίζετο μόνον εἰς τὴν κυρίως Μακεδονίαν. Εἰς ταύτην ὅμως ὑπῆρχον περιοχαί τινες καὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνακηρυχθῆ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ἐλεύθεραι, δηλ. ἡ Ἄνω Μακεδονία, ἡ ὁποία περιελάμβανε τὴν Ἑορδαίαν, Ἑλίμειαν (ἢ Ἑλιμιῶτιν), τὴν Ὁρεσιτίδα, Λυγκησιτίδα (ἢ Λύγκον), Δερριόπον καὶ Δασσαρητιάν,⁴ καὶ ἐκ τῶν πόλεων ἡ Ἀμφίπολις καὶ Θεσσαλο-

¹ P. Guiraud, Les assemblées provinciales dans l'empire romain. Paris 1887, σ. 223 κέ. Kornemann, RE IV, 821-2. Κατὰ τὸν θεοδοσιανὸν μάλιστα κώδικα XII, 12, 11 - 13 ἐκάστη ἐπαρχία ὥφειλε νὰ ἔχη κατὰ τὸν 4ον καὶ τὸν 5ον αἰῶνα ἴδιον concilium provinciale.

² Guiraud, σ. 272 κέ., ἐνθα ἐν ἐκτάσει ἐκτίθενται αἱ ἀρμοδιότητες τῶν ὑστερορωμαϊκῶν κοινῶν. Kornemann, ἔ. ἀ., σ. 827 κέ.

³ Guiraud, σ. 227. G. Fougères ἐν Daremberg - Saglio III, 1, σ. 851 ἐν λ. κοινόν.

⁴ Βλ. Geyer, RE XIV, 651-653. Οἱ Wace καὶ Woodward, BSA 18 (1911/12), σ. 167, ἀποδίδουν εἰς τὴν Ἄνω Μακεδονίαν ἐξ περιοχάς, τὴν Ἑορδαίαν, Λυγκησιτίδα, Δασσαρητιάν, Ὁρεσιτίδα, Παραναίαν μετὰ τῆς Τυμφαίας καὶ τὴν Ἑλιμιῶτιν. Τὴν Παραναίαν τοποθετοῦν (σ. 181) εἰς τὴν λεκάνην τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος,

νίκη.¹ Ἐκ τούτων ἡ Ἄνω Μακεδονία ἦτο διηρημένη κατὰ ἔθνη (Ἑλιμιῶται, Ὀρέσται κλπ.), ἕκαστον δὲ ἔθνος εἶχεν ἰδίαν πολιτικὴν ὀργάνωσιν. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν γνωρίζομεν ἓν κοινὸν Ὀρεστών,² ἓν ἔθνος³ Λυγκηστῶν⁴ καὶ μίαν ἔνωσιν τῶν Δασσαρητίων,⁵ δηλ. τῶν κατοίκων τῆς μακεδονικῆς Ἰλλυρίας. Παρόμοιαι ἐνώσεις δυνατὸν νὰ ὑπῆρχον καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἄνω Μακεδονίας, δὲν μᾶς παραδίδονται ὁμῶς εἰς τὰς ἐλλειπεῖς πηγὰς. Ἡ Ἀμφίπολις καὶ ἡ Θεσσαλονίκη εἶχον αὐτονομίαν κοινοτικὴν καὶ τὴν γνωστὴν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀστικὴν ὀργάνωσιν. Αἱ περιοχαὶ καὶ αἱ πόλεις αὐταὶ οὐσιαστικῶς δὲν ἦσαν τμήματα τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας⁶ καὶ

τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ Γρεβενῶν μέχρι Λαψίστας (ν. Νεαπόλεως) καὶ συνορεύουσιν ἐκ δυσμῶν μὲ τὴν Πίνδον καὶ ἐξ ἀνατολῶν μὲ τὴν λοφοσειράν, τὴν κατερχομένην ἀπὸ Βλαχοκλεισούρας μέχρι Ζάμπουρντας, δηλ. εἰς μίαν περιοχὴν, ἡ ὁποία ὑπὸ τῶν πλείστων ἐρευνητῶν θεωρεῖται τμῆμα τῆς Ἑλιμιώτιδος (σχετικὴν βιβλιογραφίαν βλ. Δ. Κ. α. ν α τ σ ο ὕ λ η, Ποῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Ἑλίμεια, Μακεδονικά, τόμ. 2 (1941 - 52) σ. 179, ὑποσ. 2). Ἀνεξαρτήτως τῆς θεωρίας αὐτῆς, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ὀρθή, ἀμφότεραι αἱ περιοχαί, Τυμφαία καὶ Παραναία, δὲν θεωροῦνται μακεδονικαί· βλ. Geyer ε. ἀ., 661.

¹ Εἰς τὸν Π λ ί ν ι ο ν, Ν. Η. 4, 35, μνημονεύονται καὶ Scotussaei liberi, Πιθανὸν πρόκειται περὶ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Σκοτούσσης, ἡ ὁποία ἔκειτο παρὰ τὴν Ἡράκλειαν τὴν Σιντικὴν ἢ, κατὰ τὸν Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ν III, 12, 28, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ὀδομαντικῆς καὶ Ἡδωνίδος. Τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ συνόλῳ μένει σκοτεινόν· L a r s e n, Roman Greece, ε. ἀ., σ. 449. A. H. M. J o n e s, The Greek City from Alexander to Justinian. Oxford 1940, σ. 129.

² BSA, ε. ἀ., σ. 179, ἀρ. 23 (ἐποχὴ Κλαυδίου ἢ Νέρωνος). J. H. St. 33 (1913), σ. 337, ἀρ. 17, πρβ. καὶ Παπαδάκι ν, Ἀθηνᾶ, ε. ἀ., σ. 462 κέ. (143 ἢ 144 μ. Χ., κατὰ W a l b a n k, ε. ἀ., σ. 163, 2). Περὶ τοῦ κοινοῦ Ὀρεστών κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν βλ. J. K e i l, CAH XI, σ. 563-70, καὶ L a r s e n, ε. ἀ., σ. 443/4. Οἱ Ὀρέσται, ὡς ἐξάγεται ἐκ τινος ἐπιγραφῆς τῆς Δήλου (IG IX, 4, 1118, χρονολογίαν βλ. St. D o w καὶ Ch. E d s o n, Harv. Stud. 48 (1937), σ. 128), εἶχον ἰδίαν ἔνωσιν ἥδη περὶ τὸ τέλος τοῦ 3ου μ. Χ. αἰ., δηλ. πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀποσπάσεώς τιν ἀπὸ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους (196 π. Χ.).

³ Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ κοινὸν Ὀρεστών, τὸ ὅποion ἄλλως καὶ ἔθνος λέγεται (J. H. St., ε. ἀ., σ. 33), πρέπει νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὸ Λυγκηστῶν ἔθνος ὡς μίαν ὁμόσπονδον ἔνωσιν τῶν κατοίκων τῆς Λυγκησιτίδος· βλ. L a r s e n, ε. ἀ., σ. 444. Γενικώτερον περὶ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν ὄρων ἔθνος-κοινὸν βλ. K o r n e m a n n, RE Supplb. IV, 915.

⁴ BCH 21 (1897), σ. 161-2 (=Δήμιττας, ἀρ. 247. 248), σ. 12/3: γυμνασιάρχης[δε] (ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗCΑC) ἀποδευ(γ)μ(έ)νος καὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ Λυγκηστῶν ἔθνους (2ος μ.Χ. αἰ., BCH, ε. ἀ., σ. 162. L. Robert, REG 47 (1934), σ. 33 καὶ σημ. 1).

⁵ Δήμιττας, ἀρ. 330: Ἀγαθῇ τύχῃ· | [Δ]ασσαρητίοι Δρό | αντα Κα[ι]-πίωνος | [τὸ]ν προστάτην | [π]ρεσβεύσαντα | [πρὸς] τὸν κύριον | [αὐτ]οκράτορα | IVII | [ἀ]ν-τ' ὁψωνίο[υ] (3ος μ.Χ. αἰ.). πρβ. καὶ Plin. N.H. 4, 3: Dassaretas supra dictos, liberam gentem.

⁶ Βλ. L a r s e n, ε. ἀ. σ. 443, καὶ γενικώτερον περὶ τῆς σχέσεως τῶν libe-

ὡς ἐκ τούτου πιθανώτατα δὲν μετεῖχον τῆς ἐπαρχιακῆς ἐνώσεως τῶν Μακεδόνων.¹ Κατὰ τοὺς ὑστέρους ὅμως αὐτοκρατορικοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ἐπῆλθε μεταβολή τις εἰς τινας τοὐλάχιστον ἐξ αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ κοινόν. Τιμητικά ἐπιγραφὰι τοῦ κοινοῦ καὶ ἄλλαι, ἀφορῶσαι εἰς ἄρχοντας αὐτοῦ, εὐρέθησαν καὶ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς. Οὕτω δύο ἐπιγραφὰι (ἡ μία ἀκαθορίστου ἐποχῆς, ἡ ἄλλη πιθανὸν τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος), εἰς τὰς ὁποίας τιμῶνται ὑπὸ τοῦ κοινοῦ δύο ἐπιφανεῖς γυναῖκες, εὐρέθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Λυγκηστίδος.² Μία ἄλλη, ἐνθα μνημονεύεται ὁ μακεδονιάρχης Δομίτιος Εὐρύδικος (πρῶτον ἥμισυ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος), προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλιμιώτιδος (Βελβενδός).³ Ἄλλαι ἐπιγραφαί, εἰς τὰς ὁποίας τιμῶνται μακεδονιάρχαι ἢ συγγενεῖς των, εὐρέθησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (3ος μ. Χ. αἰ.).⁴ Τοιαύτας ἐπιγραφὰς δυσκόλως θὰ ἀνέμενέ τις εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, ἂν ἦσαν ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη,⁵ ἡ Ἑλιμιώτις, ἡ Λυγκηστὶς τὸν 3ον τοὐλάχιστον μ. Χ. αἰῶνα μετεῖχον κατὰ τινὰ τρόπον τοῦ κοινοῦ. Πῶς καὶ πότε ἀκριβῶς ἔγινε τοῦτο, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν.

* *

Ἐδρα τοῦ κοινοῦ ἦτο ἡ Βέροια. Αἱ μαρτυραὶ καὶ αἱ ἐνδείξεις εἶναι πάμπολλαι καὶ πολὺ γνωσταὶ καὶ δι' αὐτὸ δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον νὰ μνημονευθοῦν καὶ ἐδῶ. Διὰ ποῖον ὅμως λόγον ἐπροτιμήθη αὕτη ὡς ἔδρα τοῦ κοινοῦ δὲν εἶναι γνωστόν. Ἰσως ῥόλον τινὰ ἐπαιξεν ἡ θέσις τῆς πόλεως, ἡ ὁποία, εὐρισκομένη εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τῆς Μακεδονίας, ἦτο προσιτὴ ἐξ ὅλων τῶν περιοχῶν καὶ πόλεων αὐτῆς. Ὅπωςδὴποτε οὔτε ἡ Πέλλα, ἡ ἄλλοτε πρωτεύουσα τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιεθῇ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν οὔτε—πολὺ ὀλιγώτερον—ἡ ἔδρα τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως, ἡ Θεσσαλονίκη, καθ' ὅσον ἡ μὲν πρώτη ἤδη ἀπὸ τοῦ 30 π. Χ. εἶχε καταστῇ ρωμαϊκὴ ἀποικία⁶ (colonia Jul. Aug. Pella) καὶ διὰ

rae civitates πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν διοίκησιν G. H. Stevenson, *Roman provincial administration till the age of the Antonines*. Oxford 1949 (ἐκδ. 2α), σ. 82.

¹ Βλ. Kornemann, RE Supplb. IV, 930.

² Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 218: *Μακεδόνων | οἱ σύνεδροι | Μαρκ(ίαν) Ἀκυλίαν | Φαβρικιανοῦ | Ἀπερος θυγατέρα | ἀνδρὸς ἀγαθοῦ*. ἀρ. 221: *Ἀγαθῇ τύχη· τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων | Μανλίαν Ποντίαν Λουκουλάν Ἀφρικανήν, | Αἰλίου Ποντίου Βήρου τοῦ λαμπροτάτου | ἀνθυπάτου γυναῖκα, ἀρετῆς ἐνεκεν*.

³ Ch. E d s o n, Harv. Theol. Rev. 41 (1948), σ. 196.

⁴ Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 8. 21 καὶ 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 22. 24. 26. 27. 37.

⁵ Ὡς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην τὴν μεταβολὴν αὐτὴν εἶχεν ἤδη πρὸ δεκαετίας προσέξει ὁ Cormack, J. R. St. 33 (1943), σ. 42/3.

⁶ Βλ. π.χ. E. O b e r h u m m e r, RE XIX, 347 ἐν λ. Pella.

πολλοὺς λόγους εἶχε χάσει τὴν παλαιάν της σημασίαν, ἥ δὲ ἄλλη ὡς ἔλευ-
 θέρα πόλις (*civitas libera*) δὲν μετεῖχεν, ὅπως εἶδομεν, τοῦ κοινοῦ κατὰ
 τοὺς πρώτους τοῦλάχιστον αἰῶνας ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς του.¹ Τὸ παλαιότερον
 τεκμήριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ Βέροια ἦτο
 ἔδρα τοῦ κοινοῦ, εἶναι μία ἐπιγραφὴ τῶν χρόνων τῶν Φλαβίων,² ἣτις εὐ-
 ρέθη ἐκεῖ καὶ ἀνήκεν εἰς ἀφιέρωσιν τοῦ κοινοῦ. Ἐκτοτε μέχρι τῶν μέσων
 τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος δὲν παύει νὰ ἐμφανίζεται ὡς τοιαύτη εἰς τὰς πηγάς,
 νομίσματα καὶ ἐπιγραφάς. Ἄν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι πρωτεύουσα τοῦ κοι-
 νοῦ ἦτο ἤδη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος, ἕως τότε δὲ οὐ-
 δεμίαν ἔνδειξιν ἔχομεν ὅτι ἄλλη μακεδονικὴ πόλις ὑπῆρξε πρωτεύουσα αὐτοῦ,
 πρὸς δὲ ὅτι μετὰθεσις ἔδρας κοινοῦ τινος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἦτο σπανιώ-
 τατον πρᾶγμα,³ πρέπει μετὰ τινος βεβαιότητος νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Βέροια
 εἶχεν ὀρισθῇ ἔδρα τοῦ κοινοῦ ἤδη ἀπὸ τῆς συστάσεώς του. Πότε ἔπαυσε νὰ
 εἶναι τοιαύτη, δὲν μᾶς παραδίδεται. Δυνατὸν νὰ διετῆρθε τὴν θέσιν της
 μέχρι τῆς καταργήσεως τῆς ἐπαρχιακῆς ὁργανώσεως τῶν Μακεδόνων, ἣτις,
 ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, συνέβη πιθανώτατα κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα με-
 ταξὺ Θεοδοσίου Β' καὶ Ἰουστινιανοῦ Α'.

Ἡ Βέροια ὡς πρωτεύουσα τοῦ κοινοῦ ἐγνώρισε πρᾶγματι ἐξαιρετικὴν
 λαμπρότητα καὶ δόξαν, οἷαν οὐδέποτε ἄλλοτε κατὰ τὴν μακράϊωνα ἱστορίαν
 της. Εἰς τὰς πηγάς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ χαρακτηρισμοί, ποὺ ἐπιδαψιλεύ-
 ονται εἰς αὐτήν, εἶναι ἀρκετὰ κολακευτικοί. Ἄλλοι χαρακτηρίζεται ὡς πό-
 λις τῆς Μακεδονίας μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος⁴ καὶ ἄλλοι ζαθέη μη-
 τρόπολις.⁵

Εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ συνήρχοντο ἅπαξ τοῦ ἔτους τοῦλάχιστον
 οἱ ἀποστελλόμενοι εἰς αὐτὸ ἀντιπρόσωποι τῶν μακεδονικῶν πόλεων, οἱ σύ-
 νεδροι. Ἐκεῖ ἡδρευεν ὁ ὑπὸ τῶν συνέδρων πιθανώτατα ἐκλεγόμενος πρὸς-
 δρος τοῦ κοινοῦ, καθὼς καὶ ἄλλοι ἄρχοντες αὐτοῦ. Ἐκεῖ ἐν ἀρχῇ τοῦ μακε-
 δονικοῦ ἔτους, δηλ. περὶ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου,⁶ ἐτελοῦντο αἱ ἐορταὶ τῆς ἐ-
 παρχίας. Πληροφορίαι περὶ αὐτῶν δὲν μᾶς διεσώθησαν. Θὰ ἐγίνετο ὅμως
 κατ' αὐτὰς ὅ,τι καὶ εἰς τὰ ἄλλα κοινὰ εἰς παρομοίας περιπτώσεις. Δηλαδὴ ὁ
 ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀξιωματούχων αὐτοῦ, οἱ σύνεδροι καὶ πλῆ-

¹ Ἄς σημειωθῇ ὅτι ἡ ἔδρα τῶν κοινῶν, τῶν ἐπιφορτισμένων μὲ τὴν αὐτοκρα-
 τορολατρείαν, δὲν συνέπιπτε πάντοτε μὲ τὴν τῆς πολιτικῆς διοικήσεως· οὐχὶ σπανίως
 ἦτο μία ἐξέχουσα πόλις τῆς ἐπαρχίας ὅχι ἡ πρωτεύουσά της· βλ. G u i r a u d ,
 ἔ.ἀ., σ. 70-1. K o r n e m m a n n , RE IV, 935.

² R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 130.

³ G u i r a u d , ἔ.ἀ., σ. 70.

⁴ [Λ ο υ κ ι α ν ο ῦ] Λούκιος ὄνος 34.

⁵ H e s p e r i a 1944, σ. 23, ἀρ. 1=REG 57 (1944), σ. 215, ἀρ. 127.

⁶ Βλ. κατωτέρω, Ἐπίμετρον.

θος κόσμον ἐκ τῆς πόλεως Βεροίας καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς Μακεδονίας θὰ ἐβιάδιζον ἐν πομπῇ εἰς τὸν ναόν, τὸν ἀφιερωμένον εἰς τοὺς αὐτοκράτορας, τὸ Σεβαστεῖον, ὅπου θὰ ἐγίνετο διὰ τοῦ ἀρχιερέως ἡ προσευχὴ πρὸς τὴν θεὰν Ρώμην καὶ τοὺς αὐτοκράτορας, θὰ ἀνεπέμποντο εὐχαὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ζῶντος αὐτοκράτορος καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, κατόπιν ἐν μέσῳ χορῶν καὶ ὁσμᾶτων θὰ προσεφέροντο αἱ νενομισμέναι θυσίαι καὶ τέλος θὰ παρετίθετο πάνδημον γεῦμα. Μετὰ ταῦτα ἠκολούθουν διὰ πολλὰς ἡμέρας πανηγύρεις, ἑορταὶ καὶ ἀγῶνες. Τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον ἀσφαλῶς συνεκέντρωνον οἱ ἀγῶνες καὶ μάλιστα οἱ ἀνὰ πᾶσαν τετραετίαν τελούμενοι. Οὗτοι ἀνῆκον εἰς τοὺς διεθνεῖς ἀγῶνας, τοὺς ἱεροὺς οἰκουμενικοὺς, ὅπως ἐλέγοντο τότε, καὶ οἱ μετέχοντες εἰς αὐτοὺς προήρχοντο ἐκ πάσης γωνίας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Οὕτως Οὐαλέριός τις Ἐκλεκτος, ὁ ὁποῖος ὡς *κῆρυξ δισπερίοδος* συμμετέσχεν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν γνωστοτέρων διεθνῶν ἀγῶνων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τοὺς τῆς Βεροίας, κατήγετο ἐκ Σινώπης.¹ Ἄλλος τις νικητὴς ἀγῶνων — τὸ ὄνομά του δὲν διεσώθη εἰς τὸ μνημεῖόν του — κατήγετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπὸ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης.² Μᾶρκος τις Αὐρηλίος Δημόστρατος Δαμάς, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν εἰς πλείστους διεθνεῖς ἀγῶνας καὶ εἰς τοὺς τῆς Μακεδονίας, δηλ. τῆς Βεροίας, ἦτο Σαρδιανός.³ Ἐκ τῶν ἱερῶν ἀγῶνων τῆς Βεροίας μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος τὰ *Ὀλύμπια*.

Ἡ Βέροια, ὡς πρωτεύουσα τοῦ κοινοῦ, ἔτυχεν ἐνωρὶς ἰδιαιτέρας μεταχειρίσεως ἐκ μέρους τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως. Ἦδη πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρβα εἶχε λάβει τὴν νεωκορίαν τῶν Σεβαστῶν, δηλ. τὸ δικαίωμα νὰ κτίσῃ ναὸν τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς ἄσκησιν τῆς αὐτοκρατορολατρείας, καὶ τὸν τίτλον τῆς μητροπόλεως, τίτλον, διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ὁποίου μέγας ἀνταγωνισμὸς ἐγίνετο μεταξὺ τῶν σημερινῶν πόλεων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.⁴ Ἐπὶ Νέρβα ὅμως ἡ πόλις διέτρεξε τὸν κίνδυνον νὰ ἴδῃ παραχωρούμενον τὸν τίτλον τῆς μητροπόλεως καὶ εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Μακεδονίας, ἀντίζηλον τῆς Βεροίας — ἀγνωστον ποίαν. Πρεσβεία ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ Κ(όιντον) Ποπίλλιον Πύθωνα ἐστάλη εἰς τὴν Ρώμην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν, ἵνα ἐνεργήσῃ, ὅπως διατηρηθῇ τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Βέροϊαν. Ἡ ἀποστολὴ ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας καὶ τὸ γεγονός ἐπανηγυρίσθη εἰς τὴν πόλιν. Μνημεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφὴ διεσώθη μέχρι σήμερον, ἀνηγέρθη ὑπὸ τῆς πόλεως πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ

¹ IG III, 1, 129.

² IGR I, ἀρ. 802.

³ IGR IV, ἀρ. 1519.

⁴ Περὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ αὐτοῦ βλ. 42ον λόγον τοῦ Ἀ ρ ι σ τ ε ῖ δ ο υ καὶ 38ον τοῦ Δ ῖ ο ν ο ς Χ ρ υ σ ο σ τ ὀ μ ο υ .

ἀποθανόντος εὐεργέτου αὐτοκράτορος,¹ ἄλλα δύο τοῦλάχιστον — τοῦ ἐνὸς ἡ ἐπιγραφὴ ἐσώθη πλήρης—ἀνηγέρθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν καὶ τὰς ἄλλας πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἐπαρχίαν εὐεργεσίας του.² Ἀργότερον, ἐπὶ Ἑλαγαβάλου, παρεχωρήθη καὶ δευτέρα νεωκόρος, ἡ ὁποία ἠκυρώθη ὑπὸ τοῦ Σεβήρου Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἀποκατεστάθη ὀριστικῶς ἐπὶ Γορδιανοῦ Γ'.³ Οὕτως ὁ πλήρης τίτλος τῆς Βεροίας, ὅπως τὸν συναντῶμεν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, εἶναι: Ἡ σεμνοτάτη μητρόπολις τῆς Μακεδονίας καὶ δις νεωκόρος Βέροια⁴ ἢ Ἡ λαμπροτάτη Βεροιαίων μητρόπολις (ἢ Ἡ λαμπροτάτη μητρόπολις Βέροια) καὶ β' νεωκόρος⁵ καὶ ἐνίοτε ἄνευ τοῦ ἐπιθέτου: Ἡ μητρόπολις καὶ δις νεωκόρος Βέροια.⁷ Παρόμοιον τίτλον ἐξ ὅλων τῶν μακεδονικῶν πόλεων μόνον ἡ μεγάλη τῆς Βεροίας ἀντίζηλος Θεσσαλονίκη ἀπέκτησεν, ὅχι ὅμως ἐνωρίτερον ἐκείνης.⁸ Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, τὴν νεωκορίαν⁹ ἔλαβε διὰ πρώτην φορὰν μόνις ἐπὶ Γορδιανοῦ Γ' (238·244 μ.Χ.) καὶ ἴσως ἐν συνεχείᾳ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 231 μ.Χ. ἐπὶ Σεβήρου Ἀλεξάνδρου γενομένης συνδιαλλαγῆς αὐτῆς πρὸς

¹ J.R. St. 30 (1940), σ. 51 (=REG 57 (1944) σ. 214, ἀρ. 122).

² R.A. ἔ.ἀ., ἀρ. 131. Rev. Phil. 65 (1939), σ. 131.

³ Bl. K r i s t e r H a n e l l, RE XVI, 2428 ἐν λ. Neokoroi.

⁴ BSA 18 (1911-1912), σ. 148, ἀρ. 6 (περὶ τὸ 249-250 μ.Χ.).

⁵ BSA, ἔ.ἀ., ἀρ. 7. Rev. Phil., ἔ.ἀ., σ. 129. (260-261 μ.Χ.).

⁶ Ἐξ ὅσων γνωρίζομεν εἰς τοὺς τίτλους τῆς μητροπόλεως Βεροίας προστίθεται μόνον τὸ ὑπερθετικὸν λαμπροτάτη καὶ σεμνοτάτη. Τὸ ἐπίθετον ζαθέη, τὸ ὁποῖον εἰς ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας (Hesperia 1944, σ. 23, ἀρ. 1) προστίθεται παρὰ τὸν τίτλον μητρόπολις Βέροια, εἶναι ποιητικὴ ἔκφρασις καὶ δὲν ἔχει καμίαν σχέσιν μὲ τὸν ἐπίσημον τίτλον. Ἐκ τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν τὸ πρῶτον—καὶ τὸ θετικὸν λαμπρά—συχνὰ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς τίτλους τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., 5. 7. 18. Π ε λ ε κ ί δ η ς , σ. 54, ἀρ. 6. σ. 62-3, ἀρ. 19), τὸ σεμνότατος—καὶ τὸ θετικὸν σεμνός—εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς μόνον εἰς τοὺς τίτλους τοῦ δήμου τῆς ἰδίας πόλεως (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 20, καὶ Θεσσαλ. ἱστορ. καὶ ἀρχαιολ., σ. 16. Π ε λ ε κ ί δ η ς , σ. 54, ἀρ. 6).

⁷ Ἀρχ. Δελτ. ἔ.ἀ., ἀρ. 14, πρβ. καὶ ἀρ. 15.

⁸ Περὶ τῶν τίτλων, τοὺς ὁποίους ἔχει ἡ Θεσσαλονίκη περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, διεξοδικώτερον βλ. Π ε λ ε κ ί δ η ν , σ. 83-86.

⁹ Ἡ νεωκορία τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως καὶ ὅλων τῶν νεωκόρων πόλεων τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς (βλ. K r i s t e r H a n e l l , ἔ.ἀ., 2425. J. Keil, CAH XI, σ. 583), ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν. Οὕτως ἡ ἐμφάνισις τοῦ τίτλου νεωκόρων εἰς τὰ νομίσματά της κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Γορδιανοῦ Γ' καὶ Φιλίππου τοῦ Ἀραβος (Greek Coins in the Hunterian Collection (ἔκδ. G. M a c d o n a l d), τόμ. I, σ. 374-375. G a e b l e r, Die antiken Münzen κλπ. Berlin 1935, τόμ. III, 2, σ. 22) ἐναρμονίζεται κάλλιστα μὲ τὴν παρουσίαν μακεδονιαρχῶν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἀποτελεῖ ἐν ἐπὶ πλέον τεκμήριον εἰς τὴν γενομένην ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη συμμετεῖχε τοῦ κοινοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

τὸ κοινὸν καὶ τὴν μητροπόλιν τοῦ¹.

Εἰς τὴν Βέροϊαν ἀναμφιβόλως ὑπῆρχον ἀρκετὰ οἰκοδομήματα καὶ ἄλλοι χώροι κατάλληλοι πρὸς τέλεσιν τῆς αὐτοκρατορολιτρείας καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένων ἀγώνων καὶ θεαμάτων. Ὑπῆρχε βεβαίως εἰς ναὸς τῶν αὐτοκρατόρων, ὅπου κατ' ἔτος ἐτελεῖτο ἡ καθιερωμένη λατρεία, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Βέροια ὠρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ κοινοῦ, δύο δὲ ἀπὸ τοῦ Ἐλαγαβάλου. Εὐρεῖά τις αἰθουσα πρέπει νὰ ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ συνεδρίου διὰ τὰς συνεδριάσεις, ἄλλα οἰκήματα θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν διαμονὴν τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ ἄλλου προσωπικοῦ. Εἰς τὸ μνημονευθὲν μνημεῖον τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος μετὰ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ εὐεργεσιῶν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐπαρχίαν ἀναγινώσκομεν καὶ τὰ ἐξῆς (στ. 12—16): καὶ καταργεῖλαντα καὶ ἀγαρόντα | ἰσακτίους² ἀγῶνας ταλανταίους, θυμελικούς καὶ γυμνικούς, δόν|τα θηριομαχίας διὰ παντοίων ζώων | ἐντοπίων καὶ ξενικῶν, καὶ μονομαχίας. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ καὶ τὰ θεάματα ἀναμφιβόλως εἶχον σχέσιν μὲ τὴν πατρίδα τοῦ καὶ γενικώτερον μὲ τὴν ἐπαρχίαν, καθ' ὅσον καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμεναι εὐεργεσίαι τοῦ ἀνεφέροντο εἰς αὐτὰς μόνον, καὶ ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐτελέσθησαν εἰς τὴν Βέροϊαν.³ Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Βέροια πρέπει νὰ εἶχεν ἐν στάδιον διὰ τοὺς γυμνικούς καὶ ἄλλους σωματικούς ἀγῶνας καὶ ἐν θέατρον διὰ τοὺς μουσικούς (θυμελικούς).⁴ Διὰ τὰς μονομαχίας ὁ συνήθης τόπος, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν, ἦτο τὸ ἀμφιθέατρον, ἡδύνατο ὅμως ἑλλεῖπει τούτου νὰ χρησιμοποιηθῇ ἢ τὸ θέατρον, καταλλήλως διαρρυθμιζόμενον, ὅπως π.χ. ἐν Φιλίπποις,⁵ ἢ τὸ στάδιον, ὡς ἐν Ἐφέ-

¹ G a e b l e r, Die antiken Münzen III, 1, σ. 20 - 21.

² ἰσακτίους (τ.ἑ. ἰσακτίους, πρβ. καὶ ἐν IGR IV, 1128: ἀγὼν ἰσολύμπιος, ἀντὶ δ. ἰσολύμπιος) πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν καὶ ὅχι εἰς Ἀκτίους ὡς ἐν R.A., ἑ.ἄ., ἀρ. 131 καὶ Ἀρχ. Δελτ., ἑ.ἄ., σ. 148, ἀρ. 4. Εἰς διασωθὲν ἀπόσπασμα ἐνὸς ἀντιγράφου τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης (Rev. Phil., ἑ.ἄ., σ. 131) ὑπάρχει ἡ γραφή: ἰσακτίους ἀγῶνας]. Ἰ σ ά κ τ ι ο ι δὲ ἀγῶνες ἐλέγοντο οἱ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν μεγάλων Ἀκτίων τῆς Νικοπόλεως ὁργανούμενοι ἀγῶνες εἰς ἄλλας πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας.

³ Ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Βεροίας (BSA, ἑ.ἄ., σ. 158, ἀρ. 30) μᾶς εἶναι γνωστὸς μονομάχος τις, ὅστις ἐτάφη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

⁴ Εἰς ἐπιγραφὰς καὶ ἰδίως ἐπιτύμβια μνημεῖα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, προερχόμενα ἐκ Βεροίας, συναντῶμεν κιθαρωδοὺς καὶ ἄλλους θεράποντας τῶν μουσικῶν (Δ ή μ ι τ σ α, ἀρ. 56. Hesperia, ἑ.ἄ., σ. 23. BCH 71/2 (1947/8), σ. 438 (ἀνακοίνωσις μὴ δημοσιευθείσης ἐπιγραφῆς). Μ. Ἀ ν δ ρ ο ν ί κ ο υ, Ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ Βεροίας. Θεσσαλονίκη 1950, σ. 24-26), οἱ ὅποιοι τὴν τέχνην τῶν δυνατὸν νὰ ἐπέδειξαν καὶ κατὰ τοὺς ἐπαρχιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἐορτάς. Ὁμοίως φωνασκός τις Νικοπολίτης (BSA 41 (1940-1945), σ. 107, ἀρ. 4) ἐτάφη ἐν Βεροίᾳ, καταφυγὼν ἴσως ἐκεῖ πρὸς ἀσκήσιν τοῦ ἐπαγγέλματός του.

⁵ Βλ. P. Collart, Philippes ville de Macédoine. Paris 1937, σ. 381 κέ. καὶ BCH 62 (1938), σ. 430.

σφ.¹ Εἰς τὴν Βέροϊαν, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν Ἑλλάδι σπανίως συναντῶμεν ὑπολείμματα ἀμφιθεάτρων,² δι' αὐτὴν δὲ τὴν Θεσσαλονίκην μεμαρτυρημένον εἶναι ὅτι αἱ μονομαχίαι ἐγίνοντο ἐν τῷ σταδίῳ,³ πρέπει μᾶλλον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀμφιθέατρον δὲν ὑπῆρχε καὶ ὅτι ἐν τῶν ἀνωτέρω οἰκοδομημάτων ἀνεπλήρουν αὐτό.

Περὶ τῆς θέσεως ὧν αὐτῶν τῶν κτηρίων μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν.

4. ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ

Τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, ὅπως καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ κοινὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων — ἐν τῇ Δύσει τὰ concilia —, ἦτο θρησκευτικὴ ἐπαρχιακὴ ὁργάνωσις, τῆς ὁποίας κύριον ἔργον ἦτο ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων. Τοῦτο ἀσφαλῶς συμπεραίνομεν ἀπὸ τὸν τίτλον «ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων», τὸν ὁποῖον συνήθως φέρει ὁ πρόεδρος τῆς ἐνώσεως.⁴ Κατὰ τὸν 3ον ὁμῶς αἰῶνα παρατηρεῖται μεταβολὴ τις εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἀσκουμένην λατρείαν. Εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἐπαρχιακῶν νομισμάτων ἀπὸ τοῦ Ἑλλαγαβάλου καὶ ἐφεξῆς ἐμφανίζεται συχνὰ ἡ μορφή τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὰ αὐτόνομα μάλιστα ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως κατὰ κανόνα ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὀνόματός του.⁵ Πρὸς τούτοις εἰς ἐν αὐτόνομον μακεδονικὸν νόμισμα τῆς ἐποχῆς τοῦ Γορδιανοῦ⁶ καὶ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν,⁷ τὰ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τελούμενα ἐν Βεροίᾳ Ὀλύμπια ὀνομάζονται «Ἀλεξάνδρ(ε)ια Ὀλύμπια». Πάντα ταῦτα δεικνύουν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἀσκουμένη αὐτοκρατορολατρεία κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχε συνδεθῇ στενῶς μὲ τὴν Ἀλεξανδρολατρείαν. Ἡ σύνδεσις αὐτὴ ἄριστα ἐκφράζεται εἰς τὰ νομίσματα διὰ τῆς ἐκτυπώσεως τῆς εἰκόνος τοῦ Μ.

¹ Βλ. J. Keil, Ephesos, ein Führer durch die Ruinenstätten u. ihre Geschichte. Wien 1930 (ἔκδ. 2α), σ. 47-48.

² L. Friedländer, Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms in der Zeit von Augustus bis zum Ausgang der Antonine. Leipzig 1922 (ἔκδ. 10η), τόμ. II, σ. 107 καὶ τόμ. IV (1921), σ. 230 κέ.

³ Acta S. Demetrii ἐν P.G. τόμ. 116, 1176,δ καὶ 1177,ζ. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τοῦλάχιστον ἐτελοῦντο πλὴν τῶν μονομαχιῶν καὶ θηριομαχίαι (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 365). Καὶ αὐταὶ πρέπει νὰ ἐγίνοντο ὅπου καὶ αἱ μονομαχίαι, εἰς τὸ στάδιον τῆς πόλεως. Περὶ τοῦ σταδίου τῆς Θεσσαλονίκης βλ. Ἄ. Ε υ γ γ ο π ο ὕ λ ο υ, Συμβολαὶ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1949, σ. 23 κέ.

⁴ J. R. St. 30 (1940), σ. 50. Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60. R.A., ἔ.δ. A.A., 57 (1942), σ. 183, ἀρ. 23.

⁵ G a e b l e r, ἔ.δ., III, 1, σ. 89 κέ.

⁶ G a e b l e r, ἔ.δ., σ. 178, ἀρ. 801.

⁷ IGR I, ἀρ. 802.

Ἀλεξάνδρου—πιθανῶς ἀνδριάντος ἐπὶ ὑψηλῆς στήλης ἐν Βεροίᾳ εὗρισκομένου τότε—παρὰ τοὺς δύο νεωκόρους ναούς.¹ Λεπτομερείας περὶ τῆς μεταβολῆς αὐτῆς δὲν γνωρίζομεν. Πάντως ἡ ἐμφάνισις τῆς Ἀλεξανδρολατρίας ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἡ μετὰ τῆς ἐπαρχιακῆς ἐνώσεως τῶν Μακεδόνων σύνδεσις της πρέπει νὰ ἔχη σχέσιν μὲ τὴν κατὰ τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα παρατηρουμένην ἐν Μακεδονίᾳ ἀναζωπύρωσιν τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος.² Κύριον λοιπὸν ἔργον τοῦ κοινοῦ ἦτο ἡ αὐτοκρατορολατρεία, ἀπὸ δὲ τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἡ Ἀλεξανδρολατρεία, καὶ ἡ διοργάνωσις τῶν μετ' αὐτῶν συνδεδεμένων ἐπαρχιακῶν ἀγώνων. Μὲ τὸ ἔργον αὐτὸ ἀναμφιβόλως συνδεδέοντο ὠρισμένα καθήκοντα τοῦ κοινοῦ, τὰ ὅποια δὲν μᾶς παραδίδονται εἰς τὰς ἑλληπεῖς μας πηγὰς, ἡμποροῦμεν ὅμως νὰ τὰ ὑποθέσωμεν. Τοιαῦτα πρέπει νὰ ἦσαν ἡ φροντίς διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἐπαρχιακῶν ναῶν καὶ διαφόρων οἰκημάτων καὶ χώρων, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ συνεδριάσεις τοῦ κοινοῦ, ἡ ἐξεύρεσις τῶν καταλλήλων προσώπων, τὰ ὅποια ἐπρόκειτο νὰ συμμετάσχουν εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς ἀγῶνας, δηλ. μουσικῶν, καλλιτεχνῶν, ἀθλητῶν, μονομάχων κ.τ.τ., ἡ ἐξοικονόμησις τῶν χρημάτων διὰ τὴν ἀμοιβὴν αὐτῶν κ.ἄ.

Τὸ κοινὸν δὲν ἦτο πολιτικὴ διοικητικὴ ὁργάνωσις, ὥς τὰ προρωμαϊκὰ κοινά· ἐν τούτοις δὲν ἔμενε παντελῶς ἀμέτοχον εἰς ζητήματα τῆς ἐπαρχίας. Εἰς μίαν ἐπιγραφήν τῆς Βεροίας ὁ γνωστὸς ρήτωρ τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος Λικίνιος Ρουφείνος τιμᾶται ὑπὸ τοῦ συνεδρίου (τοῦ κοινοῦ), διότι συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας (παρὰ τῇ ρωμαϊκῇ διοικήσει) εἰς φορολογικὸν ζήτημα τῶν Θεσσαλῶν, πιθανῶς καθορισμὸν τῶν καταβλητέων παρ' αὐτῶν φόρων.³ Ἀπὸ μίαν ἄλλην, μνημονευθεῖσαν πολλάκις ἀνωτέρω, μανθάνομεν ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων, δηλ. ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ, Κ(όιντος) Ποπίλλιος Πύθων κατέβαλεν ἕξ ἰδίων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του τὸ σύνολον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου (tributum capitis), τῆς ἐπαρχίας ἀδυνατουσίης προφανῶς λόγῳ σιτοδείας νὰ πληρώσῃ αὐτόν. Ἐκ τῶν δύο αὐτῶν παραδειγμάτων συμπεραίνομεν ὅτι τὸ κοινὸν ἀνεμειγνύετο εἰς φορολογικὰ τοῦλάχιστον ζητήματα τῆς ἐπαρχίας. Ἴσως τοῦτο, ὥς δυνάμενον νὰ γνωρίζῃ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν ἐκάστης περιοχῆς τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς, συνέπραττε μὲ τὴν πολιτικὴν διοίκησιν εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν φόρων. Ἡ τοιαύτη ὁμως ἀνάμειξις του, ἡ ὅποια συνήθως πρέπει νὰ ἐγίνετο μὲ πνεῦμα εὐνοϊκὸν ὑπὲρ τῶν φορολογουμένων, εὐλογον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι συνεπήγετο ὠρισμένας ὑποχρεώσεις καὶ εὐθύνas. Δυνατὸν δηλ. τοῦτο νὰ ἦσκει ἐποπτεῖαν τινὰ κατὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν φόρων καὶ ἀκόμη νὰ ἦτο

¹ G a e b l e r, ἔ.ἄ., σ. 21 καὶ πιν. V, 9.

² K o r n e m a n n, RE Supplb. IV, 939. D e s s a u, Geschichte der römischen Kaiserzeit, τόμ. II₂, σ. 566.

³ A.A., ἔ.ἄ., σ. 176, ἀρ. 9 (=R o b e r t, Hellenica V (1948), σ. 29).

ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἔγκαιρον καὶ τακτικὴν καταβολὴν τῶν φόρων εἰς τὸ δημόσιον. Ἔτσι ἴσως ἐξηγεῖται καὶ ἡ προθυμία τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος νὰ καταβάλῃ ἐξ ἰδίων τὸ σύνολον τοῦ κεφαλικοῦ φόρου ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας. Οὗτος ὡς πρόεδρος τοῦ κοινοῦ συνεμερίζετο τὰς εὐθύνας αὐτοῦ,¹ αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἄριστα συνεδυσάσθησαν καὶ μὲ τὴν καλὴν του διάθεσιν νὰ εὐεργετήσῃ τὴν ἐπαρχίαν.

Ἐπέκτασις τῆς δικαιοδοσίας τοῦ κοινοῦ ἐπὶ ἄλλων τομέων τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, ἐξαίρεσει ἴσως τῆς νομισματοκοπίας, δὲν φαίνεται πιθανή. Καὶ ἡ μὲν πολιτικὴ του δύναμις δὲν ἦτο ἀξία λόγου, τὸ κῦρὸς του ὅμως ἦτο μέγα ὅχι μόνον μεταξὺ τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐκπροσώπων τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως, ἡ ὁποία διὰ λόγους γενικωτέρας πολιτικῆς ἤξευρε νὰ σέβεται τὰς τοιούτου εἰδους ἐπαρχιακὰς ἐνώσεις τῶν ὑποτελῶν λαῶν. Ὡς ἐκ τούτου τὰ δικαιώματά του εἶχον ἠθικὴν μᾶλλον δύναμιν. Οὕτω τὸ κοινὸν ἠδύνато νὰ ἐγείρῃ ἀνδριάντα ἢ μνημεῖον δι' ἓνα Ρωμαῖον διοικητικὸν ὑπάλληλον, ἀποχωροῦντα τῆς ἐπαρχίας καὶ ἀσκήσαντα νομίμως καὶ ἐπωφελῶς τὸ ἀξίωμά του. Δυστυχῶς τοιαῦτα μνημεῖα δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ ἐν μόνον πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου τοῦ ἀνθυπάτου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς Μακεδονίας, Αὔλου Ποντίου Βήρου, τῆς Μανλίας Ποντείας Λονκούλης Ἀφρικανῆς.² Παρόμοιον ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐστήθη καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ συζύγου της. Ἀλλ' ἂν τὸ κοινὸν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἠδύνато νὰ ἐπαινέσῃ τὸν καλὸν ὑπάλληλον, ἀσφαλῶς θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ρωμαϊκὰ κοινά, νὰ κατηγορήσῃ ἐν ὀνόματι τῆς ἐπαρχίας ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος ἢ τῆς συγκλήτου τὸν κακόν. Τοιαύτη μαρτυρία δὲν ἐσώθη μέχρι σήμερον. Ἐπίσης ἤγειρε τιμητικὰ μνημεῖα ἐν Βεροῖα ἢ τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι χάριν ἀξιωματούχων τοῦ κοινοῦ, ἀρχιερέων, μακεδονιαρχῶν, συνέδρων κ. ἄ., ἢ δημοτικῶν ἀρχόντων μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς,³ ἢ καὶ στενῶν συγγενῶν αὐτῶν,⁴ ἀκόμη χάριν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ξένων καὶ ἐντοπίων, οἱ ὁποῖοι εὐηργέτησαν κατὰ τινα τρόπον τὴν ἐπαρχίαν,⁵ χάριν μέλους ὀνομαστῆς οἰκογενείας καὶ ἐν γένει παντὸς πολίτου κοσμοῦ καὶ ἐναρέτου.⁶ Πόσῃν σημασίαν εἶχον τὰ μνημεῖα αὐτὰ καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐκδηλουμένη τιμὴ ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ δει-

¹ Περβ. L a r s e n, Roman Greece, ἔ.ἀ., σ. 454.

² Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 221.

³ A.A., ἔ.ἀ. σ. 175 κέ., ἀρ. 1. 2. 3. 4. 5. 17. 20. 23. 25. 26.

⁴ A.A., ἀρ. 7. 10. 19. Ch. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 197, 46.

⁵ Πλὴν τοῦ Λικινίου Ρουφείνου κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον «ἀρετῆς ἐνεκα καὶ εὐνοίας τῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν» ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ ὁ Μ. Οὐλπίος Ἰσόδημος, ὁ δοκιμώτατος τῶν ρητόρων, ὅπως χαρακτηρίζεται εἰς τὸ μνημεῖόν του (A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 24=R. A. 26 (1946), σ. 218, 182 = R o b e r t, ἔ.ἀ., σ. 34).

⁶ Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 218. A.A. ἀρ. 6. 8. 11. 13. 14. 15. 16. 18. 22. 27 28.

κνύει ἡ προθυμία τῶν συγγενῶν, φίλων, τῆς φυλῆς καὶ τῆς πόλεως ἀκόμη τῶν τιμωμένων νὰ ἀναλάβουν τὰ ἔξοδα τῆς ἀνεγέρσεως τῶν μνημείων.

Τὸ κοινὸν εἶχεν ἀκόμη τὸ δικαίωμα νὰ χορηγῇ τιμητικούς τινας τίτλους, οἷον διὰ βίου ἀρχιερεῖς,¹ πρῶτος τῆς ἐπαρχείας (ἡ τοῦ ἔθνους),² υἱὸς Μακεδόνων,³ πατὴρ συνεδρίου,⁴ εἰς ἀνεγνωρισμένης ἀξίας ἀνδρας ἡ ἐπιδείξαντας ἑξαιρετικὴν δρᾶσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ. Οὗτοι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄρχοντες τοῦ κοινοῦ, ἀρχιερεῖς, μακεδονιάρχαι, ἡ σύνεδροι, φέρουν δὲ τοὺς τίτλους αὐτοὺς, ὅπως καὶ τῶν ἀσκηθέντων ἀξιωματῶν, ἰσοβίως καὶ εἶναι ὑπερήφανοι δι' αὐτούς.⁵

Τέλος τὸ κοινὸν ἠδύνατο, ὅπως καὶ πᾶσα πόλις τῆς αὐτοκρατορίας, νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν αὐτοκράτορα ἢ τὸν διοικητὴν τῆς ἐπαρχίας διὰ ζητήματα ἀφορῶντα εἰς αὐτὸ ἢ τὴν ἐπαρχίαν. Συνήθως ἡ διεξαγωγή τῶν ὑποθέσεων ἀντιτίθετο εἰς πρεσβείαν εὐὐπολήπτων καὶ ἐπιφανῶν πολιτῶν, ὅπως εἰς τὴν περιπτώσιν τῆς διατηρήσεως τῆς νεωκορίας τῶν Σεβαστῶν καὶ τοῦ ἀξιώματος τῆς μητροπόλεως ὑπὸ τῆς Βερούας εἰς τὸν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ Κ. Ποπίλλιον Πύθωνα⁶, ἢ εἰς ἰσχυρὸν παρὰ ταῖς ἀρχαῖς πρόσωπόν τι, ὅπως εἰς τὸ ζήτημα τῆς φορολογίας τῶν Θεσσαλῶν εἰς τὸν φίλον τοῦ Σεβαστοῦ⁷ Λικίνιον Ρουφεῖνον, ἄλλοτε εἰς δικηγόρους ἐξ ἐπαγγέλματος (ρῆτορας).⁸ Πρέπει ἀκόμη νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι τοῦτο κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν εἰς ὅλα τὰ ρωμαϊκὰ κοινὰ ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι εὐχαρίστου ἢ δυσαρέστου γεγονότος ὑπέβαλλε διὰ πρεσβείας ἢ ἐγγράφως τὰ συγχαρητήρια ἢ τὰ συλλυπητήριά του εἰς τοὺς κρατοῦντας ἐν Ρώμῃ. Περὶ τούτου δὲν ἔχει σωθῇ μαρτυρία τις.

¹ R. A., ἔ.ἀ. Δ ή μι τ σ α ς, ἀρ. 60 (βλ. καὶ BSA 18 (1911 - 1912), σ. 164, 38).

² Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 37. R. A. 24 (1945), σ. 40. πρβ. παράλληλον παράδειγμα ἐκ τοῦ κοινοῦ τῆς Βιθυνίας «[πρωτον] ἐπαρχίας δόγματι [κοινο]βουλίου, IGR III, ἀρ. 63.

³ J. R. St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1.

⁴ A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 1.

⁵ Βλ. π.χ. Παπαγεωργίου, ἔ.ἀ. R. A., ἔ.ἀ., ὅπου εἰς μνημεῖα τῶν ἀπογόνων διατηροῦν τοὺς τίτλους των οἱ ἐν λόγῳ ἀξιωματοῦχοι.

⁶ Εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Πευκαστικῆς φυλῆς ἀνεγερθὲν πρὸς τιμὴν τοῦ Κ. Ποπίλλiou Πύθωνος μνημεῖον ἀναφέρεται ἀπλῶς «π[ρεσ]βεύσαντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος Βερούας», δηλ. τῆς ἑδρας τοῦ κοινοῦ (R. A., ἔ.ἀ., στ. 3-5). Ὅτι ὁμοως τὴν ἐντολὴν θὰ εἶχε λάβει ὑπὸ τοῦ ἐπίσης ἐνδιαφερομένου κοινοῦ δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν.

⁷ IGR IV, 1215, 1216.

⁸ A. A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 24. Καὶ τοῦ Μακεδόνοιο ρήτορος Πολυαῖνου οἱ λόγοι «Ὑπὲρ τοῦ συνεδρίου» καὶ «Ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων», τῶν ὁποίων ἀποσπάσματα ἐσώθησαν παρὰ Ἰωάννη Στοβαίου (Ἐκλογ. Δ', 41. 53. 55), ἀν δὲν εἶναι ἀπλῶς ρητορικὰ γυμνάσματα, ἔχουν σχέσιν μὲ ὑπόθεσιν τινα τοῦ κοινοῦ. Ρῆτωρ ἦτο καὶ ὁ Λικίνιος Ρουφεῖνος (ἐμπειρότατος νόμων).

Ἡ τέλεις τῶν ἐπαρχιακῶν ἐσοτῶν καὶ δὴ τῶν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι, ἃς σημειωθῇ, ἦσαν ἐκ τῶν λαμπροτέρων τοῦ κράτους, ἡ συντήρησις τοῦ ἐπαρχιακοῦ ναοῦ μετὰ τῶν παραρτημάτων του, ἡ μίσθωσις τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ αὐτοῦ, ἡ ἀποστολὴ πρεσβειῶν εἰς τὴν Ρώμην ἢ τὴν ἔδραν τοῦ διοικητοῦ, ἡ ἀνέγερσις διαφόρων μνημείων ἢ ἀνδριάντων πρὸς τιμὴν ἀξιωματούχων τοῦ κοινοῦ ἢ ἄλλων προσώπων, ἡ διεξαγωγὴ δικῶν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ κοινοῦ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ κράτους καὶ ἀλλαχοῦ, ὑποθέσεις εὐκαιριακῶς παρουσιαζόμεναι, ὅλα αὐτὰ ἀπῆλθον δαπάνας, αἱ ὅποια βέβαια δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶν ἀσήμαντοι. Τοῦτο προϋποθέτει ὅτι τὸ κοινὸν εἶχεν ἰδίους οἰκονομικοὺς πόρους, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο κατὰ τὰς παρουσιαζόμενας ἐκάστοτε ἀνάγκας νὰ διαθέσῃ. Ἀπὸ ποῦ ὅμως ἦντλει αὐτοὺς ὀργάνωσις ὅχι πολιτικῇ, ὅπως ἦτο τὸ κοινόν; Εἶναι ἀληθές ὅτι σημαντικὸν μέρος τῶν δαπανῶν ἀνελάμβανον εἴτε ἀπὸ ἐλευθεριότητα εἴτε ἀπὸ ὑποχρέωσιν ἀξιωματοῦχοι τοῦ κοινοῦ ἢ καὶ πλούσιοι ἰδιῶται, κινούμενοι ἀπὸ διάφορα ἑλατήρια, μετὰ τῶν ὁποίων σημαντικὸν ρόλον ἔπαιζεν ἡ φιλοδοξία, ἀλλὰ καὶ ἡ ματαιοδοξία. Εἰς τὰ σφζόμενα μνημεῖα συνηθεστάτη εἶναι ἡ σύνδεσις: ἀρχιερεὺς (τῶν Σεβαστῶν) καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων¹ ἢ μακεδονίαρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων.² Τοῦτο δεικνύει ὅτι ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ, ἂν μὴ ἐξ ὀλοκλήρου, τοῦλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, ἀνελάμβανε τὴν δαπάνην τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀγώνων. Πρὸς τοῦτοις διὰ πλεῖστα ἐκ τῶν τιμητικῶν μνημείων ἢ διὰ τὴν τοποθέτησιν ἐπ' αὐτῶν ἀνδριάντος ἢ εἰκόνης τοῦ τιμωμένου ἢ δαπάνη ἐπαφίεται συνήθως εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἢ τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους αὐτῶν.³ Φυσικά, πολλοὶ φιλόδοξοι θὰ εὐρίσκοντο νὰ κτίσουν ἐξ ἰδίων ἕνα ναὸν ἢ ἐν κτήριον χρήσιμον διὰ τὸ κοινόν, νὰ ἀναλάβουν τὰ ἔξοδα μιᾶς ἀποστολῆς πρὸς ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τοῦ κοινοῦ κλπ. Ἐν τοῖτοις ὅλαι αἱ δαπάναι τοῦ κοινοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καλυφθῶν δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου, ὅχι μόνον διότι ἡ ἐλευθεριότης εἶναι ἀσταθῆς παράγων καὶ φυσικὰ τὸ κοινὸν δὲν ἔπρεπε πάντοτε νὰ ὑπολογίζῃ ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπῆρχον περιπτώσεις, καθ' ἃς οὐδεμία ἀνάληψις δαπάνης ἠδύνατο νὰ ἀναμένεται ἄλλοθεν. Τοιαῦται ἦσαν π.χ. ἡ μίσθωσις τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ τοῦ ναοῦ ἢ τοῦλάχιστον ἡ συντήρησις αὐτοῦ, τὰ ἔξοδα μιᾶς δίκης, τὰ ὅποια, ἀκόμη καὶ ὅταν αὕτη ἐκερδίζετο, ἔπρεπε νὰ καταβληθῶν, ἡ ἀμοιβὴ τοῦ δικηγόρου, ἐνδεχόμεναι δωροδοκίαι ἰσχυρῶν παραγόντων καὶ προστατῶν, μικροεπισκευαὶ καὶ

¹ Δ ἡ μ ι τ σ α ς , ἀρ. 60.811. R.A., ἔ.ἀ. J.R.St. 30 (1940), σ. 51.33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1. A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 23.

² Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 22. 24. A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 3.

³ Βλ. π.χ. J.R.St. 30 (1940), σ. 51. A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 4. 6. 9. 10. 11. 13. 15. 16. 20. 24. 26.

συντήρησις τῶν κτηρίων τοῦ κοινοῦ κλπ. Ἐπρεπε λοιπὸν τὸ κοινὸν νὰ ἔχη ἰδίους πόρους, σταθερούς. Ἐκ τῶν ἄλλων κοινῶν γνωρίζομεν ὅτι οἱ πόροι τῶν προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὰς ἐτησίας συνδρομὰς τῶν μετεχουσῶν πόλεων, ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐγγείου περιουσίας τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν δούλων, ποὺ ἀνήκον εἰς αὐτόν.¹ Διὰ τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων δὲν μᾶς παραδίδεται τι σχετικόν, πρέπει ὅμως ἀνάλογόν τι νὰ συνέβαινε. Εἰς τοὺς πόρους πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ ἐκ τῆς νομισματοκοπίας προερχόμενοι. Τὸ κοινὸν² εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κόπτῃ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν τελουμένων ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπαρχιακῶν ἀγώνων καὶ ἐορτῶν χαλκᾶ νομίσματα μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως, τὰ ὅποια ἐκυκλοφόρουν μόνον ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας, χρησιμεύοντα διὰ τὰς καθημερινὰς συναλλαγὰς. Παραλλήλως πρὸς αὐτὰ καὶ διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔκοπτε ἀπὸ τοῦ Ἐλαγαβάλου εἰς μέγαν ἀριθμὸν τὰ αὐτόνομα λεγόμενα νομίσματα, τὰ ὅποια ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως ἀντὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἔφερον τὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τόπος ἐκδόσεως ὧλων αὐτῶν ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ κοινοῦ Βερόια. Τὸ πρόνομιον αὐτὸ διετήρησε τὸ κοινὸν μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀραβος.³ Τὸ μέγα πλῆθος τῶν μέχρις ἡμῶν διασωθέντων ἐπαρχιακῶν νομισμάτων δεικνύει πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἡ ὑπὸ τὸ κοινὸν τελοῦσα νομισματοκοπία, συνάμα δὲ ἀποτελεῖ καὶ ἔνδειξιν ὅτι ἡ ἐκ ταύτης προκύπτουσα οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις αὐτοῦ δὲν ἦτο εὐκαταφρόνητος.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ κοινὸν εἶχε τὰ ὄργανά του, δηλ. ἐν ἀντιπροσωπευτικὸν συμβούλιον, τὸ *συνέδριον*, καὶ διαφόρους *ἀρχοντας*.

5. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

Κεντρικὴ ἀρχὴ τοῦ κοινοῦ ἦτο τὸ ἐν Βεροίᾳ ἐδρεῦον ἐπαρχιακὸν συμβούλιον, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν εἰς τὰς τοιούτου εἵδους ἐπαρχιακὰς ἐνώσεις ὠνομάζετο *συνέδριον*, ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ τοὺς εἰς τὸ κοινὸν ἀποστελλομένους ἀντιπροσώπους τῶν μακεδονικῶν πόλεων, τοὺς *συνέδρους*.

Συνήθως *συνέδριον* καὶ *σύνεδροι* ἀπαντοῦν ὡς δύο ὅροι ταυτόσημοι. Εἰς τὰ διασωθέντα μνημεῖα,⁴ τὰ ὅποια μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συμ-

¹ Βλ. G u i r a u d , ἔ.ἀ., σ. 134 κέ. K o r n e m a n n , RE IV, 817.

² Ἐπὶ τοῦ προβλήματος, ἂν τὸ κοινὸν ἤσκει τὸ δικαίωμα νομισματοκοπίας ἢ ἡ ἐπαρχία διὰ τὸ κοινόν, βλ. K. R e g l i n g , RE XI, 1054, λ. *κοινόν*, καὶ RE XVI, 489, λ. «Münzwesen».

³ Περὶ τῆς ἱστορίας ἐν γένει τῶν μακεδονικῶν νομισμάτων κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους βλ. G a e b l e r , Zeitschr. f. Num. XXIV (1904), σ. 276 κέ. καὶ XXV (1905), σ. 1 κέ. Die antiken Münzen Nord - Griechenlands III, 1.

⁴ Αἱ ἐπιγραφαὶ (30 ἐν ὅλῳ), ἐνθα γίνεται μνεῖα τοῦ συνεδρίου ἢ τῶν συνέδρων, προερχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ Βεροίας καὶ ἀνήκουν σχεδὸν ὅλοι εἰς τιμητικά

βουλίου εἶχον ἀνεγερθῇ πρὸς τιμὴν διαφόρων προσώπων, πρὸς δὴλῶσιν τοῦ συμβουλίου ὡς τιμώσης ἀρχῆς ἄλλοτε μὲν γίνεται χορήγισι τοῦ ὄρου τὸ συνέδριον, ἄλλοτε δὲ οἱ σύνεδροι. Ὁ ἐπίσημος τίτλος διὰ μὲν τὸ συνέδριον εἶναι τὸ κράτιστον (ἢ τὸ λαμπρότατον) συνέδριον,¹ διὰ δὲ τοὺς συνέδρους συνηθέστερον οἱ σύνεδροι,² σπανιώτερον οἱ κράτιστοι σύνεδροι³ καὶ ἅπαξ Μακεδόνων οἱ σύνεδροι.⁴ Οὐδείς τῶν συνέδρων ἀτομικῶς φέρει τὸ τιμητικὸν ἐπίθετον ὁ κράτιστος ἢ ἄλλο τι.⁵ Ὡς τυπικὸς ὅρος τὸ συνέδριον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ἐν Μακεδονίᾳ σημαίνει μόνον τὸ σῶμα, οὐδέποτε δὲ τὴν συνέλευσιν αὐτοῦ, ἥτις δηλοῦται διὰ τῆς λέξεως *σύνοδος*.⁶

Πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν⁷ πιστεύουν ὅτι τὸ συνέδριον τοῦ κοινοῦ ἐσχηματίσθη διὰ τῆς συνενώσεως τῶν συνεδρίων τῶν τεσσάρων μερίδων, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Περσέως καὶ αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἶδομεν, διειρηγήθησαν μέχρι τοῦλάχιστον τῆς ἐποχῆς τῶν Φλαβίων. Τὴν ἄποψίν των στηρίζουν κυρίως εἰς μίαν ἡμιεμφθαρμένην ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας τῶν χρόνων τῶν Φλαβίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, ἡ λέξις *συνεδρίου* καὶ μετ' αὐτὴν δύο τοῦλάχιστον ἐκ τῶν τεσσάρων μερίδων, ἡ *πρώτη* καὶ ἡ *τετάρτη*.⁸

μνημεῖα, Δ ή μι τ σ α ς, ἀρ. 218 (περιοχὴ Μοναστηρίου). Bull. Inst. arch. russ. à Constantinople IV, 3, σ. 167 (=R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 130). BSA 18 (1911-12), σ. 151, ἀρ. 10. A.A., ἔ.ἀ., σ. 175 κέ., ἀρ. 1.2.4.5.6.7.8.9.10.11.13.14.15.16.18.19.20.22.23.24.25.26.27.28a. b. (Βέροια). Ch. Edson, ἔ. ἀ. (χωρίον Μπρανιάτες παρὰ τὴν Βέροϊαν). Μία μόνον ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης εἶναι ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, BCH 47 (1923), σ. 183-84 = J.R.St. 30 (1940), σ. 148-52 (Βέροια).

¹ A. A. ἀρ. 7.9.14.20.22.24. Ἀμφότερα τὰ ἐπίθετα συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας. Οὕτω *κρατίστη* καλεῖται συνηθέστατα ἡ βουλὴ τῆς Θεσσαλονίκης (Παπαγεωργίου, Ἀθηνᾶ 15 (1903), σ. 35, ἀρ. 1. Ἀλήθεια, ἔ.ἀ., ἀρ. 1.6.8.24.25.26.27.31.34. Πελεκίδης, σ. 51 κέ., ἀρ. 3.5.6.8), τῆς Βεροίας (R.A., ἔ.ἀ., σ. 490, ἀρ. 132 = BSA, ἔ.ἀ., σ. 148-49, ἀρ. 7) καὶ τῶν Στόβων (Jahresh. 28 (1933), σ. 133, ἀρ. 2) καὶ *λαμπροτάτη* ἡ πόλις ἢ ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης (Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια, ἀρ. 5: *τῆς λαμπροτάτης Θεσσαλονικαίων μητροπόλεως*, 7.30 (=SEG 2, σ. 71, ἀρ. 410). Ath. Mitt. 25 (1900), σ. 117: Ἡ *λαμπροτάτη Θεσσαλονικέων πόλις* καὶ ἡ μητρόπολις Βέροια (Rev. Phil. 65 (1939), σ. 129. BSA, ἔ.ἀ.: *τῆς λαμπροτάτης Βεροιαίων μητροπόλεως*). Σπανιώτατος εἶναι ὁ τίτλος ἡ *λαμπροτάτη βουλὴ* καὶ ὁ *λαμπρότατος δῆμος* (Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 16 Σεπτεμβρίου 1904 καὶ 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 4), βλ. καὶ σ. 41 σημ. 6.

² A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 1.2.5.8.10.11.13.15.19.23.26.28a. b. Edson, ἔ.ἀ.

³ A. A., ἔ.ἀ., σ. 176 κέ., ἀρ. 4.6.16.25.

⁴ Δ ή μι τ σ α ς, ἀρ. 218' παρ. «*σύνεδροι τῶν νησιωτῶν*», OGIS I, ἀρ. 40.

⁵ Βλ. π.χ. A. A. ἀρ. 5.10.19.25.26.

⁶ R.A., ἔ.ἀ., σ. 489, ἀρ. 131, στ. 20-21.

⁷ H. Gaebler, Zeitschr. f. Num. XXIV (1904), σ. 251 καὶ Die antiken Münzen III, 1, σ. 9. Geyer, RE XIV, 767. Kornemann, RE Supplb. IV, 930. J. Keil, CAH XI, 567. Larsen, Cl. Phil. 44 (1949), σ. 88.

⁸ R. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 130.

Εἰς ἄλλην μελέτην¹, ἐνθα εἰδικώτερον ἡσχολήθην μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἔδειξα ὅτι διὰ τῆς λέξεως *συνεδρίου*, ἣτις ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην μερίδα καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ εἰς τὰς ἄλλας, ἐννοεῖται ὅχι τὸ κεντρικόν, ἀλλ' ἐκάστης μερίδος τὸ συνέδριον, ὅτι οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενοι ἀξιωματοῦχοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναγράφονται ἐκεῖ πρὸς δῆλωσιν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἔγινεν ἡ ἀφιέρωσις, εἶναι, πλὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας, ἄρχοντες τῶν συνεδρίων καὶ ἴσως εἰς τοῦ κοινοῦ καὶ ὅτι τὸ κοινόν, τ. ἔ. τὸ κεντρικόν συνέδριον, μετὰ τῶν συνεδρίων τῶν μερίδων προβαίνουν εἰς κοινήν τινα ἐνέργειαν. Τὰ συνέδρια λοιπὸν εἶναι αὐτοτελεῖς ὁργανώσεις, παραλλήλως πρὸς τὸ κοινὸν λειτουργοῦσαι, συμπράττουν δὲ ἐν προκειμένῳ μεταξύ των καὶ μὲ τὸ κοινὸν προσωρινῶς καὶ δι' ἓνα ὠρισμένον σκοπόν. Μία διαρκὴς ἔνωσις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡδύνατο νὰ προέλθῃ, καθὼς πιστεύουν, τὸ συνέδριον τοῦ κοινοῦ δὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ ἄλλοθεν μαρτυρεῖται.

Λεπτομερείας περὶ τοῦ συνεδρίου, ἂν καὶ σήμερον αἱ πηγαί μας εἶναι πολὺν περισσσότεραι ἀπ' ὅ,τι ἦσαν πρὸ τινων ἐτῶν, δὲν γνωρίζομεν. Οὕτω δὲν γνωρίζομεν π. χ., ποῖος ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεδρίων, τῶν ἀποστελλομένων συνολικῶς ὑπὸ τῶν μακεδονικῶν πόλεων, καὶ πόσους ἐκάστη ἀπέστειλεν εἰς αὐτό. Ὅμοιως οὐδεμίαν πληροφορίαν ἔχομεν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς καὶ διαρκείας τῆς θητείας των. Πάντως, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ περιοδικότης τοῦ κοινοῦ ἦτο ἐνιαυσία, πρέπει αὐτοὶ νὰ ἐξελέγοντο ἀνὰ πᾶν ἔτος. Ἐκλεγόμενοι δὲ δὲν διέμενον μονίμως εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ, ἀλλά, καθὼς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὴν φράσιν τῆς ἐπανειλημμένως χρησιμοποιηθείσης ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς R. A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131, στ. 19/21 : *κὶ διαδόμασιν παρ' ὅλον τὸν τῆς ἀρχαιρωσύνης χρόνον πανδήμοις [κ]ατὰ πᾶσαν σύνοδον ὑποδεξάμενον τὴν ἐπαρχίαν* (δηλ. τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπαρχίας), συνήρχοντο ἐκεῖ ἀνὰ πᾶσαν σύνοδον, προφανῶς ἐπ' εἰκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν ἢ ὑποθέσεων τοῦ κοινοῦ. Ἐπίσης περὶ τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ ἐλάχιστα μανθάνομεν ἀπὸ τὰς πηγάς. Ἐκ τῶν σφζομένων τιμητικῶν ἐπιγραφῶν βεβαιοῦται ὅτι τὸ συνέδριον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ψηφίζει τὴν ἀπονομὴν τιμῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων εὐεργετησάντων τὴν ἐπαρχίαν, ὑπὲρ ἀρχόντων τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, ὑπὲρ παντὸς διακρινομένου λόγῳ καταγωγῆς καὶ ἀρετῆς, καὶ ἐπιτρέπει νὰ στηθῇ ἐν τιμητικὸν μνημεῖον (βωμὸς—βάσις) ὑπὲρ αὐτῶν εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ ἢ εἰς τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς των.² Προσέτι δεικνύει ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς διακρινομένους διὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν καλὴν μόρφωσιν νέους,³ χάριν τῶν ὁποίων ἐπίσης ἐπιτρέπει τὴν ἀνέγερσιν τιμητικῶν μνημείων διὰ τῶν γονέων

¹ Τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων καὶ τὰ συνέδρια τῶν μερίδων, ἔ.ἀ., σ. 296 κέ.

² A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 1.2.4.5.6.7.8.9.11.16.17.18.20.23.24.25.26.

³ A. A. ἀρ. 10.13.14.15 (βλ. καὶ Μακεδονικά 2 (1941-52), σ. 627, σημ. 2). 19.22.

καὶ τῶν συγγενῶν των, προφανῶς ἵνα καὶ τῶν ἄλλων νέων κεντρισθῇ ἡ φιλοτιμία. Ἐν τούτοις παρὰ τὴν πενιχρότητα τῶν εἰδήσεων πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ δικαιοδοσία του ἦτο πολὺ εὐρύτερα. Δι' αὐτοῦ, ὡς τοῦ κατ' ἐσοχὴν ὀργάνου, τὸ κοινὸν πρέπει νὰ ἐλάμβανεν ὅλας τὰς ἀποφάσεις του, δι' αὐτοῦ πρέπει καὶ τοὺς ἄρχοντάς του νὰ ἐξέλεγε.

6. APXONTES TOY KOINOY

Ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων.

Ὅπως εἰς τὰ ἄλλα ἀνατολικά κοινὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ὑπάρχει ἓνας ἀρχιερεὺς τοῦ ἐπαρχιακοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος συνήθως εἶναι καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ, ἔτσι καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων ὑπάρχει ὁ ἀρχιερεὺς του. Μὲ τὸν ἀκριβῆ τίτλον ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων ὁ ἀξιωματοῦχος οὗτος ἀπαντᾷ ἅπαξ μόνον, βλ. Δήμιτσαν ἀρ. 812. Συνηθέστερος εἶναι ὁ τίτλος ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων.¹ Ὁ κατὰ γενικὴν προσδιορισμὸς «τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων» ἀναμφιβόλως ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ δύο οὐσιαστικά, καθὼς δεικνύουν αἱ δύο ἐπιγραφαὶ Δήμιτσα, ἀρ. 811, 812, ὅπου τὸ ἴδιον πρόσωπον, ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης, εἰς μὲν τὴν πρώτην τιτλοφορεῖται ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων, εἰς δὲ τὴν ἄλλην, εἰς τὴν ὁποίαν διὰ λόγους συντομίας παραλείπεται τὸ ἀγωνοθέτης, ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς συναντῶμεν, συχνότερόν πως τοῦ προηγουμένου, καὶ τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κ. Μ.² Παλαιότερον ἐπεχειρήθη ἀνεπιτυχῶς ἡ διάκρισις μεταξὺ τῶν δύο ἀξιωματίων, καθ' ἣν ἡ ἀγωνοθεσία ἀνήκεν εἰς τὸ κοινόν, ὅχι ὅμως καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν Σεβαστῶν, ἡ ὁποία ἐθεωρήθη ὡς ἓν καθαρῶς τοπικὸν ἀξίωμα.³ Τὸ ζήτημα ὀρθῶς ἔχει τεθῆ ὑπὸ τοῦ Cormack.⁴ Ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν Σεβαστῶν, ὅταν εὐρίσκεται συνηνωμένη μὲ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀξίωμα τοῦ κοινοῦ, ὅχι τοπικόν. Καὶ ἐδῶ ὁ κατὰ γενικὴν προσδιορισμὸς «τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων» ἀναφέρεται τόσον εἰς τὸν ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν ὅσον καὶ εἰς τὸν ἀγωνοθέτην. Ἀνάλογόν τι παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων, ὅπου ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν συνήθως ἐμφανίζεται εἰς τὰς ἐπι-

¹ Δήμιτσα, ἀρ. 811. J. R. St. 33 (1943), σ. 33, ἀρ. 1.

² Δήμιτσα, ἀρ. 55 (=J.R.St. 30 (1940), σ. 51). ἀρ. 60. R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131. A. A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 23.

³ G a e b l e r, Zeitschr. f. Num. XVI (1930), σ. 254 κέ. G e y e r, RE XIV, 767.

⁴ High Priests and Macedoniarchs from Beroia. J.R.St. 33, σ. 39 - 40· πρβ. καὶ L a r s e n, Roman Greece, σ. 453.

γραφὰς συνηνωμένος με τὸν γραμματέα τοῦ κοινοῦ (ἢ τοῦ ἔθνους).¹ Καὶ ἐκεῖ παραδείγματα, οἷα ἡρχιερατευκότα τῶν Σεβασ[τῶν], ἐ]ν τῷ Λυκίων ἔθνει καὶ γεγραμ[ματε]υκότα καὶ ἡρχιφυλακότα [Λυκίων] τοῦ κοινοῦ IGR III, 527 (=TAM II, 143) ἢ ἀρχιερατεύσαντα τῶν Σεβασ[τῶν] ἐν τῷ ἔθνει IGR III, 628 (=TAM II, 288) καὶ 1506 δεικνύουν ὅτι ἡ γενικὴ «Λυκίων τοῦ κοινοῦ (ἢ τοῦ ἔθνους)» ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν. Οἱ δύο λοιπὸν τύποι ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κ. Μ. καὶ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κ. Μ. πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ταυτόσημοι καὶ δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ τις μεταξὺ αὐτῶν. Ἡ γενικὴ «τῶν Σεβαστῶν» εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν παραλείπεται, διότι αὐτονόητον ἦτο ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ ἦτο ὁ ἐντεταλμένος μετὰ τὴν λατρείαν τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν Σεβαστῶν, καὶ ὥς ἐκ τούτου δὲν ἦτο ἀνάγκη πάντοτε νὰ σημειώνεται. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι ἀσύνηθες καὶ εἰς τοὺς ἀντιστοίχους τίτλους τῶν ἄλλων κοινῶν. Οὕτως ἔχομεν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν IGR III, 204 (=OGIS II, 547) καὶ ἀρχιερασάμενον τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν IGR III, 195 (ἢ ἀρχιερασάμενον τῷ κοινῷ τῆς Γαλατείας R.A. 10 (1937), σ. 358, ἀρ. 86), ἀλλὰ καὶ ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν IGR III, 225 (=OGIS II, 541). Ἐπίσης εἰς τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων παραλλήλως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω τίτλους μετὰ τὴν γενικὴν «τῶν Σεβαστῶν» συναντῶμεν καὶ ἀρχιερατεύσαντα Λυκίων τοῦ κοινοῦ IGR III, 647, ἀρχιέρειαν ἐν τῷ ἔθνει (δηλ. τῶν Λυκίων) 693. Πολλάκις μάλιστα τὸ ἴδιον πρόσωπον ὁτὲ μὲν φέρει τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν, ὁτὲ δὲ ἀπλῶς ἀρχιερεὺς, π.χ. IGR III, 706: ἐπὶ ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν Λικιννίου Λόνγου, ἀλλὰ ἐν 739 VI, 35: ἐπὶ ἀρχιερέως Λικιννίου Λόνγου καὶ TAM II, 250, ὁμοίως ἐν IGR III, 704 I, 18: ἐπὶ ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν Λικιννίου Στασιθέμιδος, ἀλλὰ ἐν 739 XVIII, 1: ἐπὶ ἀρχιερέως Λικινν(ί)ου [Στασιθέμιδος] καὶ 739 XI, 91.²

Κατὰ ταῦτα ὁ πλήρης τίτλος τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ πρέπει νὰ ἦτο «ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων». Τύπος «ἀρχιερεὺς Μακεδονίας», ὅπως ἔχομεν π.χ. ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας,³ δὲν μᾶς παραδίδεται.

Τοῦ ἀρχιερέως τούτου πρέπει νὰ διακριθῇ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Σεβαστῶν, ὅστις πιθανώτατα ἦτο ἀρχιερεὺς τῆς κατὰ τόπους αὐ-

¹ IGR III, ἀρ. 487.493.524.586 (=TAM II, 195), 589 (=TAM II, 198), 603 (=TAM II, 495), 628 (=TAM II, 288), 670 (=TAM II, 423), 671 (=TAM II, 422a), 672.673.679.704 II A. 738.739 VII.

² Ἄλλα παραδείγματα βλ. IGR III, 704 I, 5 καὶ 739 VII, 3 × 739 VII, 1.—737 XII, 79 × 741.—704 II A × 739 VII, 9a.—IGR IV, 1240 × 1241.

³ Π.χ. MAMA IV, σ. 21, ἀρ. 66. VI, σ. 40, ἀρ. 104. σ. 128, ἀρ. 373. Ἐχομεν ἀκόμη ἀρχιερέα τοῦ Πόντου, ἀρχιερέα τῆς Κύπρου, ἀρχιερέα Αἰγύπτου, B r a n d i s, RE II, 474.

κρατορολατρείας καὶ ὄχι τοῦ κοινοῦ.¹ Ἐνα τοιοῦτον ἀρχιερέα γνωρίζομεν ἐκ τῆς πόλεως Σερρών, τὸν Τι. Κλαύδιον Φλαουϊανὸν Λυσίμαχον,² καὶ ἕνα ἄλλον ἐκ Βεροίας, τὸν Τι(βέριον) Κλαύδιον Πτολεμαῖον.³ Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀρχιερεῖς, οἱ ὅποιοι ἢ οὐδένα προσδιορισμὸν ἔχουν ἢ ὡς προσδιορισμὸν ἔχουν τὸ ὄνομα πόλεως τινος (π.χ. τῆς Ἀμφιπολειτῶν πόλεως), πρέπει νὰ θεωρηθοῦν τοπικοὶ ἀρχιερεῖς.⁴ Ἄν τώρα αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἐπόπται τῆς κατὰ τόπους λατρείας τῶν αὐτοκρατόρων ἢ θεότητός τινος, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ.⁵

¹ Περβ. C o r m a c k , ἔ.ἀ., σ. 39.

² Δ ή μ ι τ σ α ς , ἀρ. 812.

³ J. R. St., ἔ.ἀ., σ. 39 (= Δ ή μ ι τ σ α ς , ἀρ. 52). Εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ χωρίου Μακὲς (ν. Βαμβακιά), προερχομένην πιθανότατα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Βέργην (BSA 23 (1918 - 19), σ. 91, ἀρ. 17 = SEG 1, σ. 66, ἀρ. 286), ἀναγινώσκομεν, σύμφωνα μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐκδότου τῆς M. N. Tod, στ. 4: [*Ἐπὶ (ἀρχ)ιερέως Καΐσαρος Σεβαστοῦ θεοῦ. Ὁ (ἀρχ)ιερεὺς οὗτος ἦτο ἐμπειστημένους μετὰ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Αὐγούστου, τοπικὴν πιθανώτατα.*

⁴ Τοιοῦτοι ἀρχιερεῖς μᾶς ἔχουν παραδοθῇ ἐξ ἐπιγραφῶν τῆς Θεσσαλονίκης 14 καὶ ἀρχιέρειαι 7 (ὅλοι αὐτοὶ πλὴν ἑνός, γνωστοῦ ἐξ ἐπιγραφῆς, δημοσιευθείσης τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ L e B a s , Voyage archéol. en Grèce, ἀρ. 1359 (= Δήμιτσας, ἀρ. 365), ἔχουν περιληφθῇ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Πελεκίδου, Ἀπὸ τὴν πολιτεία κλπ. σ. 74 - 75. 77 - 78, μετὰ μόνον τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ 7 ἀρχιερειῶν ἀναφέρονται 8, συνυπολογιζομένης καὶ τῆς Αὐρηλιανῆς Πρεΐσκας, τῆς συζύγου τοῦ μακεδονιάρχου Μινικίου Διονυσίου, ἡ ὁποία ὁμως οὐδένα τίτλον ἀξιωματος φέρει τῆς Βεροίας ἀρχιέρειαι 3 (A. A., ἔ.ἀ., ἀρ. 17.20.21) καὶ ἀρχιερεῖς ἴσως 4 (Δήμιτσας, ἀρ. 52.59. BSA 18 (1911 - 12), σ. 148, ἀρ. 6 καὶ 41 (1940 - 1945), σ. 113, ἀρ. 24: *ἐπὶ [ἀρχιερέως (?) Δ]έκμου Ποπλίκιου*· τοῦ Βελβενδοῦ ἀρχιερεὺς εἰς (Ch. Edson, ἔ.ἀ., σ. 195 - 6), εἰς ἐξ Ἀμφιπόλεως, ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης (Δήμιτσας, ἀρ. 811), καὶ εἰς ἀρχιερεὺς καὶ μία ἀρχιέρεια τῶν Στοβαίων (Jahresh. 28 (1933), σ. 133, ἀρ. 2, βλ. καὶ REGE 49 (1936), σ. 369 - 70). Ἀναφέρομεν ἕνα ἀκόμη ἀρχιερέα, τὸν Κ(ρίοντον) Φλάβιον Ἐρμαδίωνα, γνωστὸν ἐξ ἐπιγραφῆς τῶν ἀρχαίων Φιλίππων (P. Lemerle, BCH 59 (1935), σ. 141, κέ., ἀρ. 41), μολοντί δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον ἂν ἡ πόλις αὕτη εὐρίσκετο εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων ἢ τοῦ τῶν Θρακῶν (βλ. P. Collart, BCH 62 (1938), σ. 426 - 7). Ἡ ἄποψις τοῦ ἐκδότου τῆς ἐπιγραφῆς P. Lemerle (σ. 426 - 7), ὅτι οὗτος ἦτο ἀρχιερεὺς τῆς ἐν Φιλίπποις αὐτοκρατορολατρείας, δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλῆς (βλ. P. Collart, Philippes κλπ. σ. 453, σημ. 2).

⁵ Ὁ Πελεκίδης, σ. 79, ὑποθέτει ὅτι ὁ ἄνευ προσδιορισμοῦ τινος ἀρχιερεὺς τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης οὐδεὶς ἄλλος εἶναι εἰμὴ ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν, ἥτοι ὁ ἀνώτατος λειτουργὸς καὶ ἐπόπτης τῆς αὐτοκρατορολατρείας τῆς πόλεως ταύτης. Ὡς τοιοῦτος ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ Κλαύδιος Μένων παλαιότερον ὑπὸ τῶν Duchesne - Bayet, ἔ.ἀ., σ. 18.— Εἰς τινὰς ἐπιγραφάς, μὴ μακεδονικάς, συναντῶμεν σπανιώτατα παραδείγματα ἀρχιερέων ἄνευ προσδιορισμοῦ τινος, οἱ ὅποιοι, ὡς προκύπτει ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν, ἦσαν ὄχι τοπικοὶ ἀρχιερεῖς, ἀλλ' ἐπαρχιακοί. Οὕτως εἰς τὴν ἐπιγραφὴν IGR IV, 1234 ἀναγινώσκομεν *Φλ. Πρεισκίλλης β' ἀρχιερέας*. Ἡ ἰδίᾳ Φλ. Πρεισκίλλα εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν τιτλοφορεῖται *ἀρχιέρεια δις τῆς Ἀσίας*, δηλ. τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀσίας. Ὁμοίως τινὲς τῶν ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκίων, τῶν ἀποστόλων τὰ ὀνόματα ἀνα-

Οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ ἐξελέγοντο δι' ὥρισμένον χρόνον, ὃχι ἰσοβίως. Εἰς τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἔστησεν ἡ Πευκαστική φυλὴ τῆς Βεροίας πρὸς τιμὴν τοῦ διὰ βίου ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος,¹ δις γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀρχιερωσύνης του ὡς ἀξιώματος ἤδη ἀσκηθέντος.² Ἐπειδὴ τὸ μνημεῖον τοῦτο, ὅπως καὶ ἕτερον, ἀνηγέρθη ζῶντος τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος, γίνεται φανερόν ὅτι ἡ ἀσκησις τῆς ἀρχιερωσύνης του ἔγινεν ἐντὸς περιορισμένου χρόνου καὶ ὃχι διὰ βίου. Πόσον χρόνον διήρκει αὕτη οὔτε ἐκ τοῦ μνημείου τούτου οὔτε — πολὺ ὀλιγώτερον — ἐκ τῶν ἐλαχίστων καὶ συντόμων ἐπιγραφῶν τῶν μνημείων ἄλλων ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ. Πάντως, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀρχιερωσύνη τῶν ἀντιστοιχῶν ἀνατολικῶν κοινῶν διήρκει ἐν μόνον ἔτος,³ εἶναι πολὺ πιθανὸν καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων ἡ ἀρχιερωσύνη νὰ ἦτο ἐνιαυσία. Ὁ προσδιορισμὸς διὰ βίου, τὸν ὁποῖον βλέπομεν εἰς τὸν τίτλον τοῦ ἀνωτέρω ἀρχιερέως,⁴ ἦτο τιμητικὸς τίτλος καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἤμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ὅσοι τοῦλάχιστον ἔφερον αὐτόν, ἦσαν ἰσόβιοι. Ὁ τίτλος οὗτος ἐδίδετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τοῦ κοινοῦ εἰς ἀρχιερεῖς του, οἱ ὅποιοι ἐπέδειξαν ἐνεργὸν δρᾶσιν καὶ πολλαπλᾶς ὑπηρεσίας καὶ εὐεργεσίας παρέσχον εἰς τὸ κοινὸν καὶ τὴν ἐπαρχίαν, οἷας πράγματι ὁ τιμηθεὶς Κ. Ποπίλλιος Πύθων ἐμφανίζει εἰς τὸ μνημεῖόν του. Ἄν οἱ τιμηθέντες διὰ τοῦ τίτλου αὐτοῦ ἀπέκτων καὶ προνόμιά τινα, δὲν γνωρίζομεν. Εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς ἀπενέμοντο

γράφονται πρὸς χρονολόγησιν τῶν πράξεων τοῦ κοινοῦ, φέρουν τὸν τίτλον ἀπλῶς ἐπὶ ἀρχιερέως (π.χ., IGR III, 739 VII, 1 κέ. XII, 79. XIII, 1. XVI, 1), καὶ ὃχι τὸν συνήθη ἐπὶ ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν. Ἐν τούτοις δὲν ἤμποροῦμεν, στηριζόμενοι εἰς μεμονωμένα παραδείγματα ἐξ ἄλλων κοινῶν, νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀρχιερέων, τοὺς ὁποίους συναντῶμεν εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς ἄνευ προσδιορισμοῦ τινος, ὁ Α ἢ ὁ Β εἶναι τοῦ κοινοῦ. Μόνον ὅταν προστίθεται ὁ προσδιορισμὸς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων εἰς τινα ἢ οὗτος συνδέεται μὲ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ, ἤμποροῦμεν μὲ βεβαιότητα νὰ εἰπώμεν ὅτι εἶναι τοῦ κοινοῦ.

¹ R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131 = Ἀρχ. Δελτ. 2 (1916), σ. 148, ἀρ. 4.

² Στ. 8 κέ.: καὶ δόντα ἐν τῷ | τῆς ἀρχιερωσύνης χρόνῳ τὸ ἐπικε|φάλιον ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας, στ. 19 κέ: καὶ διαδόμασιν παρ' ὅλον τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης χρόνον πανδήμοις.

³ Βλ. P. Guiraud, ἔ.δ., σ. 92. Brandis, ἔ.δ. σ. 475. Toutain, Les cultes païens dans l'empire romain, τόμ. I, σ. 129. V. Chapot ἐν Daremberg - Saglio, τόμ. IV, 2, σ. 946, λ. Sacerdos provinciae. P. Riwald, RE 2 R τόμ. I, 1653, λ. Sacerdotes provinciales. Kornemann, RE Supplb. IV, 936.

⁴ Τὸν τίτλον διὰ βίου ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων φέρει καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Δ ή μι τ σ α, ἀρ. 60 (Διόρθωσιν τῆς ἐπιγραφῆς βλ. Παπαγεωργίου, Ἐπιγραφαὶ Δερριόπου. Ἀθηνα 20 (1908), σ. 7 καὶ W o d w a r d, BSA 18 (1911 - 12), σ. 164, 38).

κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης ἢ καὶ κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἐκ τοῦ ἀξιώματος δι' ἐξαιρετικὰς προφανῶς πράξεις καὶ ἄλλοι τίτλοι τιμητικοί. Τοὺς τίτλους αὐτοὺς φιλοτίμως διατηροῦν οὗτοι εἰς τὰ μνημεῖα των. Ὁ Τ. Φλαουῖος Κάσσανδρος εἰς τὸ μνημεῖόν του τιτλοφορεῖται *υἱὸς Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος, φιλοκαῖσαρ καὶ φιλόπατρις*.¹

Δι' ἑκαστον ἀρχιερέα ἐπετρέπετο νὰ στηθῇ πρὸς τιμὴν του μνημεῖον, ἀνδριάς ἢ εἰκὼν, ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, τῆς πόλεως καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων του.

Ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς, ὅπως καὶ οἱ δημοτικοὶ ἄρχοντες, δὲν μετέπιπτον μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ ἀξιώματος ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἰδιώτου οὔτε ἔπαυον νὰ θεωροῦνται πρόσωπα σημαίνοντα. Τοῦλάχιστον τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων διετήρουν, χωρὶς νὰ εἶναι ἐν ἐνεργείᾳ, καὶ ἐφεξῆς. Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης π.χ. φέρει τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων ὅχι μόνον εἰς τὸ πρὸς τιμὴν του ἀνεγερθὲν μνημεῖον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ υἱοῦ του, τὸ ὁποῖον πρέπει ἀναμφιβόλως νὰ ἀνηγέρθῃ εἰς ἐποχὴν πολὺ μεταγενεστέραν τῆς ἀρχιερωσύνης του.²

Εἰς τὰ μνημεῖα των μνημονεύονται καὶ ἄλλα ἀξιώματα τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, τὰ ὅποια οὗτοι ἔλαβον εἴτε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης των εἴτε εἰς ἄλλην ἐποχὴν. Οὕτω καὶ οἱ πέντε γνωστοὶ ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ εἶναι καὶ ἀγωνοθέται αὐτοῦ. Ἀναμφιβόλως οὗτοι τὴν ἀγωνοθεσίαν ἔλαβον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης των, τ.ἔ. κατὰ τὴν τέλει τῶν ἐπαρχιακῶν ἀγώνων. Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης ἔλαβεν ἀκόμη τὴν ἀγωνοθεσίαν τῆς Ἀμφιπολειτῶν πόλεως, τὴν ἀγωνοθεσίαν τῆς Σιρραίων πόλεως καὶ δύο φορὰς τὴν γυμνασιαρχίαν τῆς ἰδίας πόλεως. Ὁ Κ. Ποπίλιος Πύθων πολλάκις ἔγινε γυμνασίαρχος εἰς τὴν πατρίδα του. Εἰς τὰ μνημεῖα κατὰ κανόνα ἀναγράφεται πρῶτον ἡ ἀρχιερωσύνη τοῦ κοινοῦ, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὰ ἄλλα ἀξιώματα, ἐπαρχιακὰ καὶ δημοτικά. Ἐκ τῆς τοιαύτης διατάξεως δὲν πρέπει βέβαια νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὥφειλέ τις νὰ διέλθῃ πρῶτον ἀπὸ τὴν ἀρχιερωσύνην τοῦ κοινοῦ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀξιώματα. Ἡ σειρὰ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἀξιωμάτων ἐνταῦθα καθορίζεται μᾶλλον ἀπὸ τὸν βαθμὸν καὶ ὅχι ἀπὸ τὸν χρόνον ἀναλήψεως ἐκάστου καὶ φυσικὰ ἡ ἀρχιερωσύνη ὥς τὸ σημαντικώτερον ὅλων κατέχει πάντοτε τὴν πρώτην κατὰ σειρὰν θέσιν. Ἡ ἀρχιερωσύνη τοῦ κοινοῦ, ὥς τὸ ὑπατον ἀξίωμα ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ ὀργανώσει, εὐλογον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι συνήθως θὰ ἐλαμβάνετο μετὰ τὴν ἀπόκτησιν ἄλλων μικροτέρων ἀξιωμάτων.

Ἄν τὴν ἐπαρχιακὴν ἀρχιερωσύνην ἡδύνατό τις νὰ λάβῃ πλείονας τῆς

¹ J.R.St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1.

² Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811, 812.

μᾶς φοράς, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν τοπικὴν τοιαύτην ἐν Μακεδονίᾳ,¹ τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται εἰς τὸ ἐλάχιστον ἐπιγραφικὸν ὕλικόν, τὸ ὁποῖον σήμερον ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας. Ἐκ τῶν ἄλλων κοινῶν γνωρίζομεν ἓνα δις ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν.²

Οἱ ἀρχιερεῖς συνήθως ἀνῆκον εἰς τὰς πλέον ἐπιφανεῖς καὶ πλουσίας οἰκογενεῖας τῆς Μακεδονίας. Ἦσαν δηλ. καὶ αὐτοὶ *γένει καὶ ἀξιώματι διαφέροντες* εἰς τὴν περιοχὴν των. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν μᾶς εἶναι γνωστὰ καὶ ἄλλα μέλη τῶν οἰκογενειῶν των, τὰ ὁποῖα βλέπομεν ὅτι κατεῖχον ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὰς μακεδονικὰς πόλεις. Τοῦ Τι. Κλαυδίου Διογένους π.χ. ὁ υἱὸς ὑπῆρξεν ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Σεβαστῶν εἰς τὴν πόλιν τῶν Σεργῶν, ὑπὸ τῆς ὁποίας τιμᾶται διὰ τὰς πολλαπλὰς πρὸς αὐτὴν εὐεργεσίας καὶ διὰ τὴν ἐπιδεικνυμένην εὐνοίαν καὶ τὴν διηγεκῆ φιλοδοξίαν.³ Ὁμοίως συγγενῆς τις τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος, ὁ Κ. Ποπίλλιος Πρόκλος Ἰουνιανὸς Πύθων, ἐ χρημάτισε γυμνασίαρχος ἐν Βεροίᾳ, τιμᾶται δὲ δι' ἀνδριάντος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῶν νέων διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν κατὰ τὴν γυμνασιαρχίαν του γενναιοδωρίαν.⁴ Ἐνδεικτικὸν τῆς εὐπορίας των εἶναι ὅτι ἅπαντες οἱ μέχρι σήμερον γνωστοὶ ἀρχιερεῖς ἀναλαμβάνουν καὶ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ, λειτούργημα πολυδάπανον, μερικοὶ δ' ἐξ αὐτῶν μάλιστα πέραν τῶν ὑποχρεώσεων, τὰς ὁποίας συνεπάγεται τὸ ἀξίωμα των, ἐπιδεικνύουν καταπληκτικὴν γενναιοδωρίαν εὐεργετοῦντες πολλαπλῶς τὴν ἐπαρχίαν ἢ τὴν πατρίδα. Μία ἔνδειξις ἀκόμη τῆς λαμπρᾶς των κοινωνικῆς θέσεως εἶναι ὅτι ὅλοι εἶναι Ρωμαῖοι πολῖται.⁵ Τοῦτο διὰ τὸν Τι. Κλαύδιον Διογένην εἶναι μεμαρτυρημένον εἰς τὸ μνημεῖόν του, καθ' ὅσον ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς ρωμαϊκῆς φυλῆς *Κυρίνας*, εἰς ἣν ἀνῆκε. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους μὲ ἀρκετὴν πιθανότητα ἡμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν τὸ αὐτὸ ἀπὸ τὰ τρία nomina, τὰ ὁποῖα ὅλοι σχεδὸν φέρουν εἰς τὰ μνημεῖα των⁶ καὶ τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, εἶχον οἱ λαβόντες τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ρωμαῖοι πολῖται ἦ-

¹ Ἀπὸ ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ ῖ ο υ , Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 20) γνωρίζομεν ἓνα δις ἀρχιερέα, ἀπὸ ἄλλην δὲ τῆς Βεροίας (Α.Α. ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 20) μίαν πεντάκις ἀρχιερείαν.

² IGR III, 225 (=OGIS II, ἀρ. 541).

³ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 812.

⁴ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 51.

⁵ Βλ. L a r s e n, Roman Greece, σ. 452. Ἄς σημειωθῇ ὅτι ὅλοι οἱ γνωστοὶ ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ ἀνῆκον εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς constitutio antoniniana, ὅποτε ἡ ἀπόκτησις τοῦ δικαίωματος τοῦ Ρωμαίου πολίτου δὲν ἦτο πάντοτε εὐκόλος.

⁶ Οἱ πλείστοι τῶν ἀρχιερέων ἔχουν τὸ ὄνομα γένους (Κλαύδιος, Ἰούλιος, Φλάβιος, Αἰλίος) τῶν αὐτοκρατόρων, ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀπένευμαν εἰς ὑπηκόους των τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου.

σαν, ἃς σημειωθῇ, καὶ ἡ πλειονότης τῶν ἀρχιερέων τῶν ἄλλων κοινῶν.¹

Ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς : Δύο ἀρχιερεῖς, ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων καὶ ὁ Τ. Φλαούιος Κάσσανδρος, κατήγοντο ἐκ Βεροίας, εἰς, ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης, πιθανώτατα ἐκ Σερρών ἢ ὅπως οὐδὲποτε ἐξ ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Οἱ δύο ἄλλοι, ὁ Τι. Ἰούλιος [. . .] κράτης καὶ ὁ Μ. Αἴλιος Βελιανὸς Κλαυδιανὸς Θεότειμος, δυνατὸν νὰ κατήγοντο ἐκ Βεροίας, ὅπου εὐρέθησαν τὰ μνημεῖα, εἰς τὰ ὅποια μνημονεύονται, δυνατὸν ὅμως καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Μακεδονίας. Δυστυχῶς τὸ ἐπιγραφικὸν ὑλικὸν εἶναι τόσο περιορισμένον, ὥστε δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα περὶ τῆς συμμετοχῆς ἐκάστης πόλεως ἢ περιοχῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ ὑπατον ἀξίωμα τοῦ κοινοῦ. Εἰς τὸ ὑπάρχον ὑλικόν, καθὼς βλέπομεν, εὐνοεῖται περισσότερον ἢ Βέροια. Τοῦτο εἶναι εὐεξήγητον, ἀφοῦ ἡ πλειονότης τῶν ἐπιγραφῶν ἐξ αὐτῆς προέρχεται. Δυνατὸν ὅμως αὕτη πράγματι νὰ εἴχε μεγαλύτεραν συμμετοχὴν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἐπαρχιακά, καθόσον οἱ ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὑποψήφιοι εἶχον μεγαλύτεραν εἰσφέρειαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν, ἐπειδὴ καὶ γνωστότεροι ἠδύναντο νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Μακεδονίας, ὡς μονίμως διαμένοντες εἰς τὴν ἔδραν τοῦ κοινοῦ, καὶ προθυμότεροι, ἐφ' ὅσον ἡ ἐκλογὴ τῶν δὲν συνεπήγετο τὴν ἐπὶ ἓν ἔτος τοῦλάχιστον ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν.

Περὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ τίποτε σχεδὸν τὸ θετικὸν δὲν μᾶς παραδίδεται εἰς τὰς πενιχράς μας πηγάς. Ὅπως οὐδὲποτε ὅμως πρέπει αὐταὶ νὰ ἦσαν παραπλήσiai πρὸς τὰς τῶν ἀρχιερέων τῶν ἄλλων κοινῶν.² Θὰ πρέπει δηλ. οὗτος νὰ εἴχε τὴν φροντίδα τοῦ εἰς τοὺς Σεβαστοὺς ἀφιερωμένου ναοῦ, ἔνθα πιθανώτατα διέμενε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του, νὰ ἐτέλει ἐν ὀνόματι ὀλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας τὰ τῆς αὐτοκρατορολατρίας, νὰ ἐπεμελεῖτο τῶν ἑορτῶν, αἵτινες συνώδευον ταύτην. Προσέτι ἀνελάμβανε συνήθως ὡς ἀγωνοθέτης τὴν δαπάνην τῶν ἐπαρχιακῶν ἀγώνων ἐν μέρει ἢ ἐξ ὀλοκλήρου. Ὡς πρόεδρος τοῦ κοινοῦ ἐκάλει τὴν συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων, τὸ συνέδριον, καὶ διηύθυνε τὰς ἐργασίας αὐτῆς. Ἄλλαι πράξεις, ὡς γενικαὶ διανομαὶ χρημάτων, φιλοξενία τῶν ἀντιπροσώπων ἀνὰ πᾶσαν σύνοδον, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του, ἢ ἀνέγερσις μνημείων ἐξ ἰδίων ὑπὲρ εὐεργετησάντων τὴν πατρίδα ἢ τὴν ἐπαρχίαν, δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἀπέρρεον

¹ Βλ. Toutain, ἑ.ἀ., σ. 133 κέ. P. Riewald, ἑ.ἀ. V. Chapot, ἑ.ἀ. G. H. Stevenson, ἑ.ἀ., σ. 112.

² Περὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν ἀρχιερέων ἐν γένει τοῦ κοινοῦ βλ. P. Guiraud, ἑ.ἀ., σ. 121 κέ. Brandis, RE II, 473. V. Chapot, ἑ.ἀ., σ. 147. Kornemann, RE IV, 814 - 5.

ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων του ὡς ἀρχιερέως, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς προσωπικῆς ἐκάστου ἐλευθεριότητος.

² Ἀρχιέρεια τοῦ κοινοῦ μέχρι σήμερον δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῇ. Ἀντιθέτως σημαντικὸν ἀριθμὸν τοπικῶν ἀρχιερειῶν γνωρίζομεν ἐκ τῶν μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν.

Μακεδονιάρχης καὶ μακεδονιάρχισσα.

Μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ μακεδονιάρχου ἡσχολήθησαν εἰς τὸ παρελθὸν συστηματικώτερον πῶς ὁ Ε. Πελεκίδης, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω βιβλίον του, σ. 73 - 83, συνέλεξεν ὅλας τὰς μέχρι τότε γνωστὰς ἐπιγραφὰς μακεδονιαρχῶν, αἱ ὁποῖαι εὑρέθησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (ἐν ὄλῳ 9),¹ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου πολέμου ὁ J. M. R. Cormack² ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς δημοσιεύσεως μιᾶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφθαρμένης ἐπιγραφῆς τῆς Βεροίας. Ἐκτοτε τὸ ἐπιγραφικὸν ὕλικόν, τὸ σχετικὸν μὲ τοὺς μακεδονιάρχας, κατέστη πλουσιώτερον. Δέκα ἐπιγραφαί, προερχόμεναι ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Μακεδονίας, ἀνεκαλύφθησαν ἢ ἔγιναν γνωστότεραι.³ Τοιουτοτρόπως ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν ἀνῆλθε σήμερον εἰς εἴκοσιν, ἐγνώσθησαν δὲ δέκα ἐπὶ ὀνόματα μακεδονιαρχῶν καὶ μακεδονιαρχισσῶν. Τὸ ἐπιγραφικὸν αὐτὸ ὕλικόν παρέχει ἀρκετὰ σχετικῶς στοιχεῖα πρὸς καλυτέραν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τούτου.

Τὸ ὄνομα *μακεδονιάρχης* ἐσχηματίσθη κατὰ τοὺς ἀντιστοιχοὺς τίτλους τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν κοινῶν, *αἰσιάρχης*, *βιθυνιάρχης*, *ποντάρχης* κλπ., εἰς τοὺς ὁποίους τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνῆκε τὸ κοινόν. Ὁ τύπος *μακεδονιάρχης* καὶ διὰ τὴν γυναῖκα *μακεδονιάρχισσα* εἶναι ὁ μόνος, ὅστις ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς πρὸς δῆλωσιν τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ. Τύπος *μακεδονιαρχήσας* ἢ *μακεδονιαρχῶν*, ὁ ὁποῖος πιθανὸν νὰ ἐχρησιμοποιεῖτο κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς ἀντιστοιχοὺς *πον-*

¹ Ἐκ τῶν ἐννέα ἐπιγραφῶν ἐπὶ ἦσαν γνωστὰι ἐκ δημοσιεύσεων τοῦ Π. Παπαγεωργίου εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Θεσσαλονίκης Ἀλήθειαν τῆς 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 8.21 καὶ τῆς 7ης Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀρ. 22.24.26.27.37, δύο δὲ ἐδημοσιεύθησαν διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πελεκίδου, ἔ.ἀ., σ. 56 - 57, ἀρ. 9 καὶ σ. 62 - 63, ἀρ. 19.

² High Priests and Macedoniarchs from Beroia. J.R.St. 33 (1943), σ. 41 κέ. (ἐνθα καὶ προγενεστέρα βιβλιογραφία). Μὲ τὸ ἴδιον ζήτημα ἡσχολήθησαν μετὰ ταῦτα ἀκροθιγῶς ὁ J. R o g e r ἐν R.A. 24 (1945), σ. 40 - 1 καὶ ὁ C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 197, σημ. 47.

³ α') C h. E d s o n, σ. 195 - 96 (=Ἐφημερίς Κοζάνης «Λαϊκὸς ἀγὼν» 25 Φεβρουαρίου 1934). β') αὐτόθι, σ. 197, σημ. 46 (=Ἐθνικὸς ὁδηγός. Ἀθῆναι 1920 - 1, τεύχ. 4, σ. 118). γ') A.A., ἔ.ἀ., σ. 175, ἀρ. 2. δ') αὐτόθι, ἀρ. 3. ε') αὐτόθι, σ. 176, ἀρ. 4. ζ') αὐτόθι, ἀρ. 7. ζ') αὐτόθι, ἀρ. 9. η') αὐτόθι, σελ. 178, ἀρ. 17. θ') αὐτόθι, σ. 183, ἀρ. 21 καὶ ι') R.A., ἔ.ἀ., σ. 40.

ταρχήσας, ἑλλαδαρχήσας, λυκιαρχήσας κλπ.,¹ σήμερον τοῦλάχιστον εἰς τὰς σωζομένας ἐπιγραφὰς δὲν παραδίδεται. Ὑπάρχει ὁμοίως τὸ παράγωγον τοῦ μακεδονιάρχης ἐπίθετον *μακεδονιαρχικός*.²

Σήμερον οὐδεμία ἀμφιβολία πλέον ὑπάρχει ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ μακεδονιάρχου ἦτο ἐπαρχιακὸν καὶ ὄχι δημοτικόν.³ Ἡ στενὴ σύνδεσίς του, ὅπως καὶ τοῦ ἀρχιερέως, μὲ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς τινὰς μακεδονιαρχικὰς ἐπιγραφὰς,⁴ τίτλοι τιμητικοί, οἷον «*πρῶτος τῆς ἐπαρχείας*» ἢ «*πρῶτος τοῦ ἔθνους*»,⁵ τοὺς ὁποίους φέρουν μερικοὶ μακεδονιάρχαι, αἱ ποικίλαι πρὸς τὸ κοινὸν σχέσεις μακεδονιαρχῶν, ἡ παρουσία τοῦ ὀνόματος μακεδονιάρχου τινὸς εἰς διαφόρου προελεύσεως μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς,⁶ τέλος αὐτὸς ὁ τίτλος *μακεδονιάρχης*, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐνθυμίζει τοὺς

¹ Βλ. π.χ. IGR III, ἀρ. 115,7 (=OGIS II, 529). 202.563,2 (=OGIS II, 556). Καὶ εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς συχνὴ εἰναι ἡ χρῆσις τῆς μετοχῆς ἀντὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ πρὸς δήλωσιν ἀρχοντός τινος τῆς δημοτικῆς διοικήσεως. Π.χ. *βουλευσας* (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 28.36 καὶ Ἀθηνᾶ 15 (1903); σ. 35,1. Edson, ἔ.ἀ., σ. 159. Π ε λ ε κ ί δ η ς , ἔ.ἀ., σ. 53 - 4, ἀρ. 5) *ἀρχιερασάμενος* (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 28. BSA 18 (1911 - 12), σ. 148,6), *πολιταρχήσας* (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., Π ε λ ε κ ί δ η ς , ἔ.ἀ., σ. 25, ἀρ. 2). *γυμνασιαρχήσας* (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἀρ. 33) *ἱερώμενος* ἢ *ἱερωτεύων* (R. A. 37 (1900), σ. 489. ἀρ. 130 Δ ή μ ι - τ σ α ς , ἀρ. 861) καὶ *ἱερασάμενος* ἢ *ἱερευασάμενος* (Π ε λ ε κ ί δ η ς , ἔ.ἀ., σ. 58,59. 61.62.64.67) κλπ.

² A. A., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 4.

³ Ἐκ τῶν παλαιωτέρων, καθ' ὅσον γνωρίζω, μόνον ὁ O. T a f r a l i, Thesalonique des origines au XIVe siècle. Paris 1919, σ. 36 - 37, ἐθεώρει τὴν μακεδονιαρχίαν ὡς ἐν ὑψηλὸν ἀξίωμα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης.

⁴ Ἐκ τῶν δέκα ἐπτὰ μακεδονιαρχῶν τρεῖς, ὁ Α. Σεπτίμιος Ἰνστειανὸς Ἀλέξανδρος (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἔ.ἀ., ἀρ. 22), ὁ Αὐρ. Δημοκρατιανὸς Κόρραγος (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἀρ. 24) καὶ Μάρκος Αὐρήλιος Κασσιανὸς (A. A., ἔ.ἀ., σ. 175, ἀρ. 3), ἔχουν εἰς τὰ τιμητικὰ των μνημεῖα τὸν τίτλον *μακεδονιάρχης* καὶ *ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ* (τῶν) *Μακεδόνων*. Καὶ διὰ τὸν τίτλον αὐτὸν πρέπει νὰ ἰσχύσῃ ὅτι εἴπομεν καὶ διὰ τὸν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ, δηλ. ὁ κατὰ γενικὴν προσδιορισμὸς τοῦ κοινοῦ (τῶν) *Μακεδόνων* πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ οὐσιαστικά: *μακεδονιάρχης* καὶ *ἀγωνοθέτης*. Δυστυχῶς τύπον «*μακεδονιάρχης τοῦ κοινοῦ* (τῶν) *Μακεδόνων*», ὅστις θὰ ἦτο καὶ ἡ καλυτέρα ἐπιβεβαίωσις, δὲν μᾶς ἔδωσαν μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον αἱ ἐπιγραφαί, ὅπως ἔχομεν π.χ. *γαλατάρχης τοῦ κοινοῦ τῶν Γαλατῶν*, R. A. 10 (1937), σ. 359), ἀρ. 89.

⁵ Τοὺς τιμητικούς αὐτοὺς τίτλους συναντῶμεν καὶ εἰς ἄλλα κοινὰ, π.χ. *πρῶτος ἐπαρχίας τῆς ἐκ Ναρβώνος* (IG III, 623.624), [*πρῶτος*] *ἐπαρχείας* (IGR III, 63, κοινὸν Βιθυνίας), *πρῶτος τῆς ἐπαρχείου* (IGR III, 179, κοινὸν Γαλατίας), *πρῶτος τοῦ ἔθνους* (SEG 6, σ. 2, ἀρ. 8, κοινὸν Γαλατίας), *πρῶτος τῆς πόλεως καὶ τοῦ Λυκίων ἔθνους* (IGR III, 737), *πρῶτος τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχείας* (IGR IV, 882).

⁶ Τριῶν μακεδονιαρχῶν τὰ ὀνόματα μᾶς εἶναι γνωστὰ ἐκ τιμητικῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, ἀπέχοντα ἀλλήλων. Οὗτοι εἶναι ὁ Σεπτίμιος Σιλβανὸς Κέλερ, Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ , ἀρ. 37 (Θεσσαλονίκη). A. A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 21 (Βέροια), ὁ Κλαύδιος Μένων, Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ ,

ἀντιστοιχούς τίτλους εἰς -άρχης τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν κοινῶν,¹ ὅλα αὐτὰ μαρτυροῦν σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ ἄρχοντος τοῦ κοινοῦ καὶ ὄχι τῆς περιορισμένης δημοτικῆς διοικήσεως τῶν μακεδονικῶν πόλεων. Ἀλλὰ ποῖος ἦτο ὁ ἄρχων αὐτός; Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑπάρχει ἡ ἰδία ἀσυνφωνία μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἀντιστοιχῶν ἐπαρχιακῶν ἀρχόντων εἰς -άρχης. Δι' αὐτό, πρὶν ἐπιληφθῶμεν τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος τούτου, ἀπαραίτητον εἶναι νὰ γνωρίσωμεν καλύτερον ὑπὸ τὸ φῶς καὶ τῶν νέων ἐπιγραφῶν τὸν μακεδονiάρχη.

Οἱ μακεδονiάρχαι, καθὼς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὰ σωζόμενα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνεγείρονται πρὸς τιμὴν των ἢ τῶν συγγενῶν των ὑπὸ τοῦ ἐπαρχιακοῦ συμβουλίου (τοῦ κοινοῦ) ἢ ὑπὸ τῶν πόλεων ἢ ὑπὸ προστατευομένων καὶ εὐεργετηθέντων ὑπ' αὐτῶν ἰδιωτικῶν συλλόγων καὶ ἀτόμων, εἶναι προσωπικότητες ἐπιφανεῖς καὶ εὐρέως τιμώμεναι εἰς τὴν Μακεδονίαν. Συνήθως ἀνήκουν εἰς τὰς πλέον ἐπιφανεῖς καὶ πλουσίας οἰκογενεῖας τοῦ τόπου. Ὁ Κλαύδιος Μένων π.χ. ἦτο υἱὸς ὑπατικοῦ, ἐγγονος ἀρχιερέως καὶ στενὸς συγγενῆς ἄλλων ἀξιωματούχων.² Ὁ Ἀ. Σεπτίμιος Ἰνσταινὸς Ἀλέξανδρος ἦτο γαμβρὸς τῆς λαμπρᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογενεῖας τῶν Κατινίων. Ὁ Μαρεϊνιανὸς Φίλιππος συνεδέθη δι' ἐπιγαμίας μὲ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Φλαβιανοῦ Μάγνου, τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοῦ Αὐρηλίου Ἰσιδώρου, τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀρχιάτρου, ὑπῆρξε πατὴρ ἀρχιερέως καὶ ἀγωνοθέτου καὶ πάππος ἱερέως τοῦ θεοῦ Φούλβου, ἐφηβάρχου καὶ πολιτάρχου.³ Δεῖγμα τῆς ὑψηλῆς κοινωνικῆς των θέσεως καὶ τῆς ἐπιρροῆς, ποὺ ἔχουν, εἶναι ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν λαμβάνουν καὶ ἄλλα ἀξιώματα ὄχι μόνον τοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι τρεῖς ἐξ αὐτῶν ἦσαν συγχρόνως καὶ ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ. Ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος ὑπῆρξε μακεδονiάρχης, ἀρχιερεὺς, πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἱεροφάντης, ὁ Μαρεϊνιανὸς Φίλιππος μακεδονiάρχης καὶ ἀρχιερεὺς, ὁ Κλαύδιος Μένων μα-

ἀρ. 2 (Θεσσαλονίκη). C h . E d s o n , ἔ.ἀ., σ. 197, 46 (Μπρανιατές) καὶ ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος, A. A, σ. 176, ἀρ. 9 (Βέροια). C h . E d s o n , σ. 195 - 96 (Ἐλιμώτις).

¹ Ὁ R o s t o v t z e f f (Bull. Inst. arch. russ. à Constantinople IV, 3 (1889), σ. 167 κέ.), προτοῦ ἀκόμη δημοσιευθῶν ὑπὸ τοῦ Π. Παπαγεωργίου εἰς τὴν Ἀλήθειαν τὸ 1906 αἱ ἐπιγραφαί, ἐνθα διὰ πρώτην φοράν ἐγένετο μνεῖα τῶν μακεδονιαρχῶν, συνεπέρανε τὴν ὑπαρξίν των ἐν τῷ κοινῷ τῶν Μακεδόνων κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς ἄρχοντας εἰς -άρχης τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν κοινῶν. Ἀλλὰ καὶ ἔπειτα, ὅταν διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐπιγραφῶν ἐβεβαιώθη ἡ ὑπαρξίς των, ἡ συσχέτισις των πρὸς τὸ κοινὸν γίνεται πάλιν (Παπαγεωργίου, Θεσσ. καταφρ. βιβλ., σ. 9, σημ. 1) βάσει τοῦ ὀνόματός των καὶ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τοὺς παραλλήλους ἄρχοντας εἰς -άρχης τῶν ἄλλων κοινῶν.

² Γενεαλογικὸν δένδρον τῶν Κλαυδίων βλ. παρὰ Πελεκίδη, ἔ.ἀ., σ. 50.

³ Περὶ ὅλων αὐτῶν τῶν μακεδονιαρχῶν βλ. πίνακα μακεδονιαρχῶν, ἀρ. 9.11.14.

κεδονιάρχης καὶ ἱεροφάντης. Ὁ δὲ Πόπλιος Αἴλιος Νεικάνωρ πλὴν τῆς ἐν τῷ κοινῷ δράσεως ἀναπτύσσει καὶ κοινωνικὴν τοιαύτην εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἔστησαν οἱ συνθηροσκευταὶ κλείνης θεοῦ μεγάλου Σαράπιδος.¹

Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς συναντῶμεν παραδείγματα μακεδονιαρχῶν, ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν. Ὁ μακεδονιάρχης Σεπτίμιος Σιλβανὸς Κέλερ ἦτο υἱὸς τοῦ μακεδονιάρχου Σιλβανοῦ Νεικολάου, ὁ Ἰούλιος Μάρκος τοῦ Ἰουλίου Ἰγγενοῦ.² Ἐκ τῶν παραδειγμάτων αὐτῶν δὲν ἤμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ ἀξίωμα παρεδίδοτο κληρονομικῶς τινι δικαιώματι ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν ἢ ὅτι εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπῆρχον ὠρισμένα γένη, τὰ ὁποῖα εἶχον τὸ προνόμιον νὰ δίδουν μακεδονιάρχας. Εἰς τὰς ἰδίας ἐπιγραφὰς συναντῶμεν οἰκογενεῖας, ὅπως τῶν Κλαυδίων καὶ τῶν Μαρεινιανῶν τῆς Θεσσαλονίκης, αἱ ὁποῖαι ἔνα μόνον μακεδονιάρχην ἔδωσαν, ἐνῶ πολλὰ μέλη αὐτῶν ἔλαβον ἄλλα ἀξιώματα. Πρὸς τούτοις ρητὴ μαρτυρία περὶ συμμετοχῆς τοῦ Π. Μεμ(μίου) Κυῦντιανοῦ Καπίτωνος εἰς μακεδονιαρχικὰς ἐκλογὰς (*ἐν μακεδονιαρχικαῖς προβολαῖς γενόμενον*)³ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀφίνει ὅτι ἡ μακεδονιαρχία δὲν ἦτο κληρονομικὴ, ἀλλ' αἰρετὴ. Ἡ παρουσία περισσοτέρων μακεδονιαρχῶν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν δὲν εἶναι ἀνεξήγητος. Οἱ μακεδονιάρχαι, ὅπως εἶδομεν, ἀνήκον εἰς εὐγενεῖς καὶ πλουσίας οἰκογενεῖας· αἱ τοιαῦται δὲ οἰκογένειαι ὄχι μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλαχοῦ, ἐπροτιμῶντο εἰς τὰ διάφορα ἀξιώματα, πολλάκις δὲ τὰ αὐτὰ ἀξιώματα ἐλαμβάνοντο ὑπὸ περισσοτέρων μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενεῖας. Τὰ παραδείγματα εἶναι πάμπολλα.⁴ Φυσικὸν λοιπὸν ἦτο καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μακεδονιάρχου νὰ ἐπιζητῆται καὶ νὰ λαμβάνεται ὑπὸ περισσοτέρων μελῶν μιᾶς οἰκογενεῖας εὐγενοῦς καὶ πλουσίας. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀπόκτησίς του ὑπὸ τινος μέλους τῆς οἰκογενεῖας ἀπετέλει ἓν ἐπὶ πλεον προσὸν διὰ τοὺς μετέπειτα πρὸς ἀνάδειξίν των εἰς αὐτό.

¹ Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 27.

² Παπαγεωργίου, ἔ.α., ἀρ. 37. R. A. 24 (1945), σ. 40.

³ A. A., ἔ.α., σ. 176, ἀρ. 4.

⁴ Οὕτως ὁ Φλαβιανὸς Μάγνος καὶ ὁ υἱὸς του Φλαβιανὸς Ἀντίγονος φέρουν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιερέως (τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης) ἐπίσης καὶ ὁ γαμβρὸς των Αἰρηλῖος Ἰσίδωρος (Πελεκίδης, ἔ.α., σ. 56, ἀρ. 9. σ. 62. ἀρ. 19). Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης ὑπῆρξε πρῶτος ἀγωνοθέτης τῆς Συρραίων πόλεως καὶ ὁ υἱὸς του Τι. Κλαύδιος Φλαουϊανὸς Λυσίμαχος ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Σεβαστῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει (Δήμιτσας, ἀρ. 811.812). Ὁ Μάρκιος Ἀθηναγόρας ἐχηρημάτισε βουλευτὴς καὶ πολιτάρχης εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τῶν υἱῶν του, ὁ Μάρκιος Διοσκουρίδης, βουλευτὴς, ἄλλος δέ, ὁ Μάρκιος Ἀθηναγόρας, πολιτάρχης, (Πελεκίδης, σ. 62, ἀρ. 18. Καλλιπολίτου - Λαζαρίδου, Ἀρχαῖαι ἐπιγραφαὶ Θεσσαλονίκης 1946, σ. 25 - 26). Εἰς ἄλλα κοινὰ ὁμοίως συναντῶμεν συχνὰ ἀσιάρχας, λυκιάρχας, παμφυλιάρχας, βιθυνιάρχας κ.τ.θ., οἱ ὁποῖοι ἦσαν υἱοὶ ἢ ἀπόγονοι ἀσιαρχῶν κλπ. (IGR III, 69.463.474.513.524, IV, 907).

Ἄλλ' ἐφ' ὅσον οἱ μακεδονίαρχαι ἦσαν αἵρετοί, ἐξελέγοντο ἄραγε διὰ βίου ἢ δι' ὠρισμένον χρόνον; Δυστυχῶς καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος δὲν ὑπάρχει ρητὴ μαρτυρία. Δι' αὐτὸ μόνον εἰκασίας ἡμποροῦμεν νὰ κάμωμεν. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν μᾶς παραδίδονται 19 ὀνόματα μακεδονιαρχῶν καὶ μακεδονιαρχισσῶν. Ἐκ τούτων 10 τοῦλάχιστον ἀνήκον εἰς τὸ 3ον μ. Χ. αἰῶνα καὶ δὴ εἰς τὸ πρῶτον ἡμῖς αὐτοῦ. Δέκα ὅμως μακεδονίαρχαι ἰσόβιοι δι' ἐν χρονικὸν διάστημα ὅχι μεγαλύτερον τῶν 50 ἐτῶν θὰ ἦσαν παρὰ πολλοί, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον δυνατὸν νὰ ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα δὲν μᾶς παρεδόθησαν. Εἶναι ἀδύνατον λοιπὸν οὗτοι νὰ ἐξελέγοντο διὰ βίου, ἀλλὰ δι' ὠρισμένον χρόνον. Διὰ πόσον ὅμως χρόνον; Διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου δὲν ἡμποροῦμεν νὰ καταλήξωμεν εἰς συμπέρασμα τι. Ἴσως, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ περιοδικότης τοῦ κοινοῦ ἦτο ἐνιαυσία, καὶ τοῦ ἀρχοντος αὐτοῦ ἡ ἀρχὴ νὰ διήρκει ἐν μόνον ἔτος. Ποία ἦτο ἡ διαδικασία κατὰ τὴν ἐκλογὴν ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ἐπιγραφικοῦ ὕλικου πολὺ ὀλίγα ἡμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν. Εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ Π. Μεμ. Κυνντιανοῦ Καπίτωνος ἀναγινώσκουμεν, καθὼς εἶδομεν, τὴν φράσιν ἐν μακεδονιαρχικαῖς προβολαῖς γενόμενον. Ἡ λέξις *προβολή* ἀπαντᾷ συχνὰ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ τὰς ἐπιγραφάς, ἐσήμαινε δὲ κυρίως «πρότασιν πρὸς ἐκλογὴν» τινος εἰς δημόσιον ἀξίωμα ἢ ἀπλῶς «ἐκλογὴν».¹ Τὴν τελευταίαν σημασίαν ἔχει ἡ λέξις καὶ εἰς τὴν φράσιν τοῦ μνημείου, διὰ τῆς ὁποίας ἤθελε νὰ δηλωθῇ ὅτι ὁ Π. Μέμ. Κυνντιανὸς Καπίτων ἔλαβε μέρος εἰς μακεδονιαρχικὰς ἐκλογάς. Ἡ ἀνέγερσις τοῦ τιμητικοῦ μνημείου ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος αὐτοῦ δεικνύει ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὰς ἐκλογάς ἦτο γνωστὸν καὶ φυσικὰ εὐνοϊκὸν δι' αὐτόν. Ἄλλως θὰ ἦτο ἀκατανόητον νὰ στηθῇ τιμητικὸν μνημεῖον εἰς ἀποτυχόντα ὑποψήφιον. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει διατί δὲν τιτλοφο-

¹ Τὴν λέξιν μὲ τὴν ἀνωτέρω σημασίαν εὐρίσκομεν ἤδη εἰς τὸν Πλάτωνα, Νομ. 765 β: καὶ τὴν *προβολήν* δὴ τὸν αἵρουμένον ἐκ τῶν ἐμπείρων ποιητέον, συχνὰ δὲ μετὰ ταῦτα, π.χ. Ditt. Syll.³ III, 976, 10 (Σάμος 2ος π.Χ. αἰ.): *γινέσθω δὲ καὶ ἡ προβολή* | καὶ ἡ *χειροτονία* ὑπ' αὐτῶν τῶν *χιλιαστήρων*. CPR 20,8.17 (3ος μ.Χ. αἰ.). Γηγόρ. Ναζιανζ. ἐν P.G. 35, 297c (4ος μ.Χ. αἰ.): *αἰσθόμενος τοὺς ἄλλους προβολὴν ἄλλον σπουδάζοντας*. Cod. Just. I, 4,30,2: *αἱ τῶν κηδεμόνων προβολαί*, πρβ. καὶ I, 3,46,4.4,17. Εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν ἐσήμαινε ἀπλῶς τὸν διορισμὸν τινος εἰς τι ἀξίωμα, Θεοφαν. χρον. (ἔκδ. C. Boor) II, σ. 398.11: *ἐποίησεν δὲ προβολὰς καὶ ἰδίους ἀρχοντας*. Κωνστ. Πορφυρ., Ἐκθ. βασιλ. τάξ. (ἔκδ. Βόννης), σ. 527,9: καὶ *εἰς στρατηγῶν προβολὴν καὶ εἰς σεκρετικῶν καὶ λοιπῶν ἢ αὐτὴ τάξις καὶ ἀκολουθία φυλάττεται*. Τὴν αὐτὴν μὲ τὸ οὐσιαστικὸν σημασίαν εἶχε καὶ τὸ ρῆμα *προβάλλεσθαι* (μεσ. καὶ παθ.), βλ. π.χ. Πλατ. Νομ. 755c. CPR 20,6. Oxyg. Papyr. 1415, 30. 1424,5.16. Ἰωάνν. Ἀντιοχ. ἐν P.G. 77, 1457a. Σωκρ. Σχολ. ἐν P.G. 67, 352a. Θεόδ. Ἀναγν. ἐν P.G. 86, 1, 200a. Cod. Just. I, 3,41,20. I, 3,45,1b.3a. Μαλάλ. σ. 39,6. σ. 482, 1 (Ἐκδ. Βόννης). Κωνστ. Πορφυρ. De adm. imper. σ. 193,14. Θεοφαν. χρον. 17,22.56,6.59,19.106.30.

ρεῖται οὗτος, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι εἰς τὰ τιμητικά των μνημεῖα, *μακεδονιάρχης*; Τὸ πρᾶγμα, νομίζω, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ μόνον, ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐκλογή του ἦτο μὲν ἐπιτυχής, ὅχι ὅμως καὶ τελεσίδικος, χρήζουσα ἴσως τῆς ἐπικυρώσεως ἄλλου τινὸς σώματος ἢ ἀρχῆς. Δυνατὸν δηλ. ἡ ἐκλογή τῶν μακεδονιαρχῶν νὰ ἐγίνετο ὑφ' ἐκάστης μετεχούσης εἰς τὸ κοινὸν πόλεως χωριστά, κατόπιν δὲ ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου ἢ, τὸ πιθανώτερον, ἡ πρότασις καὶ ἡ ἐκλογή νὰ ἐγίνοντο εἰς τὸ συνέδριον τοῦ κοινοῦ, ἐπεκυροῦτο δὲ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου διοικητοῦ, ὅπως συνέβαινεν εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας μὲ τοὺς ἀρχιερεῖς του.¹ Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπικύρωσις αὕτη θὰ ἦτο ἴσως τυπική, δι' αὐτὸ ἔσπευσαν ἐν τῇ ματαιοδοξίᾳ των οἱ οἰκεῖοι τοῦ ἐπιτυχόντος ὑποψηφίου μακεδονιάρχου τῇ ἀδείᾳ τοῦ συνεδρίου νὰ ἐγείρουν πρὸς τιμὴν του τὸ μνημεῖον. Περισσότερα περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν μακεδονιαρχῶν δὲν γνωρίζομεν. Οὔτω δὲν γνωρίζομεν ἂν διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν ὑποψηφίων εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ὑπῆρχον περιορισμοὶ τινες, οἷον ὄριον ἡλικίας, οἰκογενειακὴ καὶ περιουσιακὴ κατάστασις, ἢ ἂν οἱ ἅπαξ ἐκλεγέντες ἠδύναντο νὰ ἐκλεγοῦν καὶ πάλιν μακεδονιάρχαι. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τύπος «μακεδονιάρχης δις (ἢ τρίς)» δὲν ἀπαντᾷ, ὅπως εἰς ἄλλα κοινὰ ἔχομεν *δις γαλατάρχην*,² *αἰαίρχην δις* (ἢ *τρὶς*)³ κ.τ.τ. Ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ ἂν οὔτοι μετὰ τὴν ἐκλογὴν των ἀνελάμβανον ἀμέσως τὸ ἀξίωμα ἢ μήπως ἡ ἐκλογή των ἐγίνετο κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς τοῦ προκατόχου, ἢ δὲ ἀνάληψις τοῦ ἀξιώματος μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας ἐκείνου,⁴ κατὰ τὸν ἐν τῷ μεταξύ δὲ χρόνον ὥφειλον οὔτοι νὰ προσανατολισθοῦν καὶ ἀσκηθοῦν εἰς τὰ νέα των καθήκοντα.

Τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου ἠδύναντο νὰ φέρουν καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των οἱ λαβόντες ἅπαξ τὸ ἀξίωμα. Τοῦτο ἀσφαλῶς συμπεραίνομεν ἐκ τῶν μνημείων υἱῶν καὶ ἀπογόνων μακεδονιαρχῶν, ἔνθα οἱ πρόγονοὶ των μακεδονιάρχαι διατηροῦν τὸν τίτλον, μολονότι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως τῶν μνημείων ἡ δὲν ὑπῆρχον ἐν τῇ ζωῇ ἢ τοῦλάχιστον δὲν ἦσαν πλέον ἐν ἐνεργείᾳ μακεδονιάρχαι.⁵ Ἐπίσης ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος, ὁστις περὶ τὸ 230 μ.Χ. ἐχρημάτισε μακεδονιάρχης, διατηρεῖ τὸν τίτλον καὶ εἰς ἐπιγραφὴν μεταγενεστέραν τοῦ 242 μ.Χ.⁶ Τίτλον «διὰ βίου μακεδονιάρ-

¹ Brandis, RE II, 476 - 7.

² IGR III, 196.197. SEG 6, σ. 2, ἀρ. 8.

³ IGR IV, 907 (=OGIS II, 495). 912.1433.1481 : *αἰαίρχαι τὸ δεύτερον*. MA-MA VI, σ. 82, ἀρ. 222 : *αἰαίρχου τρίς*.

⁴ Κατὰ τὸν Guiraud, ἔ.ἀ., σ. 85, τοῦτο ἴσχυε δι' ὅλους τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν κοινῶν, οἵτινες ἐξελέγοντο ἐν ἔτος προηγουμένως.

⁵ Παπαγεωργίου, ἔ.ἀ., ἀρ. 37. Πελεκίδης, ἔ.ἀ., σ. 56, ἀρ. 9 καὶ σ. 62 - 63, ἀρ. 19. R.A. 24 (1945), σ. 40. Ch. Edson, ἔ.ἀ., σ. 197,46.

⁶ Βλ. κατωτέρω πίνακα μακεδονιαρχῶν ἀρ. 3.

χης», ἀνάλογον πρὸς τὸν Ἑλλαδάρχης διὰ βίου τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀχαιῶν, δὲν συναντῶμεν εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς.

Εἰς τὰ μνημεῖα τῶν μακεδονιαρχῶν παρατηροῦμεν, ὅπως καὶ εἰς τὰ τῶν ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ, ὅτι ὁ τίτλος τοῦ μακεδονιαρχοῦ κατὰ κανόνα τίθεται ἐν ἀρχῇ, ἐνίοτε μετὰ τοῦ τίτλου τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων, κατόπιν δὲ οἱ τίτλοι τῶν ἄλλων ἀξιωματῶν, ἐπαρχιακῶν τε καὶ δημοτικῶν.¹

Τὴν μακεδονιαρχίαν ἠδύναντο νὰ ἀποκτήσουν ὄχι μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, αἱ μακεδονιαρχίσσαι. Ἐξ αὐτῶν γνωρίζομεν δύο μόνον, τὴν Φλαβιανὴν Νεπωτιανὴν καὶ τὴν Φλαβίαν Ἰσιδώραν.² Καὶ αἱ δύο εἶναι σύζυγοι μακεδονιαρχῶν, ἡ μὲν πρώτῃ τοῦ Μαρεινιανοῦ Φιλίππου, ἡ δὲ ἄλλῃ τοῦ Τι. Κλαυδίου Πρεῖσκου. Ἐκ τῆς συμπτώσεως αὐτῆς δὲν πρέπει νὰ ἀχθῶμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μακεδονιαρχίσσα ἦτο ἀπλὸς τίτλος, ὁ ὁποῖος ἐδίδετο εἰς τὰς συζύγους τῶν μακεδονιαρχῶν.³ Ἄν τοῦτο ἦτο ἀληθές, θὰ ἔπρεπε νὰ εἴναι αἱ σύζυγοι τῶν μακεδονιαρχῶν νὰ φέρουν τὸν τίτλον αὐτόν. Ἐν τούτοις εἰς τὰς ἐπιγραφὰς συναντῶμεν ἀρκετὰς συζύγους μακεδονιαρχῶν, ὅπως τὴν Αἰλίαν Ἀλεξάνδραν τοῦ Α. Σεπτιμίου Ἰνστιανοῦ Ἀλεξάνδρου,⁴ τὴν Αὐρηλίαν Ἀπολλοδωρίαν τὴν Ἀμμίαν τοῦ Αὐρ. Δημοκρατιανοῦ Κοροράγου,⁵ τὴν Γαίαν Ἰουλίαν Κασσιανὴν τοῦ Μ. Αὐρηλίου Κασσιανοῦ⁶ καὶ Αὐρηλίαν Τρεβωνίαν Νεικομάχην τοῦ Σεπτιμίου Σιλβανοῦ Κέλερος,⁷ αἱ ὁποῖαι φέρουν ὄχι τὸν τίτλον τῆς μακεδονιαρχίσσης, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀρχιερείας (ὄχι βέβαια τοῦ κοινοῦ). Μία δέ, ἡ Αὐρηλιανὴ Πρεῖσκα, ἡ σύζυγος τοῦ μακεδονιαρχοῦ Διονυσίου Μινικίου, οὐδένα τίτλον φέρει.⁸ Συνεπῶς ἡ Φλαβιανὴ Νεπωτιανὴ καὶ ἡ Φλαβία Ἰσιδώρα τιτλοφοροῦνται μακεδονιαρχίσσαι ὄχι κατ' ἀντανάκλασιν τοῦ τίτλου τῶν ἀνδρῶν των, ἀλλὰ διότι αἱ ἴδιαι εἶχον ἀποκτήσει πραγματικὸν ἀξίωμα. Ἄν τώρα αἱ ἴδιαι συνέβαινε νὰ εἶναι καὶ σύζυγοι μακεδονιαρχῶν, τοῦτο ἀπλῶς ἐνισχύει τὴν ἄποψιν ὅτι

¹ Βλ. π.χ. Παπαγεωργίου, ἀρ. 22.24. Α. Α. ἔ.ά., σ. 175, ἀρ. 3. R.A. ἔ.ά., C h. E d s o n, ἔ.ά., σ. 195-6.

² Πελεκίδης, σ. 56, ἀρ. 9 Α.Α. σ. 176, ἀρ. 7.

³ Πρβ. καὶ Πελεκίδην, σ. 82-3. Τὸ ἴδιον ζήτημα ἠγέρθη ἄλλοτε καὶ διὰ τὴν λυκιάρχισσαν. Παλαιότερον (βλ. π.χ. F o u g è r e s ἐν Daremberg-Saglio, τόμ. III, μερ. 1, σ. 847. C a g n a t ἐν IGR III, σ. 215 (ἀρ. 583), σημ. 2) ἐπίστευον ὅτι τὸν τίτλον τοῦτον ἀπλῶς ἔφερον ἡ σύζυγος τοῦ λυκιάρχου, ἀντιθέτως οἱ K a l i n k a ἐν TAM II, σ. 70 (ἀρ. 188) καὶ R u g e, RE XIII, 2279, ἀκολουθοῦντες τὸν Heberdey, δέχονται ὅτι ὁ τίτλος ἀντεπροσώπευε πραγματικὸν ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανον γυναῖκες, ὅπως καὶ ἄνδρες.

⁴ Παπαγεωργίου, ἔ.ά., ἀρ. 22.

⁵ Παπαγεωργίου, ἔ.ά., ἀρ. 24.26.

⁶ Α. Α. ἔ.ά., σ. 178, ἀρ. 17.

⁷ Α. Α. σ. 183, ἀρ. 21.

⁸ Παπαγεωργίου, ἔ.ά., 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 8.

ἡ ἀπόκτησις τῆς μακεδονιαρχίας ἦτο εὐχερεστέρα εἰς μέλη ἀνήκοντα εἰς οἰκογενείας μακεδονιαρχῶν.

Ὁ περιορισμένος ἀριθμὸς τῶν μακεδονιαρχισσῶν ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς μακεδονιάρχας, καθὼς καὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀξιωματούχων γυναικῶν τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν κοινῶν, αἱ ὁποῖαι μᾶς παραδίδονται,¹ δεικνύει ὅτι ἡ ἀνάδειξις γυναικῶν εἰς τὰ ἀξιώματα αὐτὰ δὲν ἦτο πολὺ συνήθης.

Καὶ νῦν ἃς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐπιμάχου ζητήματος ποῖος ἦτο ὁ ἄρχων αὐτὸς τοῦ κοινοῦ. Οἱ ἐρευνηταί, ὅπως εἶπομεν, δὲν συμφωνοῦν. Ἄλλοι, ἰδίως οἱ παλαιότεροι, εἶναι μᾶλλον ἐπιφυλακτικοὶ ἢ ἀποφεύγουν νὰ λάβουν θέσιν ἐπ' αὐτοῦ.² Ἄλλοι ἀντιπροσωπεύουν διαφόρους ἀποψεις ἕκαστος. Τοιουτοτρόπως ὁ Ch. Edson ἐν ὑποσημειώσει τῆς μελέτης του *Cults of Thessalonica* (*Macedonica* III), *Harv. Theol. Rev.*, ἔ.δ., σ. 197, 47, διατυπώνει μετὰ τινος ἐπιφυλάξεως τὴν γνώμην, ὅτι οἱ μακεδονιάρχαι ἦσαν τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου. Ὁ Cormack³ δέχεται ὅτι ὁ τίτλος μακεδονιάρχης ὑποκατέστησε μεταγενεστέρως τὸν ἀρχικὸν ἀρχιερεὺς καὶ ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς εἶναι ὁ ἐπίσημος τίτλος, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν χρονολόγησιν καὶ εἰς τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ἐνῶ ὁ μακεδονιάρχης εἶναι μία συνώνυμος προσωνυμία, ἡ ὁποία ἐδόθη ὡς μία παραχώρησις τοῦ τοπικοῦ πατριωτισμοῦ. Τέλος εἰς τὸ λεξικὸν Liddell - Scott - Jones ἐν *add. et corrig.* ἡ λέξις «μακεδονιάρχης» ἀποδίδεται διὰ τῆς φράσεως *president of the κοινὸν τῶν Μακεδόνων*, προφανῶς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν βιθυνιάρχην, γαλατάρχην, λυκιάρχην, ποντάρχην καὶ λοιποὺς —ἀρχας τῶν ἀνατολικῶν κοινῶν, οἱ ὅποιοι θεωροῦνται κατ' αὐτὸ πρόεδροι τῶν οἰκείων κοινῶν.⁴ Αἱ ἀποψεις αὐταί, ἂν ἐξαιρέσωμεν τοῦ Cormack, ἔχουν διατυπωθῇ ἐν παρέργῳ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς κρατούσας θεωρίας περὶ τῶν

¹ Ρητῶς μᾶς παραδίδεται μόνον τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκίων μία λυκιάρχισσα, ἡ Μ. Αὐρηλία Νεμεσώ (*IGR* III, 583.584 = *TAM*, 188.189). Ἐκ τῶν ἄλλων κοινῶν ἀνάλογοι τίτλοι δὲν μᾶς παραδίδονται ἢ τοῦλάχιστον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῶν (βλ. *Π ε λ ε κ ι δ η ν*, ἔ.δ., σ. 81, σημ. 3). Μία λαβοῦσα δῆθεν τὴν πονταρχίαν καὶ μία ἄλλη τὴν Ἀσιαρχίαν ἀμφισβητοῦνται (βλ. *B r a n d i s*, *RE* II, 1565).

² Ὁ Π. Παπαγεωργίου, *Θεσσ. κατεσφρ. βιβλ. ἀνοιχθέν.*, σ. 9, σημ. 1, ὁ V. Charot, ἔ.δ., σ. 947, σημ. 3, καὶ ὁ J. Roger, ἔ.δ., σ. 40, σημ. 1, ἀρκοῦνται μόνον νὰ ἀναφέρουν τὸν τίτλον, τὸν ὁποῖον συσχετίζουν μὲ τὸ κοινόν, δὲν καθορίζουν ὅμως ἐπακριβῶς αὐτόν. Ὁ Π ε λ ε κ ι δ η ς, ἔ.δ., σ. 79, ὁ ὁποῖος εἰδικώτερον ἡσχολήθη μὲ τὸ πρόβλημα τῆς μακεδονιαρχίας, λέγει ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διευκρινισθῇ ἂν τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου εἶχον ὅλοι οἱ σύεδροι τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων ἢ μόνον ὁ ἐκάστοτε ἐκλεγόμενος μεταξὺ τῶν πρόεδρος.

³ *J.R.St.* 33 (1943), σ. 44. Παρομοίαν ἄποψιν εἶχε διατυπώσει προηγουμένως ὁ H. Last, *CAH* XI, σ. 473, δι' ὅλους τοὺς ἀρχοντας εἰς —ἀρχας τῶν ἀνατολικῶν κοινῶν, *πρβ.* καὶ P. Guiraud, ἔ.δ., σ. 103 - 5.

⁴ Μόνον ὁ ἀσιάρχης ἀποδίδεται εἰς τὸ λεξικὸν μὲ τὴν φράσιν «*priest of the Imperial Cult in the province of Asia*».

ἐθνικῶν ἀρχόντων εἰς —ἀρχῆς τῶν ἄλλων κοινῶν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.¹

Ἡ πρώτη ἄποψις, ὅτι οἱ μακεδονιάρχαι πιθανὸν νὰ ἦσαν τὰ μέλη τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου, τοῦ ἐδρεύοντος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κοινοῦ, δὲν ἤμπορεῖ πλέον νὰ ἔχη βασιμότητά τινα μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Βεροῖας εἰς τὸν Arch. Anzeiger τοῦ 1942. Εἰς αὐτὰς πολὺ συχνὰ συναντῶμεν τοὺς συνέδρους εἴτε ὡς σῶμα, ταυτόσημον μὲ τὸ συνέδριον,² νὰ ψηφίζουν τιμὰς ὑπὲρ διαφόρων ἀρχόντων τοῦ κοινοῦ καὶ ἄλλων προσωποικότητων³ εἴτε μεμονωμένως νὰ τιμῶνται ὑπὸ τοῦ σώματός των.⁴ Τοὺς παρακολουθοῦμεν μέχρι τοῦλάχιστον τῶν μέσων τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.⁵ Παράλληλως εἰς τὰς ἰδίας ἐπιγραφὰς βλέπομεν καὶ μακεδονιάρχας νὰ τιμῶνται ὑπὸ τῶν συνέδρων⁶ ἢ τοῦλάχιστον νὰ μνημονεύονται ὡς φίλοι, συγγενεῖς καὶ πρόγονοι προσώπων τιμωμένων ὑπὸ τῶν ἰδίων συνέδρων (τοῦ συνεδρίου).⁷ Ἄν λοιπὸν οἱ μακεδονιάρχαι ἦσαν οἱ σύεδροι τοῦ κοινοῦ, διὰ ποῖον λόγον εἰς ἐπιγραφὰς τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἄλλοτε μὲν θὰ ἐκαλοῦντο σύεδροι, ἄλλοτε δὲ μακεδονιάρχαι, ἢ διατί ὡς τιμῶσα μὲν ἀρχὴ θὰ ἐκαλοῦντο σύεδροι, τιμώμενοι δὲ — καὶ τοῦτο ὅχι πάντοτε — μακεδονιάρχαι; Δὲν μένει καμιά ἀμφιβολία ὅτι οἱ μακεδονιάρχαι ἦσαν ἄρχοντες τοῦ κοινοῦ, διάφοροι τῶν συνέδρων.

Αἱ δύο ἄλλαι ἀπόψεις ἐπαναφέρουν τὸ παλαιὸν δυσεπίλυτον ζήτημα τῶν ἐθνικῶν ἀρχόντων εἰς —ἀρχῆς τῶν ἀνατολικῶν κοινῶν ἐν γένει ὑπὸ μερικωτέραν μορφήν. Δηλαδή ὁ μακεδονιάρχης εἶναι ἄρχων τοῦ κοινοῦ διάφορος τοῦ ἀρχιερέως ἢ ταυτίζεται μ' αὐτόν; Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος προϋ-

¹ Ὡς συνέδρους τῶν οἰκείων κοινῶν δέχεται ὁ Brandis τοὺς ἀσιάρχας (RE II, 1577), τοὺς βιθυνιάρχας (RE III, 535.541) καὶ τοὺς γαλατάρχας (RE VII, 516). Πρόεδρον τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκίων θεωρεῖ ὁ Ruge (RE XIII, 2276) τὸν *λυκιάρχην*. Ὅλους δὲ αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας ταυτίζουν μὲ τὸν ἀρχιερέα τοῦ ἀντιστοίχου κοινοῦ οἱ P. Guiraud, ἔ. ἀ., σ. 97-106, Th. Mommsen, Jahresh. 3 (1900) σ. 5 κέ., Marquardt, Römische Staatsverwaltung. Leipzig 1881, τόμ. I, σ. 506, κ.ἀ. Πληρεστέραν βιβλιογραφίαν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος βλ. παρὰ G. Fugères, ἔ.ἀ. σ. 850, Kornemann, RE Supplb. IV, 936, λ. κοινόν, καὶ Cormack, ἔ. ἀ., σ. 43.

² A. A., ἔ. ἀ., ἀρ. 7.14.20.22.24.

³ A. A., ἔ. ἀ., ἀρ. 1.2.4.5.6.8.10.11.13.15.16.18.19.23.25.26.27.28a.b., πρβ. καὶ Δήμιτσαν, ἀρ. 218, καὶ Ch. Edson, ἔ. ἀ., σ. 197, 46.

⁴ A. A., ἔ. ἀ., σ. 176 κέ., ἀρ. 5.25.26, πρβ. καὶ ἀρ. 10.19.

⁵ Εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ συνεδρίου Τερεντίου Ἀλεξάνδρου σημειώνεται τὸ ἔτος τῆς ἀνεγέρσεώς του ἐκτ', δηλ. 177/8 μ.Χ., εἰς δὲ τὸ τοῦ συνεδρίου Τίτου Ἰουονεντίου Γαῖου τὸ ἔτος θκτ', 181/2 μ. Χ., ἐνῶ ὁ βωμὸς τοῦ Κλαυδίου Πλωτεινου, τὸν ὅποιον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν οἱ σύεδροι, ἀνήκει εἰς τὰ μέσα περὶ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

⁶ A. A., ἔ. ἀ., σ. 176, ἀρ. 2.4.

⁷ A. A., ἔ. ἀ., ἀρ. 7.9. 21(?). Ch. Edson, ἔ.ἀ.

ποθέτει σαφῇ γνῶσιν τόσον τοῦ ἐνὸς τιτλούχου ὅσον καὶ τοῦ ἑτέρου. Ἀνωτέρω ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ προέβημεν εἰς ἐξέτασιν ἀμφοτέρων. Ἀπὸ τὴν σύγκρισιν δὲ τῶν ἀξιωματῶν των δυνάμεθα, νομίζω, νὰ καταλήξωμεν σήμερον εἰς ἀσφαλὲς συμπέρασμα.

Ὅπως βλέπομεν, καὶ οἱ δύο τιτλοῦχοι, ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ὁ μακεδονiάρχης, παρουσιάζουν μεταξύ των μεγάλας ὁμοιότητας: α) Ἀμφότεροι κατέχουν δεσπόζουσιν θέσιν εἰς τὸ κοινόν. Ὁ τίτλος των εἰς τὰ μνημεῖα, ὅταν συνοδεύεται καὶ ὑπ' ἄλλων τῆς ἐπαρχιακῆς ὀργανώσεως ἢ τῆς δημοτικῆς, τίθεται πάντοτε πρῶτος. Τούτου ἐξαίρεσις δὲν ὑπάρχει. β) Μόνον αὐτοὶ λαμβάνουν συνάμα καὶ τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ. Οὐδεὶς ἄλλος ἐπαρχιακὸς ἢ δημοτικὸς ἄρχων ἐμφανίζεται εἰς τὰ μνημεῖα ὡς ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ. γ) Τιμητικοὶ ἐπαρχιακοὶ τίτλοι, ὡς πρῶτος τῆς ἐπαρχείας (ἢ τοῦ ἔθνους) ἢ υἱὸς Μακεδόνων, μᾶς παραδίδονται μόνον διὰ τὸν μακεδονiάρχην καὶ τὸν ἀρχιερεῖα τοῦ κοινοῦ. Φυσικὰ παρὰ τὰς ὁμοιότητας αὐτὰς ὑπάρχουν καὶ μικραὶ τινες διαφοραί. Οὕτως, ἐνῶ ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς ἄνευ ἐξαιρέσεως εἶναι καὶ ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ, πολλοὶ τῶν μακεδονiάρχων δὲν εἶναι. Ἀρχιερείαν τοῦ κοινοῦ δὲν συναντῶμεν, ὑπάρχουν ὅμως μακεδονiάρχισσαι. Ὁ τίτλος διὰ βίου μᾶς παραδίδεται μόνον διὰ τὸν ἀρχιερεῖα, ὅχι δὲ καὶ διὰ τὸν μακεδονiάρχην. Αἱ διαφοραὶ ὅμως αὐταὶ δυνατὸν νὰ ὀφείλωνται εἰς τὸ ἑλλιπὲς ἐπιγραφικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον σήμερον ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας. Πιθανὸν αὖριον νέον ὑλικόν, ἐρχόμενον εἰς φῶς, νὰ μᾶς γνωρίσῃ καὶ μίαν ἀρχιερείαν τοῦ κοινοῦ ἢ ἓνα διὰ βίου μακεδονiάρχην. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τίτλον τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ, τὸν ὁποῖον εἰς τὰ μνημεῖα των φέρουν ἀρχιερεῖς ἢ μακεδονiάρχει, παρατηροῦμεν ὅτι οὗτος οὐχὶ σπανίως διὰ λόγους συντομίας παραλείπεται, ἰδίως εἰς τὰ μνημεῖα συγγενῶν ἢ ἀπογόνων αὐτῶν. Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης π.χ. εἰς τὸ μνημεῖον τοῦ υἱοῦ του τιτοφορεῖται μόνον ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων, ἐνῶ εἰς τὸ ἰδικόν του φέρει καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ.¹ Οἱ μακεδονiάρχει Αὐρήλιος Δημοκρατιανὸς Κόρραγος καὶ ὁ Μ. Αὐρήλιος Κασσιανὸς εἰς τὰ μνημεῖα τῶν συζύγων των δὲν φέρουν τὸν τίτλον τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων,² τὸν ὁποῖον φέρουν εἰς τὰ ἰδικὰ των.³ Διὰ τοῦτο λοιπὸν νὰ μὴ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἄλλοι μακεδονiάρχει, ἰδίως ὅσοι εἶναι γνωστοὶ μόνον ἐκ τῶν μνημείων των συγγενῶν των, δυνατὸν νὰ ὑπῆρξαν συγχρόνως καὶ ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ, δὲν ἐμνημονεύθη ὅμως ὁ τίτλος των αὐτὸς διὰ τὸν ὡς ἄνω λόγον; Βεβαίως καὶ μὲ τὴν ἐξαίρεσιν αὐτὴν πάλιν μένει ἀρκετὸς

¹ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811. 812.

² Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 26. Α. Α., σ. 178, ἀρ. 17.

³ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ. ἀ., ἀρ. 24. Α. Α., σ. 175, ἀρ. 3.

ἀριθμὸς μακεδονιαρχῶν, οἱ ὅποιοι δὲν φαίνεται νὰ ἐξηγματίσαν ποτε ἀγωνιῇται τοῦ κοινοῦ. Τοῦτο δύναται ἴσως νὰ ἀποδοθῇ εἰς οἰκονομικοὺς παρὰγοντας, οἱ ὅποιοι εἰς ὑστέρους χρόνους, ὁπότε, καθὼς θὰ ἴδωμεν, ἐμφανίζονται οἱ μακεδονίαρχαι, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν κανονικὴν ἀνάληψιν τῆς ἀγωνοθεσίας ὑπ' αὐτῶν.

Ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτῆς δύο τινὰ ἤμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν, ἢ ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μ. καὶ ὁ μακεδονίαρχης ἦσαν δύο ἄρχοντες τοῦ κοινοῦ, διάφοροι, ἔχοντες ὅμως τὰς αὐτὰς ἀρμοδιότητας, πρᾶγμα ἀπίστευτον, ἢ ὅτι αὐτοὶ ἦσαν δύο τίτλοι, οἱ ὅποιοι ἀνεφέροντο εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄρχοντα τοῦ κοινοῦ, τὸν πρόεδρον αὐτοῦ. Τοῦτο εἶναι καὶ τὸ πιθανώτερον. Οἱ δύο αὐτοὶ τίτλοι δὲν φαίνεται νὰ ἐχρησιμοποιήθησαν συγχρόνως, ἀλλ' εἰς διαφόρους ἐποχάς. Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ μακεδονίαρχαι, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν ἐκ διπλῶν ἐπιγραφῶν κοινῆς ἢ διαφόρου προελεύσεως, σταθερῶς φέρουν ἐν αὐταῖς τὸν αὐτὸν τίτλον, τὸν τοῦ μακεδονίαρχου, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει ἀντικαθίσταται οὗτος διὰ τοῦ ἐτέρου, τοῦ ἀρχιερέως. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ διὰ τὸν ἀρχιερέα τοῦ κοινοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἐπίσημος τίτλος τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ δι' ὠρισμένην ἐποχὴν ἦτο ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μ., δι' ἄλλην μακεδονίαρχης. Ἐπιβεβαιώσιν τούτου ἔχομεν καὶ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν συναντῶμεν τοὺς ἀρχιερεῖς, εἰς μεταγενεστέραν δὲ τοὺς μακεδονίαρχας. Οὕτως ἐκ τῶν πέντε γνωστῶν ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ τρεῖς ἀνῆκον εἰς τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα, εἰς, ὁ Τ. Φλαοῦιος Κάσσανδρος, εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου, οὐδεὶς εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα. Ἀντιθέτως ἐκ τῶν δέκα ἐννέα μακεδονιαρχῶν καὶ μακεδονιαρχισσῶν δέκα τοὐλάχιστον ἀνῆκον εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα, οὐδένα δὲ ἤμποροῦμεν μετὰ βεβαιότητος νὰ τοποθετήσωμεν οὔτε εἰς τὸν 2ον μ.Χ. αἰ.¹ Ἄρα ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιερέως ἦτο ἐν χρήσει τὸν 1ον καὶ πιθανώτατα τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, ὁ τοῦ μακεδονίαρχου τὸν 3ον μ.Χ. αἰ. Πότε ἀκριβῶς ἔγινεν ἡ μεταβολὴ αὕτη εἰς τὸν τίτλον τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ δὲν ἤμποροῦμεν μὲ βεβαιότητα νὰ εἰπώμεν. Πάντως τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα κυριαρχεῖ ἀπολύτως ὁ τίτλος τοῦ μακεδονίαρχου. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν παρατηροῦνται καὶ ἄλλαι μεταβολαὶ ἐντὸς τοῦ κοινοῦ. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι περιοχαὶ καὶ πόλεις τῆς Μακεδονίας, αἱ ὁποῖαι ὥς ἐλεύθεραι δὲν ἀνῆκον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸ κοινόν, κατὰ τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα ἐμφανίζονται μετέχουσαι τρόπον τινὰ αὐτοῦ, πρὸς τούτοις ἔργον τοῦ κοινοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν εἶναι ὅχι μόνον ἡ αὐτοκρατορολατρεία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλεξανδρο-

¹ Μία ἀκόμη ἔνδειξις ὅτι ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιερέως εἶναι προγενέστερος τοῦ μακεδονίαρχου εἶναι καὶ τοῦτο· οὐδεὶς τῶν ἀρχιερέων φέρει τὸ ἀπὸ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος ἀποδιδόμενον εἰς ἀξιωματούχους καὶ σημαίνοντα πρόσωπα τῆς Μακεδονίας ἐπίθετον *ἀξιολογώτατος*, δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο καὶ μὲ τοὺς μακεδονίαρχας.

λατρεία. Εἶναι πολὺ πιθανὸν μὲ τὰς μεταβολὰς αὐτὰς νὰ ἔχη σχέσιν καὶ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τίτλου τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ. Ἴσως δηλ. ὁ ἀρχικὸς τίτλος ἀρχιερεὺς (καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων), ὁ ὁποῖος ἐνεθύνιζεν ἀπλῶς τὴν ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ ὀργανώσει τελουμένην αὐτοκρατορολατρείαν, δὲν ἱκανοποιεῖ τοὺς Μακεδόνας, ἐνῶ ὁ πομπώδης τίτλος μακεδονιάρχης ἐκολάκευε περισσότερο τὴν ἐθνικὴν τῶν φιλοτιμίαν καὶ ἀνταπεκρίνετο πληρέστερον πρὸς τὴν εὐρύτητα τῆς δικαιοδοσίας καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ κοινοῦ.

*** Ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων.**

Εἰς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀρχόντων τοῦ κοινοῦ ἦτο καὶ ὁ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τὸν τίτλον του συναντῶμεν πάντοτε συνδεδεμένον μὲ τὸν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ «ἀρχιερεὺς (τῶν Σεβαστῶν) καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων», τὸν 1ον καὶ 2ον μ.Χ. αἰῶνα, ἢ μὲ τὸν τοῦ μακεδονιάρχου¹ «μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων», τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα,² οὐδέποτε ὅμως μεμονωμένον.³ Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀγωνοθεσία, λειτουργημα καταστάσα λόγῳ τῶν μεγάλων βαρῶν, ἀνελαμβάνετο συνήθως ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ καὶ φυσικὰ διὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἐτελοῦντο οἱ ἐπαρχιακοὶ ἀγῶνες.

Περὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ ἀγωνοθέτου ὄχι μόνον τοῦ κοινοῦ τῶν

¹ Ἀντιστρόφως ἡ σύνδεσις αὐτὴ διὰ τοὺς μακεδονιάρχας δὲν ἰσχύει πάντοτε, πᾶς δηλ. μακεδονιάρχης δὲν εἶναι καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ, βλ. ἀνωτέρω σ. 67.

² Παρομοίαν σύνδεσιν τῆς ἀγωνοθεσίας ἐν γένει μὲ ἱερατικά ἀξιώματα συχνὰ συναντῶμεν εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς. α) Εἰς τὴν τοπικὴν αὐτοκρατορολατρείαν: ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Σεβαστῶν, J. R. St. 33 (1943), σ. 39 (Βέροια), Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 812 (Σέρραι). Ἐπὶ ἱερέως καὶ ἀγωνοθέτου αὐτοκράτορος Καίσαρος θεοῦ υἱοῦ Σεβαστοῦ, Duchesne - Bayet, Mémoire sur une mission au mont Athos. Paris 1877, σ. 11 - 12.— β) Τὴν τοπικὴν ἐν γένει λατρείαν: ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῆς λαμπρᾶς Θεσσαλονικαίων μητροπόλεως κλπ., Π ε λ ε κ ι δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 62/3, ἀρ. 19. τὸν ἀρχιερέα καὶ ἀγωνοθέτην τῶν Ἰνθίων, Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 373 (=Π ε λ ε κ ι δ η ς, σ. 75, σημ. 7). ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῆς Ἀμφιπολειτῶν πόλεως, Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811. ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως, Π α π α γ ε ω ρ γ ι ο υ, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 40. (Θεσσαλονίκη).— γ) Συνηθέστατα εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Φούλβου ἐν Θεσσαλονίκῃ: ἱερεὺς (ἱερασάμενος) καὶ ἀγωνοθέτης (ἀγωνοθετήσας) θεοῦ Φούλβου, Π ε λ ε κ ι δ η ς, σ. 56 κέ. Μ α x α ρ ό ν α ς, Ἐπετηρὶς τῆς Φίλοσ. Σχολ. Πανεπ. Θεσσαλ. 6 (1950), σ. 301 - 303.— Εἰς ἄλλα ἀνατολικά κοινὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς ὁμοίως ὁ πρόεδρος τοῦ κοινοῦ εἶναι καὶ ἀγωνοθέτης αὐτοῦ (βλ. R e i s c h, RE I, 871).

³ Ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ συναντῶμεν ἐν Μακεδονίᾳ ἀγωνοθέτας, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν συνάμα ἱερατικόν τι ἀξίωμα: Οὕτως ὁ γνωστὸς ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Τι. Κλαύδιος Διογένης ἀναφέρεται ὡς πρῶτος ἀγωνοθέτης τῆς Σιρραίων πόλεως δις ἐκ τῶν ἰδίων, Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 812. Ὁ Κόιντος Φλάβιος Ἐρμαδίων, ὁ υἱός, ὑπῆρξεν ἀγωνοθέτης τῶν μεγάλων Ἀσκληπείων, BCH 59 (1935), σ. 142. Οἱ ἀγωνοθέται τῆς Δ' [Πν]-θιάδος εἶναι γνωστοὶ ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ Π ε λ ε κ ι δ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 33, κ. ἀ.

Μακεδόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων κοινῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς δὲν εἰ-
μεθα ἐπαρκῶς πληροφορημένοι ἐκ τῶν πηγῶν. Βλ. π.χ. Guiraud, ἔ.ἀ., σ.
124 - 25.

Ἱεροφάντης.

Μερικοὶ μακεδονίαρχοι, ὡς ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος καὶ ὁ Ἰούλιος Ἰν-
γενός,¹ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μαζὶ με τοὺς ἄλλους τίτλους φέρουν καὶ τὸν
τοῦ ἱεροφάντου. Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ τίτλοι τῶν πλὴν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ πρώτου
ἀνήκουν εἰς τὸ κοινόν, ὑποτίθεται ὅτι καὶ ὁ ἱεροφάντης αὐτὸς ἔχει σχέσιν
μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν καὶ ὄχι μὲ τοπικὴν τινα λατρείαν,
π.χ. τῶν Καβείρων.² Τί ἀκριβῶς ἦτο ὁ ἱεροφάντης δὲν διασαφηνίζεται ἐκ τῶν
πηγῶν μας. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν γνωρίζομεν μόνον ἓνα «τοῦ μεγάλου
καὶ κοινοῦ τῆς Βειθυνίας ναοῦ τῶν μυστηρίων ἱεροφάντην» (IGR III, 63
= OGIS II, 528), ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ δὲν διαλευκαίνεται τὸ πρόβλημα τῆς
μακεδονικῆς ἐπαρχιακῆς ἱεροφαντίας.

7. ΠΙΝΑΞ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

α) Ἀρχιερεῖς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων.

Ἐπειδὴ τῶν ἀρχιερέων τοῦ κοινοῦ ἡ χρονολόγησις εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον
ἢ ἦντον δυνατή, παραθέτομεν τὰ ὀνόματά τῶν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν.

1. Τι(βέριος) Κλαύδιος Διογένης. Οὗτος εἶναι γνωστὸς ἐκ δύο ἐπι-
γραφῶν τῶν Σερρών. Εἰς τὴν μίαν τιμᾶται ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἀρετὴν του ὑπὸ
τῶν νέων τῆς πόλεως Σερρών,³ εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὁ υἱὸς του Τι. Κλαύδιος
Φλαουϊανὸς Λυσίμαχος ὑπὸ τῆς ἰδίας πόλεως.⁴ Καὶ εἰς τὰς δύο τιτλοφορεῖ-

¹ Περὶ τοῦ Κλαυδίου Μένωνος, ὅστις εἰς μίαν ἐπιγραφὴν τιτλοφορεῖται μακε-
δονίαρχης, εἰς ἄλλην δὲ ἱεροφάντης, βλ. κατωτέρω σ. 83, ἀρ. 9.

² O C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 194 κέ., πρῶτος συνεσχέτισε τὸν ἱεροφάντην αὐτὸν
μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν. Πρὸ αὐτοῦ ὁ R o g e r, R.A. 24 (1945),
σ. 42, ἀκολουθῶν ὑπόθεσιν τινα τοῦ L. R o b e r t παρεδέχετο ὅτι ὑπῆρχεν ἱεροφάν-
της τις τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' ὅτι οὗτος συνεδέετο μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν λατρείαν τῶν
Καβείρων.

³ Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811 (=D u c h e s n e - B a y e t, ἔ.ἀ., σ. 17): Οἱ νέοι |
ἀρχιερεῖς καὶ ἀγωνοθέτην | τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων, | ἀρχιερεῖς δὲ καὶ ἀγωνοθέτην | καὶ
τῆς Ἀμφιπολιτῶν πόλεως, | πρῶτον δὲ ἀγωνοθέτην τῆς | Σιρραίων πόλεως, δις ἐκ τῶν
| ἰδίων γυμνασίων, | Τι. Κλαύδιον Διογένην υἱόν, | Κυρίαν, Διογένη ἀρετῆς ἐνεκεν
| ἐπιμεληθέντος Κασσάνδρου τοῦ Κασσάνδρου.

⁴ Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 812 (=C I G 2007b): Ἡ πόλις | τὸν ἀρχιερεῖς κ(α)ὶ ἀγωνο-
θέτην τῶν Σεβαστῶν | Τι. Κλαύδιον Φλαουϊανόν Λυσίμαχον υἱόν | Τι. Κλαυδίου Διογέ-
νην, | ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ | Μακεδόνων, τὸν ἐν πᾶσιν εὐεργέτην εὐνοίας | ἐνεκεν τῆς
εἰς αὐτὴν καὶ τῆς | διη[ν]εκοῦς φιλοδοξίας | δι' ἐπιμελητῶν | Διοσκοουρίδου τοῦ Ποσει-
δίππου, | Πέλοπος Εἰσιδόρου, Εἰσιδόρου Οὐα[λερί]ου ἡ - ανού.

ται ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Εἰς τὴν πρώτην ὁμως, ἡ ὁποία παρέχει πολυτιμοτάτας πληροφορίας, μαζὶ μετὰ τὴν ἀρχιερωσύνην συνάπτεται καὶ ἡ ἀγωνοθεσία τοῦ κοινοῦ,¹ ἀκολούθως δὲ ἀπαριθμοῦνται καὶ ἄλλα ἀξιώματα αὐτοῦ. Ὑπῆρξε δηλ. ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τῆς Ἀμφιπολειτῶν πόλεως, πρῶτος ἀγωνοθέτης² τῆς Σιρραίων πόλεως καὶ ἐχρημάτισε δύο φορές γυμνασίαρχος ἰδίᾳ δαπάνῃ εἰς τὴν τελευταίαν. Ὁ υἱὸς του Τι(βέριος) Κλαύδιος Φλαουϊανὸς Λυσίμαχος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν ὡς ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν, δὲν ἔχει σχέσιν μετὰ τὸ κοινόν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τοπικὴν αὐτοκρατορολατρείαν τῆς πόλεως Σερρών. Ὁ πατήρ του Διογένης οὐδένα τίτλον φέρει.

Ἡ ἀπονομὴ τιμῶν πρὸς αὐτὸν ὑπὸ ὀργανώσεως τῆς πόλεως Σερρῶν, καθὼς καὶ πρὸς τὸν υἱόν του ὑπὸ τῆς ἰδίας πόλεως, πρὸς δὲ ἡ ἀνάληψις διαφόρων ἀξιωματίων ἐν αὐτῇ ὑπ' ἀμφοτέρων, δεικνύει ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος ἀνῆκε πιθανώτατα εἰς ἐπιφανῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῆς πόλεως ταύτης. Ἐπὶ πλεόν οὗτος ὑπῆρξε Ρωμαῖος πολίτης, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ εἰς τὸ τιμητικόν του μνημεῖον προσθήκη τοῦ ὀνόματος τῆς ρωμαϊκῆς φυλῆς Κυρίνας.³ Ἡ ἐποχὴ του βάσει τοῦ ὀνόματός του καὶ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς, τοποθετεῖται τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα.⁴

2. Κ(όιντος) Ποπίλλιος Πύθων. Εἶναι γνωστὸς ἐκ δύο ἐπιγραφῶν τῆς Βεροίας.⁵ Ἡ μία ἀνήκει εἰς τιμητικὸν μνημεῖον (μαρμαρίνη πλάξ, χρησιμεύουσα ὡς βάσις ἀνδριάντος), τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησεν ἡ Πευκαστικὴ φυλὴ⁶ τῆς Βεροίας,⁷ ἡ δὲ ἄλλη εἰς μνημεῖον (μαρμαρίνη πλάξ), ἀ-

¹ Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης τὴν ἀγωνοθεσίαν τοῦ κοινοῦ ἔλαβε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς παραλείψεως τῆς εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἄλλωστε ἐπιγραφῆν τοῦ υἱοῦ του, ἥτις ὀφείλετο εἰς λόγους συντομίας, ὅτι τοῦτο συνέβη εἰς χρόνον μεταγενέστερον.

² Ὁ Τι. Κλαύδιος Διογένης ὑπῆρξεν εἰς ἐκ περισσοτέρων ἀγωνοθετῶν, μετασχόντων εἰς τὴν ὀργάνωσιν ἀγῶνός τινος ἐν Σέρραις, ὁ πρῶτος κατὰ σειράν. *Πρῶτον ἀγωνοθέτην* συναντῶμεν καὶ ἀλλαχοῦ, π.χ. ἐν Τόμει τῆς Κάτω Μοισίας (IGR I, 634), ἐν Θυατείροις τῆς Ἀσίας (IGR IV, 1270).

³ Εἰς τὴν φυλὴν *Κυρίναν* κατετάσσοντο κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ νέαι ἰσοπολίτιδες (municipia) καὶ αἱ ἐν Ἑλλάδι, Μ. Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ρωμαϊκαὶ ἀποικίαι. Βλ. C. I. G r o t e f e n d, Imperium Romanum tributim descriptum, σ. 7, καὶ εἰδικῶς περὶ τῶν Σερρῶν (Σίρραι), σ. 139.

⁴ C o r m a c k, ἔ.ἀ., σ. 40, πρβ. καὶ P. G u i r a u d, ἔ.ἀ., σ. 56, σημ. 11.

⁵ Εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας μνημονεύεται γυμνασίαρχος τις, τιμηθεὶς δι' ἀνδριάντος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῶν νέων, ὀνόματι Κ. Ποπίλλιος Πρόκλος Ἰουλιανὸς Πύθων (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 51). Ταύτις αὐτοῦ μετὰ τὸν ἐν λόγῳ ἀρχιερέα, ὡς ἄλλοτε ἐπεχειρήθη (βλ. Ἀ. Ὁ ρ λ ά ν δ ο ν, Ἀρχ. Δελτ. 2 (1916), σ. 149), δὲν φαίνεται πιθανή. Μᾶλλον πρόκειται περὶ προσώπου συγγενικῆν τινα σχέσιν ἔχοντος μ' αὐτὸν (πρβ. W o d w a r d, BSA 18 (1911 - 12), σ. 164, 38).

⁶ Περὶ τῆς φυλῆς αὐτῆς βλ. Ἀ. Ὁ ρ λ ά ν δ ο ν, ἔ.ἀ., σ. 150.

⁷ Bull. inst. arch. russ. à Constantinople IV, 3 (1899), σ. 170, ἀρ. 2=R.A.

νεγερεθὲν ἐπίσης πρὸς τιμὴν τοῦ ὑπὸ τριῶν ἀδελφῶν, εὐεργετηθέντων ποτὲ ὑπ' αὐτοῦ.¹ Καὶ εἰς τὰς δύο τιτλοφορεῖται διὰ βίου ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινου Μακεδόνων. Εἰς τὴν πρώτην ἀπαριθμοῦνται ὅλαι αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι του, αἱ ὁποῖαι συνάμα ἀποτελοῦν καὶ τὸν λόγον τῆς ἀπονουμῆς τῶν τιμῶν. Εἶναι δὲ αὗται αἱ ἑξῆς: ἀπεστάλη εἰς τὴν Ρώμην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν καὶ ἐπέτυχε παρ' αὐτῷ νὰ διατηρησῇ ἡ Βέροια καὶ νὰ ἔχῃ μόνον αὐτὴ τὴν νεωκορίαν τῶν Σεβαστῶν καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς μητροπόλεως, κατέβαλε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας ὁλόκληρον τὸν κεφαλικὸν φόρον (τὸ ἐπικεφάλιον),² ἐπεσκεύασε δι' ἰδίων ἐξόδων ὁδοὺς, διωργάνωσε καὶ ἐτέλεσε ταλαντιαίους μουσικοὺς καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνας, θηριομαχίας καὶ μονομαχίας, ἠγόρασε καὶ μετεπώλησεν ἐν καιρῷ σιτοδείας σῖτον εἰς τιμὴν εὐθηνωτέραν (σειτῶν παραπράσεις),³ προέβη εἰς γενικὰς διανομὰς χρημάτων καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης, ἐφιλοξένει τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπαρχίας ἀνὰ πᾶσαν σύνοδον καὶ τέλος ὡς γυμνασιάρχος ὑπῆρξε πρὸς πάντας καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἐπωφελῆς καὶ κατ' ἰδίαν ὡς πολίτης προσηνής.⁴

Πρὸς χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐξαιρομένης

37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131=Ἀρχ. Δελτ., ἔ.ἀ., σ. 148, ἀρ. 4, πρβ. καὶ J.R.St, 30 (1940), σ. 51. Ἀπόσπασμα ἐνὸς ἄλλου ἀντιγράφου τῆς ἐπιγραφῆς εὐρέθη τὸ 1932 ὑπὸ τοῦ L. R o b e r t. Τὸ κείμενον τοῦ συμπληρωθὲν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐν Rev. Phil. 65 (1939), σ. 131, ἀρ. 2. Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο κατὰ τὸν ἐκδότην ἀνήκεν εἰς ἀφιέρωσιν, γενομένην ὑπὸ ἄλλης φυλῆς τῆς Βεροίας.

¹ Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60. Παραθέτομεν τὴν ἐπιγραφὴν ὡς ἔχει διορθωθῇ ὑπὸ τοῦ Π. Παπαγεωργίου, Ἐπιγραφὴ Δερριόπου. Ἀθηνᾶ 20 (1908), σ. 7, καὶ W o o d w a r d, ἔ.ἀ.: Τὸν διὰ βίου | ἀρχιερεῖα τῶν | Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ κοινου Μακεδόνων | Κ. Ποπίλλιον | Πύθωνα Βάσιτος, Τάρως, Ἀλέξανδρος οἱ Ἀπολλοδώρου Εὐποριοι | ὄρεινοι τὸν | σωτήρα. Οἱ ἀναφερόμενοι ἐδῶ ἀδελφοὶ Βάσιτος καὶ Ἀλέξανδρος, πιθανώτατα καταγόμενοι ἐξ Εὐπορίας, πόλεως τῆς Βισαλτίας, εἶναι γνωστοὶ καὶ ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς, προερχομένης ἐπίσης ἐκ Βεροίας (Ἀρχ. Δελτ., ἔ.ἀ., σ. 153, ἀρ. 8).

² Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως βλ. λεξικὸν Liddell - Scott - Jones ἐν λ., ἐνθα καὶ παραπομπαὶ εἰς ἐπιγραφὰς καὶ παπύρους.

³ Πρβ. τὴν φράσιν ἐν σειτοδείᾳ παρασχὼν τὸν σῆιτον ἐπὶ τὸ εὐωνότερον, IGR IV, 870.

⁴ Παρομοίαν δρᾶσιν συχνὰ συναντῶμεν εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς τῶν ἀνατολικῶν κοινῶν (B r a n d i s, RE II, 483). Πρβ. π.χ. τὴν δρᾶσιν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ κοινου τῶν Γαλατῶν Τ. Φλ. Γαϊανου, IGR III, 204. Εἰς τὴν Μακεδονίαν παρόμοιον παράδειγμα ἀρχιερέως δὲν ἔχομεν. Ὑπάρχουν ὅμως παραδείγματα ἄλλων τοπικῶν ἀρχόντων, ὡς τοῦ γυμνασιάρχου Μανίου Σαλαρίου Σαβείνου (BSA, 23 (1918-19), σ. 72-73, ἀρ. 7=SEG 1, σ. 64, ἀρ. 276), τοῦ Τ. Αἰλίου Γεμεινίου Μακεδόνης (Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 30=Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ. σ. 9, ἀρ. 36=SEG 2, σ. 71, ἀρ. 410), τοῦ Παύλου Καυλιδίου Φρόντωνος (Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 248=BCH 21 (1897), σ. 161 - 62).

δράσεως τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος, σημαντικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ μνεῖα τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν πρεσβείας αὐτοῦ ὑπὲρ διαφυλάξεως τῆς νεωχορίας τῶν Σεβαστῶν καὶ τοῦ ἀξιώματος τῆς μητροπόλεως χάριν τῆς Βε-ροίας. Τὸ γεγονὸς βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ μνημεῖον τοῦ ἰδίου Νέρβα, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἡ πόλις Βέροια ἔστησε δαπάναις τοῦ ἀρχιερέως Τι. Ἰουλίου [...] κράτους διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον — ἐν αὐτῷ ἀναφέρεται μόνον ἡ διατήρησις τοῦ ἀξιώματος τῆς μητροπόλεως.¹ Ἐπειδὴ καὶ εἰς τὰ δύο μνημεῖα ὁ Νέρβας φέρει τὸν τίτλον θεός, τίτλον, ὁ ὁποῖος ἐδίδετο εἰς τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας μόνον μετὰ τὴν consecratio,² πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ταῦτα ἀνηγέρθησαν μετὰ τὴν 25ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 98 μ.Χ., ἡμέραν τοῦ θανάτου του.³ Ἡ σύμπτωσις τῆς ἀνεγέρσεως καὶ τῶν δύο μνημείων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρβα μᾶς ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀπόφασίς του περὶ διατηρήσεως τῆς νεωχορίας καὶ τοῦ τίτλου τῆς μητροπόλεως ἐλήφθη μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του. Κατὰ ταῦτα ἡ πρεσβεία⁴ τοῦ Κ. Ποπιλλίου Πύθωνος θὰ ἔγινε τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 97 μ.Χ. Ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 98 μ.Χ., πιθανὸν δὲ καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρεσβείας του,⁵ ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ ἦτο ἄλλος, ὁ Τι. Ἰούλιος [...] κράτης, πρέπει τὴν ἀρχιερωσύνην του, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἰς τὸ μνημεῖον τῆς Πευκαστικῆς φυλῆς, νὰ τοποθετήσωμεν πρὸ τοῦ χρόνου τούτου. Πότε ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ.

3. Τ(βέριος) Ἰούλιος [...] κράτης. Δαπάναις αὐτοῦ κατεσκευάσθη, ὅπως εἶδομεν, τὸ μνημεῖον τοῦ Νέρβα, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἀνῆγειρεν ἡ πόλις Βέροια. Ἐν αὐτῷ φέρει τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγνωστῆτος τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Πλέον τούτων οὐδὲν περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχιερωσύνης του βλ. ἀνωτέρω.

4. Τ(ίτος) Φλαούιος Κάσσανδρος. Γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Βε-ροίας, τὴν ὁποίαν μόνον κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ ἠδυνήθη νὰ δημοσιεύσῃ ὁ

¹ Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ μνημείου τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ De la Coulonche, Mémoire sur le berceau de la puissance macédonienne. Paris 1858, ἀρ. 44, κατόπιν δὲ ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Δήμιτσα, ἀρ. 55. Τὴν παραθέτομεν, ὡς ἐξεδόθη πληρέστερον ὑπὸ τοῦ Cormack, J.R.St. 30 (1940), σ. 51, βλ. καὶ REG 57 (1944), σ. 214, 122: Θεὸν Νέρουαν | ἡ Βεροιαίων πόλις | συντηρήσαντα αὐτῇ | τὰ τῆς μητροπόλεως | δίκαια ἐπιδόντος τὴν δαπά|νην ἐ|κ τῶν ἰδίων Τι. Ἰουλίου | [...] κράτους τοῦ ἀρχιερέως | [τῶν Σε]β[α]στῶν καὶ ἀγνωστῆ[του] τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων.

² Guiraud, ἔ.ἀ., σ. 27-28. E. Berliet, Essai sur le culte rendu aux empereurs romains, σ. 55 κέ. Cagnat, Cours d'épigraphie latine. Paris 1914, σ. 169. Εἰδικῶς διὰ τὸν Νέρβαν βλ. Stein, RE IV, 149.

³ PIR II², σ. 294 (Grogg - Stein). CAH XI, σ. 198.

⁴ Περὶ τῆς διαδικασίας, ἣν ἠκολούθουν αἱ ἐνέργειαι μιᾶς πρεσβείας, ἀποστελλομένης ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Ρώμην, καὶ ἡ ὁποία πολλὰς ἀπῆτει χρόνον πολὺν μέχρι τῆς ἐπιτυχίας, βλ. Guiraud, ἔ.ἀ., σ. 156 κέ.

⁵ Πρβ. Larsen, Roman Greece, ἔ.ἀ., σ. 453.

Cormack.¹ Ἐν αὐτῇ τιμᾶται ὁ Τ. Φλαούιος Κάσσανδρος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῆς Βεροίας,² δὲν γνωρίζομεν ὅμως τὸν λόγον, ὃ ὁποῖος πιθανὸν νὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐν τούτοις ἡ ἐπιγραφή καὶ εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα, καθόσον ἐν αὐτῇ ἀναφέρονται πλὴν τοῦ τίτλου τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων δύο τιμητικοὶ τίτλοι, τοὺς ὁποίους διὰ πρῶτην φορὰν συναντῶμεν εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς, ὃ εἰς εἶναι υἱὸς Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος, μὲ τὸν ὁποῖον, ὡς ἐξαίρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ὃ ἐν λόγῳ ἀρχιερεὺς ἐτιμῆθη πρῶτος τῶν ἀπ' αἰῶνος,³ ὃ δὲ ἄλλος [φιλο]καῖσαρ καὶ φιλόπ[α]/[τρεις].⁴ Ἐξ αὐτῶν ὁ πρῶτος ἔχει σχέσιν ὅχι μόνον μὲ τὸ κοινόν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν τοπικὴν δημοτικὴν διοίκησιν, παρεχωρήθη δὲ εἰς αὐτὸν καὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ ὑπὸ τῆς πόλεως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερωσύνης του. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ τίτλοι καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι πιθανὸν νὰ ὑπῆρχον εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, μαρτυροῦν τὴν ἐξέχουσαν αὐτοῦ θέσιν ἐν τῷ κοινῷ καὶ τῇ δημοτικῇ διοικήσει. Ἐκ τοῦ δευτέρου σκέλους τοῦ τιμητικοῦ τίτλου υἱὸς Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος, ἔνθα ἀναμφιβόλως ἐννοεῖται ἡ Βέροια, συνάγομεν ὅτι οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς πόλεως ταύτης. Τὴν ἐπιγραφὴν ὁ ἐκδότης τῆς τοποθετεῖ εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου.⁵

5. Μ(ἀρκος) Αἴλιος Βειλιανδὸς Κλαυδιανδὸς Θεότειμος.⁶ Εἶναι ὁ

¹ J.R.St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1 (=REG 57 (1944), σ. 214, 124, πρβ. καὶ J.H.St. 65 (1945), σ. 84): Βεροιαίων ἡ βουλὴ καὶ ὁ | δῆμος Τ. Φλάουιον Κάσσανδρον, τὸν ἀρχιερέα καὶ | ἀγωνοθέτην τοῦ κοινοῦ | Μακεδόνων, υἱὸν Μακεδόνων καὶ τῆς πατρίδος, | πρῶτον τῶν ἀπ' αἰῶνος τοῦ[τῶ] τιμηθέντα τῷ ὀνόμα[τι], | [φιλο]καῖσαρ καὶ φιλόπ[α]/[τρειν].

² Ὁ τύπος εἶναι Βεροιαίων ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος, ὅπως εἰς τὴν παρούσαν ἐπιγραφὴν, ἢ ἀπλῶς Ἡ βουλὴ καὶ ὁ [δῆμος], Δ ἡ μ ι τ σ α ς, ἀρ. 50.

³ Περὶ τοῦ τίτλου βλ. C o r m a c k, ἔ.ἀ., σ. 40. Ὁ τίτλος υἱὸς πόλεως (δῆμον, βουλῆς, γερουσίας) εἶναι συνηθέστατος (παραδείγματά τινα βλ. παρὰ C o r m a c k, ἔ.ἀ.), πρὸς δὲ υἱὸς Πόντου (IGR I, 634), υἱὸς Λέσβου (IGR III, 87). Εἰς μίαν μόνον μακεδονικὴν (λυγκηστικὴν) ἐπιγραφὴν ὑπάρχει θυγάτηρ πόλεως (BSA, 18 (1911 - 12), σ. 169, ἀρ. 1=REG 27 (1914), σ. 455).

⁴ Τὰ ἐπίθετα φιλοκαῖσαρ καὶ φιλόπατρις εἶναι συνηθέστατα· ἐνίοτε εὐρίσκονται συνδεδεμένα μὲ τὸν τίτλον υἱὸς τῆς πόλεως (ἢ τοῦ δήμου) ἢ μὲ ἄλλους παρομοίους. Βλ. π.χ. IG III, 1, ἀρ. 615.616.652.889. IGR I, ἀρ. 833.836. III, ἀρ. 403.796. IV, ἀρ. 767.1048.1061.1086.1100. OGIS II, ἀρ. 583. BCH 44 (1920), σ. 78, ἀρ. 11. 68.69 (1944 - 45), σ. 161, ἀρ. 6. SEG 2, ἀρ. 698. 3, ἀρ. 498. 4, ἀρ. 268.277.318.330.

⁵ C o r m a c k, ἔ.ἀ., σ. 40.

⁶ Ἐκ τῶν πέντε ὀνομάτων τοῦ ἀρχιερέως αὐτοῦ τὰ δύο πρῶτα καὶ τὸ Κλαυδιανδός (βλ. T o d, BSA 23 (1918 - 19), σ. 70 - 71, ἀρ. 4), εἶναι συνηθέστατα εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς. Τὸ ὄνομα Θεότειμος ἀπαντᾷ δις εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Ὁρεσιίδος (J.H.St. 33 (1913), σ. 339, στ. 43 I καὶ στ. 54 III. Κατὰ τὸν Π α π α δ ά κ ι ν, Ἄ-

μόνος ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ, τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν ἀπὸ μνημεῖον (βωμόν), τὸ ὁποῖον ῥίγειρε πρὸς τιμὴν τοῦ τὸ ἴδιον τὸ κοινὸν (οἱ σύνεδροι).¹ Καὶ αὐτός, ὅπως ὁ Κ. Ποπίλλιος Πύθων καὶ ὁ Τι. Ἰούλιος [...] κράτης, φέρει τὸν τίτλον ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν συνδεδεμένον μὲ τὸν τοῦ ἀγωνοθέτου τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων. Δυστυχῶς ἀπὸ τὴν σύντομον ἐπιγραφὴν τοῦ μνημείου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνωμέν τι περὶ τῆς καταγωγῆς του ἢ τῆς οἰκογενείας του. Μόνον ἀπὸ τὸ ὄνομα γένους συμπεραίνομεν ὅτι ἔζησεν ὀχι πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, ἴσως ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων.

β) Μακεδονιάρχαι καὶ μακεδονιάρχισσαι.

Παραθέτομεν πίνακα τῶν μακεδονιαρχῶν καὶ μακεδονιαρχισσῶν κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν μὲ βάσιν τὸ gentilicium. Χρονολογικὴ κατὰταξις αὐτῶν, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, δὲν εἶναι δυνατόν.

1. *Αἰλ(ιος) Κυῆτος*.² Τὸν μακεδονιάρχην αὐτόν, καθὼς καὶ ἓνα ἄλλον, τὸν Τυρράννιον Αἰλιανόν, γνωρίζομεν μόνον ἐκ μιᾶς ἡμιεφθαρμένης ἐ-

θηνᾶ 25 (1913), σ. 464 καὶ 477: Θεότειμος ἢ Νεότειμος) καὶ ἀπαξ εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι τῆς καθηγεσίας τοῦ Κ. Σ. Κόντου. Ἀθῆναι 1909, σ. 99, στ. 44). Τὸ ὄνομα ὅμως Βειλανός οὐδαμοῦ κατέρχεται νὰ ἀνεύρω. Τοῦτο προφανῶς προέρχεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ Villius (βλ. π.χ. Dessau, ἀρ. 6295), τὸ ὁποῖον εἰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς καὶ συγγραφεῖς ἀπαντᾷ ὡς Βίλλιος (Πλουτ. Τι. Γραρχ. 20. IGR III, 818, βλ. Pape-Benseler, Wörterbuch, I, λ. Βίλλιος καὶ Οὐίλλιος), Οὐίλλιος καὶ θηλ. Οὐίλλια (IGR III, 667 (=TAM II, 426). TAM II, ἀρ. 442.451) καὶ Οὐείλλιος καὶ θηλ. Οὐείλλια (IGR III, 513.664 (=TAM II, 408). TAM II, 232.419.438.560.601a. MAMA V, ἀρ. 244), Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τύπος δὲν ἀπαντᾷ εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς. Παλαιότερον εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Βεροίας (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 68) ἀνεγινώσκετοΟὐίλλιον Ἡ[ρ](α)κλει[δο]ν... Ἡ ἐπιγραφὴ ὀρθῶς διορθώνεται ὑπὸ τοῦ C h. E d s o n (Harv. Stud. ἐν Cl. Phil. 45 (1934), σ. 23) εἰς: ἐ[κ] τοῦ ἰδίου Ἡ[ρ](α)κλει[τ] [Κ]υν[α]γίδ[α] καὶ....

¹ A.A., ἔ.δ., σ. 183, ἀρ. 23: Οἱ σύνεδροι | Μ(ᾶρκον) Αἴλιον Βει|λιανόν Κλαύ|διανόν Θε|ότειμον τὸν | ἀρχιερέα τῶν | Σεβαστῶν | καὶ ἀγωνοθέ|την τοῦ κοινοῦ Μακεδό|νων.

² Ὁ τύπος Κυῆτος (ἐκ τοῦ λατ. Quietus) συχνὰ ἀπαντᾷ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων: Τίτος Αὐρήλιος Κυῆτος (80 - 81 μ.Χ.), Dessau, ἀρ. 8796. Τι. Ἀβίδιος Κυῆτος (82 - 107 μ.Χ.), Ditt. Syll³ II ἀρ. 822. Πλουτ. Ἡθικ. 632a, βλ. PIR² I, ἀρ. 1410, Μαῦρος Λούσιος Κυῆτος (112 - 113 μ.Χ.), Κασσ. Δίων 68, 32. Ἀουίδιος Κουῆτος (καὶ Κυῆτος) (125 - 127 μ.Χ.), OGIS II, ἀρ. 502, βλ. PIR² I. 1409. Γ. Ἰούλιος Κυῆτος (138 μ.Χ.), SEG I, σ. 75, ἀρ. 330, B 47. Ὑπάρχει καὶ τύπος Κ[υ]ιῆτος (6ος μ.Χ. αἰ.), Oxyg. papyr. XVI, 2019, 17 καὶ Κναῖτος (260 - 261 μ.Χ.), MAMA V, ἀρ. 199. Εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸ ὄνομα ἐμφανίζεται ἐδῶ καὶ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ ἐν Ἀληθείᾳ τῆς 21ης Ἰουλίου 1905, ἀρ. 17, καὶ ἴσως εἰς τὴν ἐπιγραφὴν Δ ή μ ι τ σ α, ἀρ. 302=Ath. Mitt. 50 (1925), σ. 136 (Ἰσβορός).

πιγραφῆς τῆς Βεροίας, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Cormack, J. R. St. 33 (1943), σ. 40, ἀρ. 2.¹ Πλὴν τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ τίτλου του οὐδὲν ἄλλο περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν. Ὁ Cormack, ἔ.ἀ., σ. 42, συμπεραίνει ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν δύο μακεδονιαρχῶν ὅτι ἡ ἐπιγραφή ἴσως εἶναι κατὰ τι προγενεστέρα τῶν ἐπιγραφῶν τῶν μακεδονιαρχῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Παπαγεωργίου, πλεῖσται τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. Ἐν τούτοις ἄλλο σημεῖον τῆς ἐπιγραφῆς μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὴν τοποθετήσωμεν ἀργότερον. Ἐν αὐτῇ δις γίνεται χρῆσις τοῦ τιμητικοῦ διὰ τοὺς δύο μακεδονιάρχας ἐπιθέτου *ἀξιολογώτατος*.² Τὸ ἐπίθετον αὐτό, καθόσον τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, εἰς οὐδεμίαν τῶν χρονολογημένων ἢ δυναμένων νὰ χρονολογηθοῦν μακεδονικῶν ἐπιγραφῶν ἀπαντᾷ ἐνωρίτερον τοῦ τρίτου αἰῶνος μ.Χ.³ Κατὰ ταῦτα καὶ τὴν προκειμένην ἐπιγραφὴν πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν μᾶλλον εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα.⁴

¹ Παραθέτομεν τὴν ἐπιγραφὴν, ὡς ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Cormack :

..... Π Ο Α Ι Β Ι
 TEM corroboraremus quod
 DECIDERE debuimus, ne quis
 quam quaestionem; nam

5. IT denotatus provocabit
 ATEM nostram. (rasura)
 rasura

..... Αἴλιος Κνήτος ὁ ἀξιολογώτατος
 [...μακεδονίαρχ]ης καὶ Τυρράντιος Αἰλιανός
 [...ὁ ἀξιολογώτατος μακεδονίαρχης

.... ΙΔΩΡΟΣ. Πρβ. καὶ J. - L. R o b e r t, REG 57 (1944), σ. 214, 124.

² Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐπιθέτου βλ. P. L e m e r l e, BCH 59 (1935), σ. 143 - 44 καὶ σημ. 1, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

³ Παπαγεωργίου, ἀρ. 28 (=Πελεκίδης, σ. 74,5) (μετὰ τὸ 240 μ.Χ.), ἀρ. 20 (=Πελεκίδης, σ. 74,2, πρβ. καὶ σ. 63) (μετὰ τὸ 249 μ.Χ.). ἀρ. 5 (=Πελεκίδης, σ. 78,2, πρβ. καὶ σ. 84) (249 - 251 μ.Χ.). Πελεκίδης, σ. 39 - 40 (252 - 53 μ.Χ.). Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 16 Σεπτεμβρίου 1904 (261 μ.Χ., βλ. Πελεκίδην, σ. 86 καὶ ὑποσημ. 4). Πελεκίδης, σ. 66, ἀρ. 25 (262 μ.Χ.). Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 32 (253 - 268 μ.Χ., βλ. Πελεκίδην, σ. 86 καὶ ὑποσημ. 3). Παπαγεωργίου, αὐτόθι 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 7 (253 - 268 μ.Χ., βλ. Πελεκίδην, σ. 74,3), ἀρ. 6 (3ος μ.Χ. αἰ., πρβ. SEG 2, σ. 71, ἀρ. 410). BCH 59 (1935), σ. 141 (μέσα 3ου μ.Χ. αἰ.). Ὑπάρχουν καὶ τινες ἀχρονολόγητοι (Παπαγεωργίου, ἔ.ἀ., ἀρ. 8. 21.27. Πελεκίδης, σ. 52, ἀρ. 4. Δήμιτσας, ἀρ. 1410. 1411), ἀλλὰ καὶ αὐταὶ δὲν φαίνονται νὰ εἶναι προγενέστεραι τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. — Ὁμοίως καὶ ὁ J. R o b e r t, Hellenica III, σ. 17, 3, πρβ. καὶ I, σ. 28, γενικώτερον παρατηρεῖ μὲ κάποιαν ἐπιφύλαξιν ὅτι τὸ ὑπερθετικὸν *ἀξιολογώτατος* ἀνήκει μᾶλλον εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν, εἰς τὸ τέλος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος ἢ εἰς τὸν ἐπόμενον.

⁴ Πρβ. J. - L. R o b e r t, REG, ἔ.ἀ., (ἐποχὴ Σεβήρων).

2. Πόπλιος Αἴλιος Νεικάνωρ. Τὸν γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τὸν βωμόν,¹ τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἔστησαν συναινέσει τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου (τῆς Θεσσαλονίκης) οἱ συνθρησκευταὶ ² κλείνης θεοῦ μεγάλου Σαράπιδος, λατρευτικόν τι σωματεῖον, τὸ ὁποῖον σχέσιν εἶχε μὲ τὴν λατρείαν Αἰγυπτίων θεῶν.³ Εἰς τὸν βωμὸν τιτλοφορεῖται, ὅπως καὶ ὁ προηγούμενος ἀξιολογώτατος μακεδονιάρχης. Ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω σωματείου τιμᾶται οὗτος ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ προστάτου,⁴ δηλ. τοῦ προέδρου αὐτοῦ. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι ἡ δρᾶσις τοῦ ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διέμενε. Καὶ αὐτοῦ ἡ ἐποχὴ δὲν δύναται νὰ τοποθετηθῇ ἑνωρίτερον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ὡς δεικνύει ἡ ἐν τῷ βωμῷ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου ἀξιολογώτατος.

3. Αὐρ(ήλιος) Δημοκρατιανδὸς ⁵ Κόρραγος. Οὗτος εἶναι γνωστὸς ἀπὸ

¹ Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 27=BCH 37 (1913), σ. 95: Ἀγαθῇ τύχῃ· | δόγματι τῆς κρατίστης | βουλῆς καὶ χειροτονία τοῦ ἱερωτάτου δήμου, Πόπλιον | Αἴλιον Νεικάνωρα | τὸν ἀξιολογώτατον | μακεδονιάρχην | οἱ συνθρησκευταὶ | κλείνης (κατὰ διόρθωσιν τοῦ ἰδίου Παπαγεωργίου, Θεσσ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 1, σημ. 1, ἀντὶ τοῦ ἀρχικοῦ κλεινοῦ) θεοῦ μεγάλου Σαράπιδος, | τὸν προστάτην.

² Περί τῆς σημασίας τῆς λέξεως βλ. Poland, RE 2 R IV, 1461, λ. Συνθρησκευταί.

³ Περί τῆς λατρείας Αἰγυπτίων θεῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ βλ. Πελεκίδης ν, σ. 3 κέ.

⁴ Ἡ λέξις μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν ἀπαντᾷ εἰς μακεδονικὴν ἐπιγραφὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων μίαν ἀκόμη φορὰν ἐν BCH, ἔ.ἀ., σ. 94, ἀρ. 6: Προστάτης θρησκευτῶν καὶ τῶν σηκοβατῶν θεοῦ Ἑρμανούβιδος. Ἐν ἐπιγραφῇ Δ ή μι τ σα, ἀρ. 330 (Δασσαρητίς), εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν λατινικὴν λέξιν patronus, καθὼς καὶ ἐν ἐπιγραφῇ Π. Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 6 (τὴν πατρώνευσαν), ἀβεβαία δὲ ἡ σημασία τῆς ἐν ἐπιγραφῇ D u c h e s n e - B a y e t, ἔ.ἀ., σ. 11-12, ἀρ. 1 (=Δ ή μι τ σα ς, ἀρ. 367). Γενικώτερον περὶ τοῦ προστάτου ὡς προέδρου ἐνὸς σωματείου βλ. F r. P o l a n d, Geschichte des griech. Vereinswesens. Leipzig 1909, σ. 363.

⁵ Ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ (ἐκ τοῦ Δημοκράτης) διὰ πρώτην φορὰν ἀπαντᾷ εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας δὲν ἀνεῦρον αὐτόν.

⁶ Τὸ ὡς cognomen χρησιμοποιούμενον ἐνταῦθα ὄνομα Κόρραγος εἶναι καθαρῶς μακεδονικόν (βλ. Perdrizet, BCH 46 (1922), σ. 50 κέ.) καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους (βλ. Bechtele, Die historischen Personennamen des Griechischen, σ. 254. P a p e - B e n s e l e r, ἔ.ἀ., σ. 700 ἐν λ. F r. P r e i s i g k e, Namenbuch, στήλ. 182. S c h o c h, RE Suppl. IV, 1036-37, ἀρ. 1.2.3.5. H. B e r v e, Das Alexanderreich II, σ. 219 - 20, ἀρ. 444.445). Κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἀπαντᾷ εἰς μίαν ἐπιγραφὴν τῆς Δερριόπου (107 μ.Χ.), περιέχουσαν κατάλογον ἐφήβων (V u l i c, Spomenik. Srpska Akademija nauka XCVIII, Beograd 1941 - 1948, ἀρ. 388, στ. 94 - 95), καὶ εἰς μίαν ἄλλην ἀνέκδοτον τῆς Βεροίας, εὗρισκομένην νῦν εἰς τὸν ὡς μουσεῖον χρησιμοποιούμενον ναὸν τῆς Κυριώτισσας, ὅπου μεταξὺ ἄλλων ἐλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ὀνομάτων μνη-

τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον ἀνήγειρε μετ' ἀπόφασιν τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου (τῆς Θεσσαλονίκης) πρὸς τιμὴν τοῦ ἡ σύζυγός του Αὐρηλία Ἀπολλοδωρία ἢ Ἀμμία, καὶ ἀπὸ ἄλλον, τὸν ὁποῖον ἔστησε πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ ἢ συγγενῆς τῆς Ἰουλίας Δημοκρατία μετ' ἀπόφασιν πάλιν τῆς ἰδίας βουλῆς καὶ τοῦ δήμου.¹ Ἀπὸ τοὺς βωμοὺς αὐτοὺς μανθάνομεν ὅτι οὗτος ἐχρημάτισε *μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων*, ἐνῶ ἡ σύζυγός του ἀπλῶς *ἀρχιέρεια* κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Ἡ Ἰουλία Δημοκρατία,² ἴσως ἀδελφὴ τοῦ Κορράγου, δὲν ἔχει ἀξίωμα τι. Χρόνος τῆς μακεδονιαρχίας ἢ ἄλλῃ τις χρονολογία δὲν σημειώνεται εἰς τοὺς βωμούς. Τὸ gentilicium ὁμῶς αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του (*Αὐρήλιος - Αὐρηλία*) μαρτυρεῖ ὅτι οὗτος δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔζησε πρὸ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, δηλ. πρὸ τῆς constitutio Antoniniana (212 μ.Χ.), διὰ τῆς ὁποίας, ὡς γνωστόν, παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ κράτους, ὁπότε καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ὄνομα Μάρκος³ Αὐρήλιος ἔσχε μεγάλην διάδοσιν εἰς τὴν Ἀνατολήν.⁴ Ἡ τοποθέτησις λοιπὸν τῆς μακεδονιαρχίας εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος φαίνεται μάλλον πιθανή.⁵

4. Μάρκος(ος) Αὐρήλιος(ος) Κασσιανός. Εἶναι γνωστός ἀπὸ δύο βωμοὺς τῆς Βεροίας, τοὺς ὁποίους ἀνήγειρε τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, τὸν μὲν ἓνα

μονεύεται καὶ κάποιος ΚΟΡΡΑΓΟΣ ΠΑΡΑΜΟΝΟΥ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀρχαῖα μακεδονικὰ ὀνόματα, ὡς Φίλιππος, Ἀλέξανδρος, Πτολεμαῖος, Παρμενίων, Ἀντίπατρος, Κλεῖτος, Κάσσανδρος κ.ά. (βλ. π.χ. ἀλφαβητικὸν πίνακα Δ ή μ ι τ σ α, σ. 1014 κέ.) ἐχρησιμοποιοῦντο οὐχὶ σπανίως ὑπὸ τῶν Μακεδόνων παραλλήλως πρὸς τὰ εἰσαχθέντα ρωμαϊκά. Δείγμα καὶ τοῦτο τῆς συνεχείας τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος των.

¹ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 24: Κατὰ τὸ δόξαν | τῇ κρατίστῃ | βουλῇ καὶ τῷ ἱερωτάτῳ δήμῳ· Αὐρ(ήλιον) | Δημοκρατιανόν | Κορράγον τὸν μακεδονιάρχην καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ κοινοῦ τῶν | Μακεδόνων Αὐρηλία | Ἀπολλοδωρία ἢ Ἀμμία ἡ ἀρχιέρεια, | τὸν γλυκύτατον | ἐαυτῆς ἀνδρα.—ἀρ. 26: Κατὰ τὸ δόξαν | τῇ κρατίστῃ | βουλῇ καὶ τῷ ἱερωτάτῳ δήμῳ· Αὐρηλίαν | Ἀπολλοδωρίαν τὴν Ἀμμίαν | τὴν ἀρχιέρειαν, | γυναῖκα Αὐρ(ηλίου) | Δημοκρατιανοῦ | Κορράγου τοῦ μακεδονιάρχου, Ἰουλία | Δημοκράτεια τὴν ἐαυτῆς συγγενίδα.

² Τὸ ὄνομα εἶναι σπάνιον εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 131. BSA 41 (1940-45), σ. 109, ἀρ. 8: [...Δημο?]κρατεί[α]). Τὸ αὐτὸ δύναται τις νὰ εἴπῃ καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς (IG II καὶ III², 3, 11116.11117 (=II, 3, 3607).11118.11119 (=A.A. 1934, σ. 148). IGR IV, 1729=SEG 1, ἀρ. 401).

³ Εἰς τὰ ὀνόματα τοῦ μακεδονιάρχου πρὸ τοῦ Αὐρήλιος δὲν ὑπάρχει τὸ praenomen Μ(άρκος): δυνιστὸν τοῦτο νὰ ὀφείλεται εἰς παράληψιν, ὅχι ἀσυνήθην, βλ. π.χ. Dessau, ἀρ. 1367~2158. R.A. 2 (1915), σ. 184, ἀρ. 139~IGR I, 591 (καὶ 1432). IGR IV, 1624~1642.

⁴ Βλ. Klebs, RE II, 2431 ἐν λ. Aurelius. Tod, BSA 24 (1919/20—1920/21), σ. 62. W.M. Calder, MAMA I, σ. XXI.

⁵ Ὁ Perdrizet, ἐ.ά, σ. 52, ὁ μόνος, ὅστις ἀπειράσθη νὰ καθορίσῃ τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐρ. Δημοκρατιανοῦ Κορράγου, τοποθετεῖ τοῦτον περὶ τὸ 200 μ.Χ.

πρὸς τιμὴν του,¹ τὸν δὲ ἄλλον πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του Γαίας Ἰουλίας Κασσιανῆς, τῆς ἀρχιερέας.² Οὗτος εἰς τὸν ἰδικόν του βωμὸν τιτλοφορεῖται *μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων*, εἰς τὸν τῆς συζύγου του ὅμως μόνον *μακεδονιάρχης*. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ δευτέρως τίτλος παρελείφθη διὰ λόγους συντομίας, ὅπως ἐν παρομοίᾳ περιπτώσει καὶ εἰς τὸν Αὐρ. Δημοκρατιανὸν Κόρραγον καὶ εἰς τὸν ἀρχιερέα Τι. Κλαύδιον Διογένη. Μαρτυρία τις πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Αὐρ. Κασσιανοῦ εἰς τὸ κείμενον καὶ τῶν δύο βωμῶν δὲν ὑπάρχει. Ἄν λάβωμεν ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ βωμοὶ τῆς Βεροίας, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιγραφαὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν Arch. Anzeiger τοῦ 1942, ἐξικνοῦνται μέχρι τῶν μέσων τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, πρὸς δὲ ὅτι τὸ ὄνομα Μ. Αὐρήλιος εἶναι συνηθέστατον μετὰ τὸ edictum τοῦ Καρακάλλα (212 μ.Χ.), πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν μὲ ἀρκετὴν πιθανότητα τὴν δρᾶσίν του ὄχι πρὸ τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, δημοσιευθεῖσαν πρὸ ἡμίσεος σχεδὸν αἰῶνος,³ μνημονεύεται κάποιος Μ. Aurel(ius) Cassianus, v(ir) e(gregius) praeses(=διοικητῆς) prov(inciae) Malvensis, καὶ οἱ δύο υἱοὶ του, Μ. Aurel(ius) Cassianus καὶ Μ. Aurel(ius) Philippus.⁴ Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀναγεται ἐπίσης εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα. Ποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ Μ. Αὐρ. Κασσιανοῦ, τοῦ μακεδονιάρχου, καὶ τῶν Cassiani τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Θεσσαλονίκης δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ. Πάντως ταύτισίς του μετὰ τὸν Μ. Aurel. Cassianus, τὸν διοικητὴν τῆς Dacia Malvensis,⁵ δὲν εἶναι πιθανή.

5. Δομίτιος Εὐρύδικος. Εἶναι γνωστὸς ἐκ δύο ἐπιγραφῶν διαφόρου προελεύσεως. Ἡ μία εὐρέθῃ ἐν Βεροίᾳ καὶ ἀνήκει εἰς βωμὸν, τὸν ὅποιον ἰδίᾳ δαπάνῃ μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συμβουλίου ἀνήγειρεν αὐτὸς ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος πρὸς τιμὴν τοῦ νομομαθοῦς Λικινίου Ρουφείνου, ἐπει-

¹ A.A., 57 (1942). σ. 175, ἀρ. 3 καὶ εἰκ. 40 (σ. 179): Ἀγαθῇ τύχῃ | τὸ κοινὸν | Μακεδόνων | Μᾶρκ(ον) Αὐρήλ(ιον) | Κασσιανὸν τὸν | μακεδονιάρχην | καὶ ἀγωνοθέτην τοῦ κοινοῦ | τῶν Μακεδόνων.

² A.A., ἐ.ἀ., σ. 178, ἀρ. 17 καὶ εἰκ. 47 (σ. 182): Ἀγαθῇ τύχῃ | τὸ κοινὸν | Μακεδόνων | Γαίαν Ἰουλίαν | Κασσιανὴν | τὴν ἀρχιέρειαν | γυναῖκα | Μ(άρκου) Αὐρηλίου | Κασσιανοῦ | τοῦ μακεδονιάρχου.

³ Mordtmann, AEM 17 (1894), σ. 117, ἀρ. 1=Desseau, ἀρ. 9009=Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 19: B(onum) f(actum) (ἢ Bona fortuna) | M(arcum) Aurel(ium) Cassi|anum, v(irum) e(gregium) praelsidem prov(inciae) Daciae | Malvensis, patrem | karissimum | M(arci) Aurel(ii) Philippus et Cassianus trib(unus) coh(ortis) I | F(laviae) m(iliariae) Bryttonum | Malvensis.

⁴ Bl. PIR² I, ἀρ. 1476.1477.1574.

⁵ Bl. Fliss, RE XIV, 927 ἐν λ. Maluese.

δὴ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς φορολογίας (*συντελείας*)¹ τῶν Θεσσαλῶν συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας.² Ἡ δὲ ἄλλη (ἐπὶ μαρμαρίνης βάσεως) εὑρέθη ἐν Βελβενδῷ καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κ. Παπακωνσταντίνου πλημμελῶς εἰς τὴν ἡμερησίαν ἐφημερίδα τῆς Κοζάνης «Λαϊκὸς ἀγών» τῆς 25ης Φεβρουαρίου 1934, κατόπιν δὲ μετὰ προσωπικὴν ἐξέτασιν τοῦ λίθου (1937), ἐφ' οὗ ἦτο κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή, ὑπὸ τοῦ Ch. Edson, Harv. Theol. Rev. 21(1948), σ. 196 ὡς ἀκολούθως: Δομίτιος. Εὐρύδικος | ὁ μακεδονiάρχης | καὶ ἀρχιερεὺς κα(ι) πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων καὶ iεροφάντη[ς].³

Ὅπως βλέπομεν, ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος ὑπῆρξεν ὄχι μόνον μακεδονiάρχης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιερεὺς καὶ πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων⁴ καὶ iεροφάντης. Ἐκ τῶν ἀξιωμάτων αὐτῶν τὸ μὲν τοῦ μακεδονiάρχου, τοῦ πρεσβυτεράρχου τῶν Ὀλυμπίων καὶ πιθανώτατα τοῦ iεροφάντου ἀνήκον ἢ εἶχον σχέσιν μὲ τὸ κοινόν, ἢ ἀρχιερωσύνη ὅμως δέον νὰ ἀναχθῇ μᾶλλον εἰς τοπικὴν τινα λατρείαν. Τὸ πλῆθος τῶν ἀξιωμάτων του, ἐπαρχιακῶν τε καὶ δημοτικῶν, δεικνύει τὴν ἐξέχουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχεν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ.

Πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ὑπάρχουν δύο ἀσφαλεῖς μαρτυρίαι, ἡ μνεῖα τῶν Ὀλυμπίων, δηλ. τῶν ἐπαρχιακῶν ἀγώνων τῆς Βεροίας, εἰς τὴν μίαν ἐπιγραφὴν καὶ ἡ παρουσία τοῦ ὀνόματος τοῦ Λικινίου Ρουφείνου⁵ εἰς τὴν ἄλλην. Τὰ Ὀλύμπια γνωρίζομεν ὅτι καθιερώθησαν τὸ πρῶτον ἐπὶ Γορδιανοῦ Γ' τὸ 242 μ.Χ. Ὅθεν ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος τὸ 242 τοῦλάχιστον εὑρίσκετο ἐν δράσει, ἦτο δηλ. πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων. Ἡ ἐπιγραφή τῆς Βεροίας, ἔνθα ἀναφέρεται ὁ Λικίνιος Ρουφείνος, ἐπεκτείνει τὴν δράσιν του εἰς ἐποχὴν ὀλίγον προγενεστέραν. Ὁ Λικίνιος Ρουφείνος, ἐπιφανὴς νομομαθὴς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, μᾶς εἶναι γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων

¹ Παράλληλον παράδειγμα βλ. ἐν IGR IV, 1664: εἰς τὴν τῶν Τειρηνῶν συντέλειαν.

² A.A., ἔ.δ., σ. 176, ἀρ. 9 καὶ εἰκ. 42 (σ. 179), βλ. καὶ REG 55 (1942), σ. 343, ἀρ. 96. R.A. 26 (1946), σ. 217, ἀρ. 180 καὶ L. Robert, Hellenica V (1948), σ. 29: Ἀγαθὴ τύχη | [κατὰ τὸ δόξαν τῶν] λαμπροτάτων συντελεσάντων Λικινίου | Ρουφείνου τὸν ὑπατικόν, συναγορεύσαντα τῇ ἐπαρχίᾳ περὶ τῆς συντελείας τῶν Θετταλῶν, | Δομίτιος Εὐρύδικος | ὁ μακεδονiάρχης | ἐκ τῶν ἑαυτοῦ. Τοὺς δύο ἐν ἀγκύλαις στίχους, τοὺς ὁποίους, ὡς βλέπει τις ἐπὶ τοῦ διατηρηθέντος ἀθίκτου χώρου μεταξὺ τῶν στ. 1 καὶ 4, ἐληψμόνησε νὰ χαράξῃ ἢ δι' ἄλλον τινὰ λόγον ἀφῆσεν ὁ λιθοξόος, ἀποκατέστησεν ὁ L. Robert ἐν REG, ἔ.δ. (βλ. καὶ Hellenica, ἔ.δ.).

³ Βλ. καὶ REG 63 (1950), σ. 171 (Bull. épigr.).

⁴ Περὶ τοῦ πρεσβυτεράρχου τῶν Ὀλυμπίων βλ. κατωτέρω.

⁵ Τὸ πλῆρες ὄνομα αὐτοῦ, ὅπως μᾶς παραδίδεται ἐξ ἐπιγραφῶν τῶν Θυατείρων (IGR IV, 1214.1215.1216), εἶναι Μ. Γναῖος Λικίνιος Ρουφείνος. Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεώς του βλ. Miltner-Berger, RE XIII, 457-58 ἐν λ. Licinius, ἀρ. 151 καὶ L. Robert, Un juriste romain dans une inscription de Beroia ἐν Hellenica V, σ. 29-34

πηγῶν. Περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν ὅτι ἦτο σύγχρονος καὶ μαθητῆς τοῦ νομομαθοῦς Ἰουλίου Παύλου,¹ ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρακάλλα (212-217 μ.Χ.) ἔγραψεν ἐκτενὲς ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον *Regulae*² καὶ ὅτι περὶ τὸ 220 μ.Χ.³ ἐμφανίζεται εἰς τὰ Θυάτειρα, τόπον πιθανώτατα τῆς καταγωγῆς του, τιμώμενος ὑπὸ τοῦ ἀθλητοῦ Γ. Περηλίου Αὐρηλίου Ἀλεξάνδρου. Ἐξ ἄλλου ἔκ τινος ἐπιγραφῆς τῆς Θεσσαλονίκης,⁴ εἰς τὴν ὁποίαν τιμᾶται ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Κλαυδίου Μένωνος⁵ ὡς εὐεργέτης, συνάγομεν ὅτι οὗτος ἐπὶ τινὰ χρόνον διέμεινεν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐπιβεβαίωσιν τούτου ἀποτελεῖ καὶ ὁ ἐν Βεροῖᾳ στηθεὶς πρὸς τιμὴν του βωμός. Ἄν τῶρα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι περὶ τὸ 220 μ.Χ. εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, πρὸς δὲ ὅτι ἡ δρᾶσις τοῦ Κλαυδίου Μένωνος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσχετίσθη καὶ εὐηργέτησε, τοποθετεῖται τὸ πρῶτον τρίτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, θὰ ἡδυνάμεθα μετὰ τινος βεβαιότητος νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ διαμονὴν του κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἴσως περὶ τὸ 230. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οὗτος μὲν συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Θεσσαλῶν, ὁ δὲ Δομίτιος Εὐρυδίκος ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ μακεδονιάρχου⁶ ἐπ'

¹ Βλ. Miltner - Berger, ἔ.ἀ., 458.

² O. Lenel, *Paltingenesia juris civilis*. Lipsiae 1889, τόμ. I, 659, 2, πρβ. καὶ L. Robert, ἔ.ἀ., σ. 33, σημ. 5.

³ L. Robert, ἔ.ἀ., σ. 32 - 33. Ἡ παλαιότερα ἄποψις ἦτο ὑπὲρ μιᾶς μεταγενεστέρως ἐποχῆς, περὶ τὸ 230 μ.Χ.

⁴ Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 38.

⁵ Ὁ Κλαύδιος Μένων, ὁ ἀρχιερεὺς, ἦτο ἐν τῶν σημαντικωτέρων μελῶν, τὸ πρῶτον γνωστόν, τῆς μεγάλης ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογενείας τῶν Κλαυδίων, Πελεξίδης, ἔ.ἀ., σ. 49 - 51.

⁶ Εἰς τὸ μνημεῖον ἀναγράφεται ἀπλῶς τὸ ὄνομα τοῦ Δομιτίου Εὐρυδίκου μὲ τὸν τίτλον ὁ μακεδονιάρχης, δὲν ὑπάρχει δὲ χαρακτηρισμὸς τις δεικνύων προσωπικόν τινα δεσμὸν αὐτοῦ μετὰ τοῦ τιμωμένου, συνήθης εἰς τὰ τοιοῦτου εἶδους τιμητικὰ μνημεῖα, ὡς τὸν συγγενῆ, τὸν φίλον, τὸν εὐεργέτην, τὸν πάτρωνα καὶ εὐεργέτην κ.τ.τ. (βλ. π.χ. BSA 18 (1911/12), σ. 148-49, ἀρ. 7. Παπαγεωργίου, Ἀθηνᾶ 15 (1903), σ. 35, ἀρ. 1, καὶ Ἀλήθεια, ἔ.ἀ., ἀρ. 3.6.8.11.13.14.15.21.22.23.24.25.26.31.35.38.41. Πελεξίδης, ἔ.ἀ., σ. 51 κέ., ἀρ. 2.3.3α. BCH 60 (1936), σ. 43, ἀρ. 2. A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 2. 4.6.22.25.27). Ἄν τοιαύτη σχέσις ἢ δεσμὸς ὑπῆρχε μετὰ τοῦ Δικινίου Ρουφίνου καὶ τοῦ Δομιτίου Εὐρυδίκου, ἀναμφιβόλως ὁ τελευταῖος δὲν θὰ ἀπέφευγε νὰ τὸν δηλώσῃ εἰς τὸ μνημεῖον, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ τιμώμενος ἐν αὐτῷ δὲν ἦτο ἀσημὸς τις, ἀλλ' ἐξέχουσα προσωπικότης ἐν τῷ ρωμαϊκῷ κράτει. Μᾶλλον λοιπὸν οὗτος τὸ μνημεῖον ἔστησε δι' ἰδίων ἐξόδων ὅχι ἐκ προσωπικοῦ δεσμοῦ πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ μακεδονιάρχου, τοῦ προέδρου τοῦ κοινοῦ, τοῦ τιμῶντος τὸν ἄνδρα καὶ ἐξυπηρετηθέντος ὑπ' αὐτοῦ. Παρόμοια παραδείγματα ἐξ ἄλλων κοινῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων δὲν λείπουν. Ὁ λυκιάρχης Μ. Αὐρήλιος Διονύσιος ἔστησε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (μετὰ τὸ 244 μ.Χ.) βωμὸν μετ' ἀπόφασιν τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκίων (τῷ κοινῷ δόγματι τοῦ λαμπροτάτου τῶν Λυκίων ἔθνους) πρὸς τιμὴν τοῦ ὠρδιναρίου ὑπάτου καὶ ἀνθυπάτου

εὐκαιρίᾳ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἔστησεν ἰδίᾳ δαπάνῃ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Βεροίᾳ βωμόν. Προγενεστέρα τοῦ 220 μ.Χ. τοποθέτησις δὲν φαίνεται πιθανή, ἐπειδὴ θὰ ἔπρεπε τότε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ ὕπατον ἀξίωμα τοῦ μακεδονιάρχου ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος ἔλαβεν εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη, προτοῦ γίνῃ πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων. Κατὰ ταῦτα τὴν δρασίῃν του θὰ ἡδυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν ὡς ἔγγιστα εἰς τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

Πότε ἔλαβε τὰ ἄλλα δύο ἀξιώματα, ἥτοι τὴν ἀρχιερωσύνην καὶ τὴν ἱεροφαντίαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, καθ' ὅσον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Βελβενδοῦ ἡ ἀναγραφὴ τῶν τίτλων γίνεται ὄχι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, ὡς δεικνύει ἡ πρόταξις τοῦ τίτλου τοῦ μακεδονιάρχου, ἀλλὰ βάσει τοῦ βαθμοῦ ἐνὸς ἐκάστου ἀξιώματος. Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν δὲ τῆς Βεροίας, ἔνθα μόνον ὁ τίτλος τοῦ μακεδονιάρχου ἀναγράφεται, δὲν ἡμποροῦμεν ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οὗτος δὲν εἶχεν ἀποκτήσῃ μέχρι τότε ἄλλο ἀξίωμα, καθ' ὅσον ἤρκει ἡ ἀναγραφὴ ἐνταῦθα μόνον τοῦ τίτλου τοῦ μακεδονιάρχου, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ὁποίου ἔστησεν ἰδίαις δαπάναις τὸ τιμητικὸν μνημεῖον, ὅχι δὲ καὶ ἄλλων τυχόν προηγούμενως ἀποκτηθέντων ἀξιωματιῶν.

6. **Ἰούλιος Ἰγγενὸς**¹ καὶ ὁ υἱὸς του

7. **Ἰούλιος Μάρκος** εἶναι γνωστοὶ μόνον ἀπὸ μίαν μεγάλην ἐπιτύμβιον βάσιν,² τὴν ὁποίαν πρὸς τιμὴν τοῦ δευτέρου ἔστησεν ὁ υἱὸς του Ἰούλιος Νεικοπολιανός.³ Ἐν αὐτῇ τιτλοφορεῖται ὁ μὲν Ἰούλιος Ἰγγενὸς *μακεδονιάρχου*

τῆς Λυκίας Τιβ. Παλληνίου Ἀρμενίου Περιεργεῖνου, καθ' ἃ ἐν τῷ κοί(ν)οβουλίῳ ὑπέσχετο, IGR III, 556 (=OGIS II, 568). Ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας Κλαύδιος Μιθριδάτης ἀνέστησεν ἀνδριάντα ἐκ τῶν ἰδίων πρὸς τιμὴν τῆς Σοσσίας Πώλλας, κόρης τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν Παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου Ρωμαίου ὑπάτου Σοσίου Σενεκίωνος, καθὼς ἐν τῷ κοιν(ο)βουλίῳ τῷ τῆς Ἀσίας ἐν Μιλήτῳ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὑπέσχετο, OGIS, II, 490=MAMA VI, ἀρ. 182. Τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων Τι. Ἰούλιος [...]κράτης, ὅπως εἶδομεν, ἀνέλαβε τὴν δαπάνην τοῦ μνημείου τοῦ αὐτοκράτορος Νέρβα.

¹ Τὸ ὄνομα Ἰγγενὸς (ἐκ τοῦ λατ. Ingenus) συναντῶμεν καὶ εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, Π. Παπαγεωργίου, ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι τῆς καθηγεσίας τοῦ Κ. Σ. Κόντου, σ. 97 κέ., στ. 26.80. Ὁ συνδυασμὸς τῶν ὀνομάτων Iulius Ingenus (=uus) καί, μὲ τὸ praenomen, C. Iulius Ingenus, εἶναι πολὺ συνήθης εἰς τὰς ἐπιγραφάς, βλ. π.χ. Dessau, ἀρ. 2143.2156.2380.2763.7150. Jahresh. 23 (1926), σ. 120 - 21, ἀρ. 4 (Beibl.).

² Ἔτσι τοῦλάχιστον χαρακτηρίζει τὸ μνημεῖον ὁ ἐκδότης τῆς ἐπιγραφῆς J. Roger, Inscriptions de la région du Strymon. R. A. 24 (1945), σ. 40. Ὁ Edson, ἔ.ἀ., σ. 195, 37, πιστεύει ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τιμητικοῦ βωμοῦ.

³ J. Roger, ἔ.ἀ., βλ. καὶ J.H.St. 67 (1947), σ. 111: *Ἰούλιον Μάρκον | μακεδονιάρχην, | Ἰουλίῳ Ἰγγενοῦ, | μακεδονιάρχου | καὶ ἱεροφάντου | καὶ πρώτου τοῦ ἔθνους ὑόν, Ἰούλ(ιος) Νεικοπολιανός τόν | γλυκύτατον πατέρα. | Εὐτυχώς.*

χης καὶ ἱεροφάντης, προφανῶς τοῦ κοινοῦ, καὶ πρῶτος τοῦ ἔθνους, ὁ δὲ Ἰούλιος Μᾶρκος μόνον μακεδονιάρχης. Ὁ Ἰούλιος Νεικοπολιανὸς φαίνεται ὅτι οὐδένα τίτλον εἶχε, τοῦλάχιστον μέχρι τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μνημείου· διαφορετικὰ μὲ τὴν τιτλομανίαν τῆς ἐποχῆς δὲν θὰ ἀπέφευγε νὰ τὸν δηλώσῃ. Οἱ Ἰούλιοι αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ Κλαύδιοι Μένωνες, οἱ Μαρεινιανοὶ Φίλιπποι καὶ οἱ Σιλβανοί, φαίνεται ὅτι ἀνήκον εἰς τὰς εὐγενεῖς καὶ εὐπόρους ἐκείνας οἰκογενεῖας τῆς Μακεδονίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη πολλάκις ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἐλάμβανον ἀξιώματα τοῦ κοινοῦ ἢ τῆς δημοτικῆς διοικήσεως. Ἡ οἰκογένειά των, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἐπιτύμβιον εὐρέθη εἰς χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας (Κοπάτσι - Βέργη), πρέπει νὰ κατήγето ἐκ μιᾶς τῶν πόλεων τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἴσως ἐκ τῆς ἀρχαίας Βέργης. Πότε οἱ μακεδονιάρχαι αὐτοὶ ἔδρασαν, οὔτε ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιγραφῆς οὔτε ἄλλοθεν ἢμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν τι τὸ θετικόν.

8. Κλαύδιος Δυσίμαχος. Γνωστὸς μόνον ἀπὸ τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησεν μετ' ἀπόφασιν τοῦ συνεδρίου ὁ ἀνεψιὸς του Πρεῖσκος Νικόλαος Ἀντίγονος.¹ Τὸν χρόνον δράσεως καὶ αὐτοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν.

9. Κλαύδιος Μένων. Κατήγето ἐκ μητρὸς, τῆς Κλαυδίας Ρουφρίας Εὐβούλης, ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατικὴν ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογένειαν τῶν Κλαυδίων.² Ἦτο υἱὸς τοῦ ἀνθυπάτου καὶ ὑπάτου Κ(οίντου) Οὐαλερίου Ρουφρίου Ἰούστου³ καὶ ἔγγονος τοῦ ἀρχιερέως Κλαυδίου Μένωνος, τοῦ πρώτου μνημονευομένου εἰς τὰς ἐπιγραφὰς Κλαυδίου. Ἐκ τῶν πολλῶν μνημείων (ἐν ὅλῳ 9),⁴ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπιφανῆ αὐτὴν οἰκογένειαν, εἰς δύο μόνον μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Κλαυδίου Μένωνος. Εἶναι δύο βωμοί, οἱ ὁποῖοι ἐστήθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ του Κλαυδίου (Ρουφρίου) Πλωτείνου, ὁ μὲν εἰς ὑπὸ τῶν συνέδρων,⁵ ὁ δὲ ἄλλος ὑπὸ τῆς πόλεως Θεσ-

¹ Ἡ ἐπιγραφὴ ἐν Α.Α., ἔ.ἀ., σ. 175, ἀρ. 2, ἐξεδόθη πλημμελῶς, παραλείφθεντος τοῦ δευτέρου ὀνόματος τοῦ μακεδονιάρχου «ΛΥΣΙΜΑΧΟΝ». Παραθέτομεν ταύτην διωρθωμένην: Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς συνέδροις | Κλαυδιον Δυσίμαχον τὸν μακεδονιάρχην | Πρεῖσκος Νεικόλαος Ἀντίγονος τὸν θεῖον. Βλ. καὶ Μακεδονικά 2 (1941 - 52), σ. 627, σημ. 2.

² Περὶ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς βλ. Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 49 - 51.

³ Περὶ τοῦ Κ. Οὐαλερίου Ρουφρίου Ἰούστου βλ. N a g e l, RE 2 R I, 1202 ἐν λ. Rufrius, ἀρ. 2, περὶ δὲ τῆς συγγενείας του μὲ τοὺς Κλαυδίους Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 50. Τὸ praenomen αὐτοῦ δέον νὰ ἀναγνωσθῇ Κ(οίντος) καὶ ὄχι Κ(λαύδιος) ὡς ὑπὸ Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 13, καὶ ἄλλων, παρασυρθέντων ὑπ' αὐτοῦ.

⁴ Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 378. 379. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια, ἔ.ἀ., ἀρ. 2. 13.35.38, Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ. σ. 8, ἀρ. 35. Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 48-49, ἀρ. 1. C h, E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 197, 46.

⁵ Ὁ βωμὸς οὗτος εὐρίσκετο ἄλλοτε εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τοῦ χωρίου Μπρασιάτες παρὰ τὴν Βέργειαν. Τὸ κείμενον

σαλονίκης.¹ Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν ὅτι ὁ Κλαύδιος ἐκτὸς τοῦ ἀξιώματος τοῦ μακεδονιάρχου ἔλαβε καὶ τὸ τοῦ ἱεροφάντου. Γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ἂν τὸ τελευταῖον ἀνεφέρετο εἰς τὸ κοινόν, ὅπως καὶ ἡ μακεδονιαρχία του, ἥ εἶχε σχέσιν μὲ τοπικὴν τινα λατρείαν, δηλ. τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Τὸ ζήτημα, καθ' ὅσον γνωρίζω, μέχρι τοῦδε ἐτέθη μόνον ὑπὸ τοῦ C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 194 κέ.² Οὗτος ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱεροφαντίαν τοῦ Κλαυδίου Μένωνος παρατηρεῖ ὅτι μαρτυρία τις δι' ἓνα ἱεροφάντην, πού νὰ συνεδέετο, ὅπως ἀπὸ τοῦ D u c h e s n e ἐπιστεύετο, μὲ τὴν λατρείαν τῶν Καβείρων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, δὲν ὑπάρχει. Ἀντιθέτως παραθίτει δύο παραδείγματα ἱεροφαντῶν, τῶν γνωστῶν μακεδονιαρχῶν Ἰουλίου Ἰγγενοῦ καὶ Δομίτιου Εὐρυδίκου, οἱ ὅποιοι συνεδέοντο ὅχι μὲ τὴν τοπικὴν διοίκησιν πόλεως τινος, ἀλλὰ μὲ τὸ κοινόν, καὶ συμπεραίνει ἐκ τούτου ὅτι ἱεροφάντης τις πρέπει νὰ εὐρίσκετο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν. Καθ' ὅμοιον τρόπον δέχεται ὅτι καὶ τοῦ Κλαυδίου Μένωνος, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὡς μακεδονιάρχης εὐρίσκετο εἰς σχέσιν μὲ τὸ κοινόν, ὁ τίτλος τοῦ ἱεροφάντου ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν ἱεροφαντίαν καὶ ὅχι εἰς ἱερωσύνην τινὰ τῆς γενετείρας του. Ἐν τούτοις ἡ περίπτωσις τούτου παρουσιάζει δυσκολίας. Ὁ τίτλος τοῦ ἱεροφάντου, τὸν ὅποιον φέρουν ὁ Ἰούλιος Ἰγγενὸς καὶ ὁ Δομίτιος Εὐρυδίκος, συνείρεται εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν μὲ τὸν τοῦ μακεδονιάρχου καὶ ἄλλους τίτλους τοῦ κοινοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἡμποροῦμεν ἀσφαλέστερον νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἱεροφαντίας των πρὸς τὸ κοινόν, ἐνῶ ὁ τίτλος τοῦ ἱεροφάντου τοῦ Κλαυδίου Μένωνος σημειώνεται μόνον εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, χωρὶς νὰ προστίθεται καὶ ὁ ἄλλος τίτλος, ὁ τοῦ μακεδονιάρχου, τὸν ὅποιον γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τὸν βωμὸν τῶν συνέδρων. Καὶ ὅμως τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου ὁ Κλαύδιος Μένων πρέπει ἀσφαλῶς νὰ εἶχε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ βωμοῦ τοῦ υἱοῦ του ὑπὸ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης. Ὁ βωμὸς οὗτος, καθὼς προκύπτει ἐκ τῆς φράσεως τοῦ κειμένου «εἰς παραμυθίαν τοῦ πατρός», ἀνηγέρθη ὑπὸ τῆς πόλεως ἀναμφιβόλως μετὰ

του ἐδημοσιεύθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν Ἑθνικὸν Ὁδηγόν. Ἀθῆναι 1920/21, τευχ. 4, σ. 118, ἐσχάτως δὲ ὑπὸ τοῦ C h. E d s o n, ἔ.ἀ., ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς τὸ παρελάβομεν: *Οἱ σύνεδροι | Κλαύδιον Πλω|τε|ῖνον υ|ῖον | Κλ|αυδ|ίου Μέ||νω|νος τοῦ | μακεδον|άρχου |* ΕΚ | ΠΑΙΔ... ΙΑΝ|..ΙΟΥ.... CE | Γ..... || *ἐπι|μελη|θέν|τος [τῆς] ἀναστά|σεως |* Ἰουλιανοῦ | *Μενάνδρου*.

¹ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 2: *Ἡ πόλις | Κλαύδιον | Ρούφριον | Πλωτῆινον | υἱὸν Κλαυδίου Μένωνος τοῦ ἱεροφάντου, | ἔγγονον Ρουφρίου Ἰού|στου τοῦ | λαμπροτάτου | ὑπατικοῦ | τοῖς ἑαυτῆς | τέλσιν εἰς παραμυθίαν τοῦ | πατρός*.

² Οἱ προγενέστεροι, Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 49, σημ. 2, καὶ J. R o g e r, ἔ.ἀ., σ. 43, ἀπλῶς ἀνάγουν τὴν ἱεροφαντίαν τοῦ Κλαυδίου Μένωνος εἰς τὴν λατρείαν τῶν Καβείρων.

τὸν θάνατον τοῦ τιμωμένου καὶ σκοπὸν εἶχε νὰ παρηγορήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ Κλαύδιον Μένωνα,¹ ἔξέχον μέλος τῆς κοινωνίας τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ υἱοῦ. Ὁ ἄλλος βωμός, τὸν ὁποῖον ἔστησαν οἱ σύεδροι πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ἂν δὲν ἀνηγέρθη ταυτοχρόνως ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδίου γεγονότος καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν,² ἀποκλείεται νὰ ἀνηγέρθη εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν, ἀφοῦ ὁ Κλαύδιος Πλωτεῖνος δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τῇ ζωῇ, οὐδεὶς δὲ λόγος συνέτρεχεν, ὥστε τὸ συνέδριον νὰ τιμήσῃ ἕνα πρόσωπον μὴ ὑπάρχον πλέον ἐν τῇ ζωῇ καί, καθὼς ἡμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν παντὸς τίτλου καὶ εἰς τοὺς δύο βωμούς, ἄνευ προσωπικῆς ἀξίας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ βωμὸς οὗτος δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι μεταγενέστερος τοῦ ὑπὸ τῆς Θεσσαλονίκης στηθέντος, ὁ Κλαύδιος Μένων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ τελευταίου εἶχεν ἤδη τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου. Διὰ ποῖον ὁμοῦς λόγον δὲν προστίθεται εἰς τὸν βωμὸν αὐτὸν καὶ ὁ τίτλος τοῦ μακεδονιάρχου, ὅπως π.χ. εἰς τὴν μεταγενεστέραν ἐκ τῶν δύο ἐπιγραφῶν τοῦ Δομιτίου Εὐρυδίκου; Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ τίτλος τοῦ ἱεροφάντου εἶχε σχέσιν μὲ τὸ κοινόν, διατί δὲν ἐπροτιμήθη ὁ σημαντικώτερος ἐπαρχιακὸς τίτλος, ὁ τοῦ μακεδονιάρχου, ἐφ' ὅσον ἴσως διὰ λόγους συντομίας δὲν ἦτο δυνατόν καὶ οἱ δύο νὰ μνημονευθοῦν,³ ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιγραφὴν, ὅπου ἐκ τῶν δύο τίτλων τοῦ Ρουφρίου Ἰούστου, τοῦ ὑπάτου καὶ ἀνθυπάτου, τοὺς ὁποίους οὗτος εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς φέρει,⁴ προεκρίθη ὁ σημαντικώτερος, «τοῦ ὑπατικοῦ». Τὸ πρᾶγμα ἐξηγείται, νομίζω, ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἐκάστη ἀρχὴ ἀνέγραψεν ἐπὶ τοῦ οἰκείου βωμοῦ τὸν τίτλον ἐκείνον, τὸν ὁποῖον παρ' αὐτῇ ἀπέκτησεν ὁ Κλαύδιος Μένων, δηλ. οἱ σύεδροι τὸν τοῦ μακεδονιάρχου, ἢ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης τὸν τοῦ ἱεροφάντου. Ἡ ἱεροφαντία λοιπὸν τοῦ Κλαυδίου Μένωνος ἔχει σχέσιν μᾶλλον μὲ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης παρὰ μὲ τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων.

Ἄμεσος μαρτυρία περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ μακεδονιάρχου αὐτοῦ εἰς τὰς δύο ἐπιγραφὰς δὲν ὑπάρχει. Ἡμποροῦμεν ὁμοῦς ἐμμέσως ἐκ τῶν ἄλλων ἐπι-

¹ Παρόμοια παραμυθητικὰ μνημεῖα, ἐκ Θεσσαλονίκης προερχόμενα, βλ. Παπαγεωργίου, ἑ.ἀ., ἀρ. 7 καὶ 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 32. Περὶ τῆς δημοσίας παραμυθίας, τὴν ὁποίαν συχνὰ συναντῶμεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς ἀρχαιότητος βλ. L. R o b e r t, Hellenica III (1946), σ. 15 - 17.

² Τὸ κείμενον τοῦ βωμοῦ αὐτοῦ παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον ἔστησεν ἡ πόλις Θεσσαλονίκη. Δυστυχῶς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κειμένου, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἀνεγράφετο ὁ λόγος τῆς ἀνεγέρσεως εἶναι τόσο κατεστραμμένος, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ συμπλήρωσίς του.

³ Παραδείγματα ἐπιγραφῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀναγράφεται διὰ λόγους συντομίας ὁ σημαντικώτερος τῶν τίτλων ἀξιωματοῦχου τινὸς τοῦ κοινοῦ, παραλείπονται δὲ οἱ ἥττονος ἀξίας, δὲν σπανίζουν, βλ. π.χ. Δ ή μ ι τ σ α ν, ἀρ. 812, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 811. Α.Α., ἑ.ἀ., ἀρ. 3, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 17.

⁴ Παπαγεωργίου, ἑ.ἀ., ἀρ. 13. 35.

γραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κλαυδίων, νὰ συμπεράνωμεν περὶ αὐτῆς κατὰ προσέγγισιν. Γνωρίζομεν ὅτι ὁ πάππος του Κλαύδιος Μένων, ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ὁ πατὴρ του Ρούφριος Ἰοῦστος ἦσαν σύγχρονοι τοῦ ἐπιφανοῦς νομομαθοῦς Λικινίου Ρουφείνου, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἴδομεν, εὐρίσκετο εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. Συνεπῶς ἡ δρασίς τοῦ Κλαυδίου Μένωνος, τοῦ μακεδονιάρχου, δύναται νὰ τοποθετηθῇ τοῦλάχιστον κατὰ τὸ δεύτερον τρίτον τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος.

10. Τιβ(έριος) Κλαύδιος Πρεῖσκος. Γνωστὸς ἀπὸ τὸν βωμὸν τῆς κόρης του Τιβ(ερίας) Κλ(αυδίας) Κο(ι)ντιανῆς, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν τῆς ἔστησε μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου ἡ μήτηρ τῆς Φλαβία Ἰσιδώρα.¹ Ἐν αὐτῇ οὗτος τιτλοφορεῖται ἀπλῶς *μακεδονιάρχης* καὶ ἡ σύζυγός του *μακεδονιάρχισσα*. Ἡ κόρη οὐδένα τίτλον φέρει.

Χρονολόγησις τῆς ἐπιγραφῆς δὲν εἶναι δυνατὴ.

11. Μαρεϊνανδὸς² Φίλιππος. Τοῦτον, καθὼς καὶ τὴν μεγάλην ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογένειαν τῶν Μαρεϊνιανῶν Φιλίππων, γνωρίζομεν μόνον ἐκ δύο ἐπιγραφῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Πελεκίδου εἰς τὸ ἐπανειλημμένως μνημονευθὲν ἔργον του «Ἀπὸ τὴν πολιτεία κλπ.», σ. 56, ἀρ. 9, καὶ σ. 62, ἀρ. 19. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν παλαιότεραν (219 μ.Χ.), ὁ Μαρεϊνανδὸς Φίλιππος τιτλοφορεῖται μόνον *μακεδονιάρχης*, εἰς τὴν μεταγενεστέραν (μετὰ τὸ 249 μ.Χ.) φέρει πλὴν τοῦ ἀνωτέρω τίτλου καὶ τὸν τοῦ ἀρχιερέως. Ἡ ἀρχιερωσύνη του, τὴν ὁποίαν οὗτος ἔλαβε προφανῶς μεταξὺ τοῦ 219 καὶ 249 μ.Χ., ἔχει σχέσιν μὲ τὴν τοπικὴν λατρείαν, δηλ. τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, καὶ ὅχι μὲ τὴν ἐπαρχιακὴν αὐτοκρατορολατρείαν.³ Ἡ σύζυγός του Φλαβιανὴ Νεπωτιανὴ ὑπῆρξε καὶ αὕτη *μακεδονιάρχισσα*.

12. Π(όπλιος) Μέμ(μιος) Κυῖντιανδὸς Καπίτων. Γνωστὸς μόνον ἀπὸ ἓνα βωμὸν τῆς Βεροίας, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου ἡ σύζυγός του Ἰουλ(ία)⁴ Λυσιμάχη καὶ

¹ Α.Α., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 7 καὶ εἰκ. 41: Κατὰ τὸ δόξαν | τῷ λαμπροτάτῳ | συνεδρίῳ Τιβ(ερίαν) Κλ(αυδίαν) | Κο(ι)ντιανῆν Τιβ(ερίου) Κλ(αυδίου) | Πρεῖσκου τοῦ μακεδονιάρχου καὶ | Φλαβίας Ἰσιδώρας | τῆς μακεδονιάρχισσης θυγατέρα ἡ μήτηρ.

² Τὸ ὄνομα εἰς τὴν Μακεδονίαν φέρει μόνον ὁ μακεδονιάρχης αὐτὸς καὶ δύο ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας του. Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ μακεδονικῇ ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ.

³ Κατὰ τὸν Πελεκίδην, σύμφωνα μὲ τὴν θεωρίαν του περὶ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Θεσσαλονίκης τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (σ. 78 - 79), ἡ ἀρχιερωσύνη τοῦ Μαρεϊνιανοῦ Φιλίππου πρέπει νὰ εἴχε σχέσιν μὲ τὴν τοπικὴν αὐτοκρατορολατρείαν.

⁴ Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναγινώσκομεν σαφῶς «ΙΟΥΑ Λυσιμάχη», τὸ ὄνομα ὁμῶς ΙΟΥΑ οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, οὔτε δὲ ἐτυμολογικῶς δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ. Ἐχῶ τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται ἀπλῶς περὶ λάθους τοῦ χαρακτοῦ, ὁ ὁποῖος ἀντὶ τοῦ συντετηγμένου τύπου ΙΟΥΑ τοῦ ὀνόματος Ἰουλία, ὁ ὁποῖος θὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ δοθὲν αὐτῷ χειρόγραφον, ἔγραψεν ΙΟΥΑ. Ἡ σύγχυσις δύο προσομοιαζόντων γραμμάτων

τὰ τέκνα του Κυϊντιανῆ Ἀλεξάνδρα καὶ Κυϊντιανὸς Καπίτων.¹ Εἰς τὸν βωμὸν οὗτος δὲν τιλοφορεῖται μακεδονιάρχης, ἡ σχέσις του ὅμως πρὸς τὴν μακεδονιαρχίαν δηλοῦται διὰ τῆς φράσεως ἐν προβολαῖς μακεδονιαρχικαῖς γεγόμενον (περὶ αὐτοῦ ἔγινε λόγος ἀνωτέρω).

Εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κυϊντιανῶν φαίνεται ὅτι ἀνῆκε καὶ κάποιος Π. Μ. Κυϊντιανὸς Μακεδών,² γνωστὸς ἀπὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησαν οἱ σύνεδροι.³ Ποίαν ὅμως σχέσιν εἶχεν οὗτος μὲ τὸν Π. Μέμ. Κυϊντιανὸν Καπίτωνα, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῇ. Ἡ οἰκογένεια κατήγετο πιθανώτατα ἐκ Βεροίας καὶ ἴσως ἐκ τῆς Παιονίδος φυλῆς.

13. Μινίκιος Διονύσιος. Εἶναι γνωστὸς ἀπὸ δύο βωμοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀμφοτέρους ἔστησεν Αὐρηλιανὸς τις Κωστάντις μετ' ἀπόφασιν τῆς κρατίστης βουλῆς καὶ τοῦ ἱερωτάτου δήμου, τὸν μὲν ἕνα πρὸς τιμὴν τοῦ ἰδίου Μινικίου Διονυσίου, τοῦ πάτρωνος καὶ εὐεργέτου του,⁴ τὸν δὲ ἄλλον πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Αὐρηλιανῆς Πρείσκας, τῆς εὐεργετιδὸς του.⁵ Καὶ εἰς τοὺς δύο δὲ Μινίκιος Διονύσιος φέρει τὸν τίτλον τοῦ ἀξιο-

τοῦ ἀλφαβήτου, ὅπως ἐδῶ Α καὶ Λ, δὲν εἶναι ἀσυνήθης εἰς τὰς ἐπιγραφὰς (βλ. W. L a r f e l d, Handbuch der griech. Epigraphik, τόμ. II, σ. 509). Πρβ. μακεδονικὴν ἐπιγραφὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ R o b i n s o n, Inscriptions from Macedonia. ΤΑΡΑ (1938), σ. 69, ἐνθα ἀναγινώσκουμεν ΘΡΑΣΥΑΑΟΥ ἀντὶ ΘΡΑΣΥΛΑΟΥ ἢ ΘΡΑΣΥΛΛΟΥ. Τὸ ὄνομα λοιπὸν τῆς συζύγου τοῦ Π. Μεμ. Κυϊντιανοῦ δέον νὰ ἀναγνωσθῇ Ἰουλί(α) Λυσιμάχη. Τὸν αὐτὸν συνδυασμὸν ὀνομάτων: Ἰουλί(α) Λυσιμάχη συναντῶμεν καὶ εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Λυκίας τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (IGR III, 500 II, 70), εἰς ἐπιγραφὴν δὲ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Τίτον Ἰούλιον Λυσιμάχον (Π ε λ ε κ ι δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 53, ἀρ. 5).

¹ Α.Α., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 4: Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς κρατίστοις | συνέδροις Π(όπλιον) | Μέμ(μινον) Κυιντιανόν Καπίτωνα ἐν προβολαῖς | μακεδονιαρχικαῖς γεγόμενον Ἰουλ. (παραδίδεται ΙΟΥΑ) Λυσιμάχη | τὸν ἄνδρα | καὶ Κυιντιανοὶ | Ἀλεξάνδρα | καὶ Καπίτων | τὸν πατέ[ρα].

² Τὸ ὄνομα Μακεδών δὲν εἶναι ἐθνικόν, ἀλλὰ κύριον ὄνομα. Ἡ χρῆσις τούτου ὡς κυρίου ὀνόματος, ἰδιαίτερος ὡς cognomen, εἶναι συνηθεστάτη ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Οὕτως ἐκ Μακεδονίας γνωρίζομεν κάποιον Τ. Αὔλιον Γεμεινίον Μακεδόνα (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἀρ. 30=SEG 2, ἀρ. 410), Μακεδόνα τινὰ συμμύστην τοῦ θιάσου τῶν Ἀσιανῶν (C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 154, 1) κ.ἀ. (βλ. Δ ή μ ι τ σ α ν, 53.284.296.1412), ἐξ Ἀσίας κάποιον Αὐρ. Θεσσαλὸν Μακεδῶνα (sic) (IGR IV, 619), ἐκ Γαλατίας Π. Αἴλιον Μακεδόνα (IGR III, 184), ἐκ Ρώμης Μ. Αὐρήλιον Μακεδόνα (IGR I, 220), ἐκ Λυκαονίας Π. Αἴλιον Μακεδόνα (SEG 6, ἀρ. 426). Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ὀνόματος βλ. J u d e i c h, Altertümer von Hierapolis (1898), ἀρ. 153 καὶ 255.

³ Α.Α., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 11 καὶ εἰκ. 44.

⁴ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ. ἀ., ἀρ. 21: Ἀγαθῇ τύχη· | Κατὰ τὸ δόξαν τῇ κρατίστῃ βουλῇ καὶ τῷ ἱερωτάτῳ δήμῳ | Μινίκιον Διονύσιον | τὸν ἀξιολογώτατον | μακεδονιάρχην | Αὐρηλιανὸς Κωστάντις | τὸν πάτρωνα καὶ εὐεργέτην. | Εὐτυχῶς.

⁵ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 8: Ἀγαθῇ τύχη· | Κἀτὰ τὰ δόξαντα τῇ

λογωτάτου μακεδονιάρχου. Ἡ σύζυγός του ἐπίσης τιτλοφορεῖται ἀξιολογωτάτη, δὲν ἔχει ὅμως ἀξίωμά τι. Ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐπιθέτου ἀξιολογωτάτος φαίνεται ὅτι οὗτος ἔδρασεν ὄχι πρὸ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος.

14. Δ(εύκιος) Σεπίμιος Ἰνστειανὸς¹ Ἀλέξανδρος. Γνωστὸς μόνον ἀπὸ τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησεν ἡ σύζυγός του Αἰλία Ἀλεξάνδρα μετ' ἀπόφασιν τῆς βουλῆς (τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης).² Εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων μακεδονιαρχῶν, οἱ ὁποῖοι φέρουν τὸν τίτλον *μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων*. Ἡ σύζυγός του Αἰλία Ἀλεξάνδρα εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ δύο ἄλλους βωμούς, τοὺς ὁποίους ἡ ἰδία ἔστησε μετ' ἀπόφασιν πάλιν τῆς βουλῆς, τὸν μὲν ἕνα πρὸς τιμὴν τοῦ πάππου της Αἰλίου Κατινίου Λέοντος,³ τὸν δὲ ἄλλον πρὸς τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ της Αἰλίου Κατινίου Λέοντος, τοῦ νέου.⁴ Ὁ τίτλος τῆς ἀρχιερείας, τὸν ὁποῖον φέρει καὶ εἰς τοὺς τρεῖς βωμούς, ἔχει σχέσιν μὲ τὴν τοπικὴν λατρείαν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ὄχι μὲ τὴν αὐτοκρατορολατρείαν τοῦ κοινοῦ. Τὸ πλῆθος τῶν ἀξιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐν τῇ πόλει ἔλαβεν ὁ πάππος

κρα|τίστη βουλῇ καὶ τῷ | ἱερωτάτῳ δήμῳ | Ἀθηλιανὴν Πρείσκαν | τὴν ἀξιολογωτάτην | γυναικῶν Μινικίου | Διονυσίου τοῦ ἀξ(ιολογωτάτου) | μακεδονιάρχου Ἀθηλιανὸς Κωστάν-τις | τὴν εὐεργέτιν. | Ἐπιτωῶς (sic).

¹ Τὸ ὄνομα εἰς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις τῆς ἐπιγραφῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἔχει ἀποδοθῇ πιστῶς (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 22: Ἰνστειανόν, REG 20(1907), σ. 70: Inteianus. Π ε λ ε κ ί δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 76, 6: Ἰνστανόν), ἀν καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου εἶναι σαφῶς κεχαραγμένον ΙΝΣΤΕΙΑΝΟΝ (πρβ. μεταγενεστέραν ὁρθὴν διόρθωσιν τοῦ Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ ἐν Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 1, σημ. 1, καὶ σ. 3, ἀρ. 3).— Καθ' ὅσον γνωρίζω, τὸ ὄνομα δὲν ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὸν Τερέντιον Οὐάρωνα, l. 1. V, 52 (ἔκδ. Roland G. Kent) ὑπάρχει «vicus INSTEIANUS», ἀλλ' ὁ τύπος οὗτος προῆλθεν ἐκ μεταγενεστέρας, οὐχὶ ὁρθῆς, διορθώσεως τοῦ «vicus INSTELANUS» (βλ. W. S c h u l z e, Geschichte der lat. Eigennamen, σ. 182, 2). Τὸ ὄνομα, φαίνεται, ἔχει σχέσιν μὲ τὸ λατ. Insteius, τὸ ὁποῖον εἶναι συνθηθέστατον (παράδειγματα ἐν RE IX, 1562/3). Εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς τοῦτο ἀπαντᾷ ἅπαξ ἐν Βεροῖα, Α.Α., ἔ.ἀ., ἀρ. 6: Μάρκον Ἰνστέιον Τουρκουάτον, καὶ τρεῖς ἐν Δερριόπω, Spomenik, ἔ.ἀ., ἀρ. 388, στ. 69/70. 71. 101.

² Ὁ βωμὸς σήμερον εὐρίσκεται τοποθετημένος εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον Θεσσαλονίκης. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως: Δ(όγματι) Β(ουλῆς)· | Αἰλία Ἀλεξάνδρα ἡ ἀρχιερεῖα | Δ(εύκιον) Σεπίμιον Ἰνστειανόν Ἀλεξάνδρον τὸν | μακεδονιάρχην | καὶ ἀγωνοθέτην | τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων τὸν ἑαυτῆς | ἀνδρα. Τὸ ἀρχικὸν γράμμα τοῦ praenomen Δ(εύκιος) στ. 4 εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἐκδόσεων τῆς ἐπιγραφῆς σημειώνεται (βλ. π.χ. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., τοῦ Ἰ δ ί ο υ, Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 3, ἀρ. 3. T a f r a l i, ἔ.ἀ., σ. 37, σημ. 2 III. Π ε λ ε κ ί δ η ν, ἔ.ἀ., σ. 76, 6). Ἐν τοῦτοις τοῦτο διακρίνεται σαφῶς ἐπὶ τοῦ λίθου.

³ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 40, βλ. καὶ Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 5, ἀρ. 17, καὶ Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 75, σημ. 1.

⁴ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἀρ. 36, βλ. καὶ Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ. σ. 5, ἀρ. 18, καὶ Π ε λ ε κ ί δ η ν, σ. 77, σημ. 3.

(ἀρχιερεὺς, ἀγωνοθέτης, γυμνασίαρχος καὶ ἄρξας δις τὴν πρώτην ἀρχήν, δηλ. τὴν πολιταρχίαν¹) καὶ ὁ ἀδελφός της (γυμνασίαρχος καὶ βουλευτής), δεικνύει ὅτι οἱ Κατίνιοι, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ μακεδονιάρχης Λ. Σεπτίμιος Ἰνστειανὸς Ἀλέξανδρος συνεδέθη δι' ἐπιγαμίας, ἀνήκον εἰς ἐπιφανῆ τῆς Θεσσαλονίκης οἰκογένειαν. Ἡ διαδοχὴ τῆς οἰκογενείας, ὅπως μᾶς παρουσιάζεται εἰς τοὺς ἀνωτέρω βωμούς, ἔχει ὥς ἑξῆς :

Α. Κατίνιος Λέων, ὁ πάππος

|
ἄγνωστος υἱὸς (ἴσως καὶ αὐτὸς Α. Κατίνιος)

|
Αἴλιος Κατίνιος Λέων, νέος Αἴλια Ἀλεξάνδρα~Λ. Σεπτίμιος
Ἰνστειανὸς Ἀλέξανδρος.

Ἀσφαλῆ τεκμήρια χρονολογήσεως τῆς μακεδονιαρχίας του Λ. Σεπτιμίου Ἰνστειανοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ὑπάρχουν. Πάντως ἡ παρουσία τοῦ gentilicium Αἴλιος-Αἴλια εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Κατινίων δεικνύει ὅτι πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν αὐτὴν εἰς ἐποχὴν πολὺ μεταγενεστέραν τοῦ Ἀδριανοῦ.²

15. Σεπτίμιος Σιλβανὸς Κέλερ καὶ

16. Σιλβανὸς Νεικόλαος. Οἱ δύο αὐτοὶ Σιλβανοί, υἱὸς καὶ πατήρ, παλαιότερον ἦσαν γνωστοὶ μόνον ἀπὸ τὸν βωμὸν τοῦ πρώτου, τὸν ὁποῖον πρὸς τιμὴν του ἔστησεν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης.³ Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν ὅμως τῶν βωμῶν τῆς Βεροίας, τῶν ὁποίων τὰ κείμενα ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸν Arch. Anzeiger, ἔ.ἀ., προσετέθη καὶ δεύτερος, ὁ βωμὸς τῆς κόρης τοῦ πρώτου Σεπτιμίας Σιλβανῆς Κελερείνης.⁴ Ἐν αὐτῷ ὁ Σεπτίμιος Σιλβανὸς Κέλερ φέρει πάλιν τὸν τίτλον τοῦ μακεδονιάρχου, ὅπως καὶ εἰς τὸν βωμὸν τῆς Θεσσαλονίκης, συνάμα δὲ γνωρίζομεν τὸ πληρὲς ὄνομά του καὶ δύο ἀκόμη μέλη τῆς οἰκογενείας του, τὴν μνημονευθεῖσαν κόρην του (ἄνευ τίτλου) καὶ τὴν σύζυγόν του Αὐρηλίαν Τρεβωνίαν Νικομάχην, τὴν ἀρχιέρειαν. Ὁ Σιλβανὸς Νεικόλαος, ὁ πατήρ, ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν πρῶτον, ὅπου πλὴν

¹ Βλ. T o d, J.H.St. 42 (1922), σ. 170.

² Περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ gentilicium Aelius εἰς τὴν ἀνατολὴν ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ βλ. K l e b s, RE I, 489, καὶ T o d, BSA 24 (1919/20 - 1920/21), σ. 63.

³ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 37=Π ε λ ε κ ί - δ η ς, ἔ.ἀ., σ. 77, σημ. 1: Ἡ πόλις | Σιλβανὸν | Κέλερα τὸν | μακεδονιάρχην υἱὸν | Σιλβανοῦ | Νεικολάου | τοῦ μακεδο|νιάρχου | καὶ πρώτου | τῆς ἐπαρ|χείας. Ἡ ὑπὸ τοῦ Π ε λ ε κ ί δ ο υ γενομένη διόρθωσις τοῦ λανθασμένου Κελεράτον (στ. 3), ὅπως ἀρχικῶς ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ (βλ. καὶ Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ. σ. 3, ἀρ. 1) καὶ ἐπανελήφθη ὑπ' ἄλλων (A. R e i n a c h ἐν REG 20 (1907), σ. 70. T a - f r a l i, ἔ.ἀ., σ. 37, 2 Π), εἰς Κέλερα τὸν ἐπιβεβαιώνεται ἐκ τῆς κατωτέρω ἐπιγραφῆς.

⁴ A.A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 21: Σεπτιμίαν | Σιλβανὴν Κε|λερείνην θυ|γατέρα Σε-
πτιμί|ου Σιλβανοῦ | Κέλερος τοῦ | μακεδονιάρχου | καὶ Αὐρηλίας | Τρεβωνίας Νικο|μάχης
τῆς ἀρχι|ερείας.

τοῦ τίτλου τοῦ μακεδονιάρχου φέρει καὶ τὸν τιμητικὸν ἐπαρχιακὸν τίτλον *πρῶτος τῆς ἐπαρχείας*. Οὕτως ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν προκύπτει τὸ ἀκόλουθον οἰκογενειακὸν δένδρον :

17. Τυρράννιος¹ Αἰλιανός. Γνωστὸς ἀπὸ τὴν μνημονευθεῖσαν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν (βλ. πίν. μακεδονιαρχῶν σ. 75, ἀρ. 1).

1. Φλαβιανὴ Νεπωτιανή. Σύζυγος τοῦ μακεδονιάρχου καὶ ἀρχιερέως Μαρενιανοῦ Φιλίππου. Βλ. σ. 86 ἀρ. 11.

2. Φλαβία Ἰσιδώρα. Σύζυγος τοῦ μακεδονιάρχου Τιβ. Κλ. Πρεΐσκου. Βλ. σ. 86 ἀρ. 10.

γ) Ἀγωνοθέται τοῦ κοινοῦ (τῶν) Μακεδόνων.

1. Μ(ἄρκος) Αἴλιος Βειλιανὸς Κλαυδιανὸς Θεότειμος, ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μακεδόνων (Α.Α., ἔ.ἀ., ἀρ. 23).

2. Αὐρ(ήλιος) Δημοκρατιανὸς Κόρραγος, μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ τῶν Μ. (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἔ.ἀ., ἀρ. 24).

3. Μᾶρκ(ος) Αὐρ(ήλ(ιος) Κασσιανός, μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ τῶν Μ. (Α.Α., ἔ.ἀ., ἀρ. 3).

4. Τι(βέριος) Ἰούλιος [...] κράτης, ἀρχιερεὺς [τῶν Σε]β[α]σιτῶν καὶ ἀγωνοθέ[της τ]οῦ κοινοῦ Μ. (J.R.St. 30 (1940), σ. 51).

5. Τι(βέριος) Κλαύδιος Διογένης, ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μ. (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811).

6. Κ(όιντος) Ποπίλλιος Πύθων, διὰ βίου ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μ. (R.A. 37 (1900), σ. 489, ἀρ. 131. Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 60).

7. Δ(εύκιος) Σεπτίμιος Ἰνσπειανὸς Ἀλέξανδρος, μακεδονιάρχης καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μ. (Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, ἀρ. 22).

8. Τ(ίτος) Φλαούιος Κάσσανδρος, ἀρχιερεὺς καὶ ἀγωνοθέτης τοῦ κοινοῦ Μ. (J.R.St. 33 (1943), σ. 39, ἀρ. 1).

δ) Σύνοδοι τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων.

1. Αἴλιος Λυκομήδης. Γνωστὸς ἀπὸ τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον πρὸς

¹ Τὸ ὄνομα *Τυρράνιος*, ὡς καὶ οἱ τύποι *Τυράννας*, *Τυρανὸς* καὶ τὸ θηλ. *Τυρανίς*, ἀπαντοῦν εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς. Δ ή μ ι τ σ α ς, ἔ.ἀ., ἀρ. 234. Ἀθηνᾶ 25 (1913), σ. 458, ἀρ. 64. Γ. Ο ἰ κ ο ν ὁ μ ο υ, Ἐπιγραφαὶ Μακεδονίας, σ. 16, ἀρ. 12.

τιμήν του ἀνήγειρε μετ' ἀπόφασιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνεδρίου ὁ πατήρ του Αἴλιος Ἰσίδωρος.¹ Ἀμφότεροι ἄγνωστοι ἀλλαχόθεν.

2. Αὐρ(ήλιος) Διονυσιανὸς² Μαρκελλος. Γνωστὸς ἀπὸ δύο βωμῶν, διὰ τῶν ὁποίων οἱ σύεδροι ἐτίμησαν τὸν υἱὸν του Αὐρῆλιον Διονυσιανὸν Μαρκελλιανὸν Βάσσον διὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀρετὴν του.³ Ἐκ τῶν βωμῶν αὐτῶν γίνονται γνωστὰ καὶ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας του, ἡ σύζυγός του Ἀκουτία⁴ Ραβωνία καὶ δύο παιδιὰ του, ὁ τιμώμενος Αὐρῆλιος Διονυσιανὸς Μαρκελλιανὸς⁵ Βάσσος καὶ ὁ Αὐρῆλιος Διονυσιανὸς Μαρκελλιανὸς Μαρκελλος, ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὴν δαπάνην τοῦ ἐτέρου τῶν βωμῶν.

3. Τίτος Ἰουονέντιος⁶ Γάιος. Γνωστὸς ἀπὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμήν του ἔστησαν οἱ σύεδροι τὸ ἔτος θκτ' = 180/1 μ.Χ. Ἐπὶ τῆς σφισομένης βάσεως, φαίνεται, ὑπῆρχεν ἀνδριάς, τὸν ὁποῖον ἀνέστησεν ὁ υἱὸς του Γαϊανός.⁷

4. Τερεντιανὸς Ἀλέξανδρος. Γνωστὸς ἀπὸ τὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον πρὸς τιμήν του ἔστησαν οἱ σύεδροι τὸ ἔτος εκτ' = 177/8 μ.Χ. Ἐπὶ τῆς διασωθείσης βάσεως, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν, ὑπῆρχεν ἀνδριάς αὐτοῦ, ἀνεγερθεὶς δαπάναις τῆς συζύγου του Ἰουλιανῆς Κλεοπάτρας.⁸

5. Μενέλαος Ἀντιγόνου. Οὗτος εἰς τὸ μνημεῖον,⁹ τὸ ὁποῖον πρὸς

¹ A.A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 25 : Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς κρατίστοις | συνέδροις Αἰλίον Λυκομήδην τὸν σύεδρον Αἴλιος | Ἰσίδωρος ὁ | πατήρ.

² Τὸ ὄνομα δὲν ἀπαντᾷ εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς, ὑπάρχει ὁμως εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Κύπρου (SEG 6, σ. 137, ἀρ. 807).

³ A.A., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 10 : Οἱ σύεδροι | Αὐρῆλιον Διονυσιανὸν Μαρκελλιανὸν Βάσσον Αὐρ(ηλίου) Διονυσιανοῦ Μαρκελλίου συνέδρον υἱὸν | καὶ Ἀκουτίας Ραβωνίας ἡθους καὶ ἀρετῆς ἐνεκα διὰ τοῦ | πατρὸς Μαρκελλίου, 178, ἀρ. 19 : Οἱ σύεδροι | Αὐρῆλιον Διονυσιανὸν Μαρκελλιανὸν Βάσσον Αὐρ(ηλίου) | Διονυσιανοῦ Μαρκελλίου συνέδρον | υἱὸν καὶ Ἀκουτίας | Ραβωνίας ἡθους | καὶ ἀρετῆς ἐνεκα | δι' Αὐρηλίου Διονυσιανοῦ Μαρκελλιανοῦ Μαρκελλίου τοῦ | ἀδελφοῦ.

⁴ Τὸ ὄνομα Ἀκουτία (λατ. Acutia) δὲν ἀπαντᾷ ἀλλοῦ εἰς μακεδονικὰς ἐπιγραφάς, καθὼς καὶ τὸ δεύτερον Ραβωνία. Ὑπάρχει ὁμως τὸ ἀρσ. Ραβώνιος (λατ. Raponius), Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 168.

⁵ Τὸ ὄνομα Μαρκελλιανὸς ἀπαντᾷ μίαν ἀκόμη φορὰν εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Μακεδονίας, Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ι ο υ, ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι τῆς καθηγεσίας τοῦ Κόντου, σ. 100, στ. 81.

⁶ Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ ὑπὸ διαφόρους μορφάς (Ἰουβέντιος, Ἰουονέντιος, Ἰουέντιος, ἐκ τοῦ λατ. Iuventius) εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς (βλ. P a p e - B e n s e l e r, Wörterbuch, ἐν λ.). Εἰς τὰς μακεδονικὰς ὁμως δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχη ἀλλοῦ.

⁷ A.A., ἔ.ἀ., σ. 183, ἀρ. 26 : Τίτον | Ἰουονέντιον | Γάιον | ἐστήσαντο | οἱ σύεδροι | συνέδρον | Γαϊανοῦ ἀναστήσαντος | τοῦ υἱοῦ ἔτους θκτ'.

⁸ A.A., ἔ.ἀ., σ. 176, ἀρ. 5 : Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς συνέδροις | Τερεντιανὸν | Ἀλέξανδρον | ἄνδρα σύεδρον | ἀρετῆς ἐνεκεν | ἀναστήσας | τὸν ἀδριάντα | Ἰουλιανῆς Κλεοπάτρας τῆς | γυναικὸς αὐτοῦ | τοῦ εκτ' ἔτους.

⁹ A.A., ἔ.ἀ. σ. 175, ἀρ. 1 : Οἱ σύεδροι | Μενέλαον | Ἀντιγόνου | πατέρα συνεδρίου διὰ Ἰουλίον | Μενελάου τοῦ υἱοῦ.

τιμήν του ἀνήγειραν οἱ σύεδροι διὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰουλίου Μενελάου, δὲν φέρει τὸν τίτλον τοῦ συνέδρου, ἀλλὰ τὸν τιμητικὸν τίτλον πατὴρ συνεδρίου.¹ Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὸν τίτλον αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἀναμφιβόλως ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἐπαρχιακὸν συνέδριον, δυνατὸν ὁ Μενέλαος νὰ ἀπέκτησεν ὡς μέλος τοῦ συνεδρίου, συμπεριελάβομεν καὶ αὐτὸν μεταξὺ τῶν συνέδρων.

Εἰς δύο ἐπιγραφάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι κεχαραγμέναι ἢ μία παραπλεύρως τῆς ἄλλης ἐπὶ τινος τῶν βωμῶν τῆς Βεροίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Μενελάου τοῦ Ἀντιγόνου, μνημονεύεται Γ(άιος) τις Ἰούλιος Μενέλαος, ὅστις εἰς μὲν τὴν μίαν τιμᾶται ὁ ἴδιος ὑπὸ τῶν συνέδρων, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ἀπλῶς ἀναφέρεται ὡς πατὴρ τῆς ἐπίσης ὑπὸ τῶν συνέδρων τιμωμένης Ἰουλίας Πρισκίλλης.² Ἡ ὁμοιότης τοῦ ὀνόματός του καὶ τοῦ Ἰουλίου Μενελάου τοῦ μνημείου τοῦ Μενελάου τοῦ Ἀντιγόνου, πρὸς δὲ ἡ μνεία αὐτῶν εἰς τιμητικὰ μνημεῖα, προερχόμενα ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς καὶ εὐρεθέντα ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, μᾶς πείθουν ὅτι πρόκειται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Ἡ παρατηρουμένη προσθήκη τοῦ praepomen Γ(άιος) πρὸ τοῦ gentilicium Ἰούλιος εἰς τὰς δύο ἐπιγραφάς, ἐνῶ εἰς τὴν πρώτην τοῦτο παραλείπεται, δὲν εἶναι τι τὸ ἀσύνηθες εἰς τὰς ἐπιγραφάς τῶν χρόνων αὐτῶν. Π.χ. ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ἀσίας Γ(άιος) Ἰούλιος Ποῦλχερ εἰς μνημεῖον τῆς κόρης του δὲν φέρει τὸ praepomen, εἰς ἕτερον ὁμοῦ τὸ ἔχει (IGR IV, ἀρ. 276 καὶ 453).³ Ὅλα λοιπὸν τὰ ἀνωτέρω πρόσωπα, τὰ ὁποῖα μνημονεύονται εἰς τὰς δύο συνημμένας ἐπιγραφάς καὶ μία ἄλλη, ἡ Αἰλία Πρισκίλλα,⁴ ἡ ὁποία εἰς αὐτὰς ἀναφέρεται ὡς σύζυγος τοῦ Γ. Ἰουλίου Μενελάου καὶ μήτηρ τῆς Ἰουλίας Πρισκίλλης, πρέπει νὰ ἀνῆκον εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν μὲ τὰ μνημονευόμενα ἐν τῷ μνημείῳ τοῦ Μενελάου τοῦ Ἀντιγόνου.

¹ Παραλλήλους τίτλους συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὴν δημοτικὴν διοίκησιν ὡς πατὴρ πόλεως (IGR I, 854. III, 1162. 1164), πατὴρ πατρίδος (IGR IV, 1276), μήτηρ μητροπόλεως (IGR III, 191).

² A.A., ἔ.ἀ., σ. 184, ἀρ. 28a: Οἱ σύεδροι | Ἰουλίαν Πρισκίλλαν Γ(αῖον) Ἰουλίον | Μενελάου καὶ | Αἰλίας Πρισκίλλης | θυγατέρα.— 28b: Κατὰ τὸ δόξαν | τοῖς συνέδροις | Γ(αῖον) Ἰούλιον Μενέλαον ἀρετῆς ἐνεκα Αἰλία Πρισκίλλα ἡ γυνή.

³ Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ praepomen Τι(βέριος), ὅταν προηγῆται τοῦ ὀνόματος Κλαύδιος (π.χ. IGR III, 345~343b καὶ 361.— IV, 787~780.— 906. 907. 909~910.— 1238~1240), εἰς τὸ praepomen Μ(αρκος) πρὸ τοῦ Ἀδελφίου (βλ. ἀνωτέρω σ. 78, σημ. 3).— Εἰς τὰς μακεδονικὰς ἐπιγραφὰς τοιαῦτα παραλήψεις ὀνομάτων δὲν σπανίζουν, βλ. π.χ. Παπαγεωργίου, Ἀλήθεια 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 2~C h. E d s o n, ἔ.ἀ., σ. 197, 46.— Παπαγεωργίου, αὐτόθι, ἀρ. 2~ἀρ. 13 καὶ 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 35.— Παπαγεωργίου, ἔ.ἀ., ἀρ. 37~A.A., ἔ.ἀ., ἀρ. 21.— Πελεκίδης, ἔ.ἀ., σ. 51 κέ., ἀρ. 3~3a καὶ 4.

⁴ Αἰλλαν τινὰ Πρισκίλλαν συναντῶμεν καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Στόβων (Δήμιτσα, ἀρ. 295).

Ἐκ τῶν τριῶν ἐπιγραφῶν προκύπτει τὸ ἀκόλουθον γενεαλογικὸν δένδρον.

Προσθήκη. Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνετο ἡ ἐκτύπωσις τῆς μελέτης, περιῆλθεν εἰς γνῶσιν μου καὶ ἕτερος βωμός, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῆς Φ. Παπάζογλου ἐν Ζίνα Antika III (1953), σ. 216. Ὁ βωμός οὗτος εὑρέθη ἐν Σερίγονο (παρὰ τὸ Prilep) καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σιλβανῶν (βλ. σ. 89 - 90). Ἐξ αὐτοῦ γίνονται γνωστὰ καὶ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης, ὁ Σεπτίμιος Σιλβανὸς Νικόμαχος, υἱὸς τοῦ Σ. Σιλβανοῦ Κέλερος, καὶ οἱ Σιλβανὸς Νικόλαος, ὁ λαμπρότατος ὑπατικός, καὶ Σιλβανὸς Κλαυδιανός, ὁ μακεδονιάρχης, ἀδελφοὶ τοῦ Σ. Σιλβανοῦ Κέλερος καὶ υἱοὶ τοῦ Σιλβανοῦ Νικολάου. Κατὰ ταῦτα τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τῶν Σιλβανῶν εἶναι τὸ ἀκόλουθον :

Οὕτως εἰς τοὺς 17 γνωστοὺς μακεδονιάρχας προστίθεται καὶ δέκατος ὄγδοος, ὁ **Σιλβανὸς Κλαυδιανός**.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Τὰ Ὀλύμπια ἐν Βεροίᾳ. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι κατὰ τὰς ἑτησίας ἐορτὰς τῆς αὐτοκρατορολατρείας ἐτελοῦντο καὶ οἱ ἐπαρχιακοὶ ἀγῶνες. Ἐκ τῶν ἀγώνων αὐτῶν γνωστοὶ μᾶς εἶναι τὰ ἐν Βεροίᾳ ἀγόμενα Ὀλύμπια. Τὸ ὄνομα τῶν διὰ πρώτην φορὰν συναντῶμεν εἰς τὰ μακεδονικὰ ἐπαρχιακὰ νομίσματα (ἐν αὐτοκρατορικὸν καὶ πολλὰ αὐτόνομα) τῶν χρόνων τοῦ Γορδιανοῦ Γ'.¹ Τὰ νομίσματα ταῦτα ἐξεδόθησαν προφανῶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐορτῶν τοῦ κοινοῦ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ 242 μ.Χ., ὅτε δηλ. ὁ Γορδιανὸς κατερχόμενος ἐναντίον τῶν Περσῶν διὰ τῆς Μοισίας καὶ Θράκης² εἶχε τὴν εὐκαιρίαν πιθανώτατα νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν γειτονικὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ παραστῇ προσωπικῶς εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐπαρχίας.³ Ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τέλεισις τῶν Ὀλυμπίων μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ ἐν χρυσοῦν νομισματόσημον (Goldmedaillon) τοῦ Aboukir,⁴ τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς προσθίας ὀψews φέρει τὴν προτομὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἐπὶ τῆς ὀπισθίας δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΟΛΥΜΠΙΑΔΟC, τ.ξ. τὸ ὄνομα τῶν ἀγώνων ΟΛΥΜΠΙΑ καὶ τὴν ἀκτιακὴν χρονολογίαν ΔΟC (274).⁵ Ἡ χρονολογία αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔτος 242/3 μ.Χ. Διὰ δευ-

¹ Βλ. H. G a e b l e r, Die antiken Münzen Nord - Griechenlands, τόμ. III, 1, σ. 93, ἀρ. 320, σ. 177 κέ., ἀρ. 795.796.797.798.798a.798b.799.800 καὶ 801.

² Vit. Gord. ἐν Script. hist. August. (I. C a p i t o l i n u s) XX, 26, 4 (ἐκδ. E. Hohl).

³ H. G a e b l e r, ἔ.δ., σ. 13/4. 21.

⁴ H. D r e s s e l, Fünf Goldmedaillons aus dem Funde von Aboukir. Abh. Akad. Berl. 1906, πιν. III, 3. Journ. intern. d' archéol. numism. Athènes 1907, τόμ. X, πιν. XII, 1 καὶ σ. 389 - 91.

⁵ Τοιαύτην ἐρμηνείαν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν δίδουν οἱ W. B a e g e, De macedonum sacris. Halle 1913, σ. 7, καὶ T o d, The Macedonian Era ἐν BSA 24 (1919/20 - 1920/21), σ. 67. Ἡ ἄλλη ἐκδοχή, ὅτι δυνατόν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΟΛΥΜΠΙΑΔΟC νὰ δηλοῦται τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ γενικὴν πτωσιν, δὲν φαίνεται πιθανή. Ἐκ τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισματοειδῶν κομματίων καὶ τῶν μεγάλων χρυσῶν νομισμάτων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνάγονται εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ θεωροῦνται ὅτι ἔχουν σχέσιν μὲ τὰ αὐτόνομα μακεδονικὰ νομίσματα, ἐν μόνον ὑπάρχει, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾷ φέρει τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου «ΟΛΥΜΠΙΑΔΟC» (βλ. H e a d, Ἱστορία τῶν νομισμάτων (μετάφρ. Σβορώνου), τόμ. I, σ. 309. H. G a e b l e r, ἔ.δ., ἀρ. 880, πρβ. καὶ I m h o f - B l u m e r, Monnaies grecques, σ. 61), ἀλλὰ καὶ τούτου ἡ γνη-

τέραν φορὰν τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ εἰς ἓν αὐτόνομον ἐπαρχιακὸν νόμισμα καὶ εἰς ἄλλο τῆς μητροπόλεως Βεροίας τῶν χρόνων τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀραβος, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Γορδιανόν.¹ Ἡ ἔκδοσις των ὑπολογίζεται ὅτι ἔγινε τὸ 246 μ.Χ.² Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τὰ νομίσματα ταῦτα φέρουν τὴν ἐπιγραφὴν ΟΛΥΜΠΙΑ Β ἢ Β | ΟΛΥΜΠΙ[Α] | ΕΝΒΕΡ[ΟΙ][Α],³ τ.ξ. δεύτερα Ὀλύμπια, συνάγεται ὅτι τὸ 246 οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἤχθησαν διὰ δευτέραν φορὰν. Συνεπῶς τὸ 242 μ.Χ. καθιερώθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ.⁴ Πλὴν τῶν δύο αὐτῶν περιόδων οὐδεμίαν ἄλλην δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν οὔτε εἰς τὰ νομίσματα, τὰ ὅποια ἄλλωστε, ὅπως εἶδομεν, ἔπαισαν μετὰ τὸν Φίλιππον τὸν Ἀραβα ἢ καὶ ἐπ' αὐτοῦ νὰ ἐκδίδωνται, οὔτε εἰς τὰς ἐπιγραφάς. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ εἶναι τρεῖς ἐν ὅλῳ, αἱ ἑξῆς :

α) IG III, 1, ἀρ. 129, β) Harv. Theol. Rev. τόμ. 41 (1948), σ. 196, καὶ γ) IGR I, ἀρ. 802. Ἐξ αὐτῶν ἡ πρώτη εἶναι βάσις ἐκ πεντελικοῦ μαρμαροῦ, ὅπου ὁ μνημονευθεὶς ἀνωτέρω Οὐαλέριος Ἐκλεκτος ἐκ Σινώπης,⁵ κήρυξ δισπερίδος,⁶ ἀναγράφει ὅλους τοὺς ἱεροὺς οἰκουμενικοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνίκησε· μετὰ αὐτῶν ἀναφέρει καὶ τὰ Ὀλύμπια ἐν Βεροίᾳ (στ. 19), ὅπου ἐνίκησε δῖς. Ποίου ὅμως ἔτους τὰ Ὀλύμπια; Ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνεία τοῦ χιλιετοῦς ἐν Ρώμῃ ἀγῶνος (στ. 14), ὅστις, ὥς γνωστόν, ἐτελέσθη τὸ 248 μ.Χ. ἐπὶ τῇ συμπληρώσει χιλίων ἐτῶν ἀπὸ κτίσεως Ρώμης καὶ εἰς τὸν ὅποιον ὁ Οὐαλέριος Ἐκλεκτος ἐτιμήθη διὰ τὴν νίκην του χρυσῷ «βραβεῖῳ μόνος καὶ πρῶτος τῶν ἀπ' αἰῶνος κηρύκων», μᾶς φέρει ἀπλῶς κοντὰ εἰς τὰς δύο περιόδους τῶν Ὀλυμπίων. Δὲν εἶναι δυνατόν ὅμως νὰ ἐξακριβωθῇ, ἂν ἡ νίκη αὐτοῦ ἐν Βεροίᾳ ἔγινε πρὸ τοῦ 248 ἢ μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὅποτε θὰ εἴχομεν μίαν ἐπὶ πλέον περίοδον. Κατὰ τὴν ἀναγραφὴν

σιότης ἀμφισβητεῖται (H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., ἀρ. 880, ὑπόσημ. 1). Πάντα τὰ ἄλλα φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ γενικὴν ἢ ὀνομαστικὴν μὲ τὸν τίτλον τοῦ «βασιλέως» ἢ ἄνευ αὐτοῦ (H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., ἀρ. 872 - 902. Journ. intern. archéol. numism., ἔ.ἀ., πίν. VIII - XIV).

¹ H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., ἀρ. 856, 871.

² H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 22.

³ Περὶ τῆς σημασίας τοῦ Β εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν βλ. H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 23, πρτ. 1.

⁴ Βλ. π.χ. H. G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 13. W. B a e g e, ἔ.ἀ., σ. 7. C. G a s p a r ἐν Daremberg - Saglio, τόμ. 4, μερ. 1, σ. 195.

⁵ Περὶ αὐτοῦ ὡς περιοδονίκου βλ. H. F ö r s t e r, Die Sieger in den olympischen Spielen, 2ον μέρ. Zwickau 1891/2, ἀρ. 741. 742 - 744.

⁶ Δισπερίδος, τριαπερίδος (βλ. Σ τ. Κ ο υ μ μ α ν ο ὕ δ η, Συναγωγή λέξεων ἀθλησαστρίων ἐν τοῖς ἑλλ. λεξικοῖς, ἐν λ.) ἐσήμαινε τὸν δῖς, τρεῖς περιοδονίκην, δηλ. τὸν νικητὴν εἰς τοὺς μεγάλους πανελληνίους ἀγῶνας (Ὀλύμπια, Πύθια, Νέμεα, Ἴσθμια), ἀσχέτως πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὴν διαδοχικὴν σειρὰν συμμετοχῆς του εἰς αὐτούς. Περὶ τῶν περιοδονικῶν γενικῶς βλ. R. K n a b, Die Periodoniken. Diss. Giessen 1934.

τῶν ἀγώνων, εἰς τοὺς ὁποίους οὗτος συμμετέσχευ, ἐτηρήθη ἕνας τύπος συνήθης εἰς παρομοίας ἀφιερώσεις, καθ' ὃν ἐν ἀρχῇ μνημονεύονται οἱ μεγάλοι πανελλήνιοι ἀγῶνες, ἐφ' ὅσον φυσικὰ οἱ νικηταὶ μετέσχεον εἰς αὐτούς, κατόπιν δὲ οἱ μικρότεροι κατὰ εὐρείας γεωγραφικὰς ἐνότητες, τῆς Ἱταλίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἀσίας κλπ.,¹ ὅχι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν. Οὕτω καὶ ἐδῶ ὁ χιλιετής ἐν Ρώμῃ μνημονεύεται μετ' ἄλλων ἀγώνων ἐν Ἱταλίᾳ τελομένων, τὰ δὲ Ὀλύμπια μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ μάλιστα μετ' ἀγώνων γειτονικῶν περιοχῶν. Ὅθεν χρονολογικὴ συσχέτισις τῶν Ὀλυμπίων πρὸς τὸν χιλιετὴ ἐν Ρώμῃ ἢ πρὸς πάντα ἄλλον τῶν μνημονευομένων ἀγώνων δὲν δύναται νὰ γίνη.

Εἰς τὴν δευτέραν ἐπιγραφὴν ἀναγράφονται τίτλοι τινὲς τοῦ μακεδονιάρχου Δομιτίου Εὐρυδίκου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ τοῦ πρεσβυτεράρχου τῶν Ὀλυμπίων. Ἡ εὐρεσις τῆς ἐπιγραφῆς εἰς περιοχὴν τοῦ κοινοῦ (Ἑλιμιῶτις) καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ἀναγραφὴ τίτλων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχουν σχέσιν μὲ τὸ κοινόν, δὲν ἀφήνουν καμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι πρόκειται περὶ τῶν Ὀλυμπίων τῆς Βεροίας. Ὁ Δομίτιος Εὐρύδικος, σύγχρονος τοῦ γνωστοῦ νομομαθοῦς Λικινίου Ρουφείνου, ἔδρασε, καθὼς εἶδομεν, τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη μᾶς φέρει πάλιν κοντὰ εἰς τὰς δύο γνωστὰς ἐκ τῶν νομισμάτων περιόδους τῶν Ὀλυμπίων, δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ, ἂν τὰ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα Ὀλύμπια εἶναι τοῦ ἔτους 242 ἢ τοῦ 246 ἢ μεταγενέστερα.

Εἰς τὴν τρίτην ἐπιγραφὴν, προερχομένην ἐξ Ἡρακλείας τῆς Θράκης, ἀγωνιστικὴν καὶ αὐτὴν, ὡς ἡ τοῦ Οὐαλερίου Ἐκλέκτου, ἀναγινώσκουμεν ὀνόματά τινα ἀγώνων, εἰς τοὺς ὁποίους, προφανῶς, εἶχε νικήσει ὁ ἀθλητής—τὸ ὄνομά του δὲν διεσώθη—. Μεταξὺ τῶν ἀγώνων ἀναγράφονται καὶ ἐδῶ τὰ Ὀλύμπια τῆς Βεροίας μὲ τὴν προσθήκην τοῦ ὀνόματος Ἀλεξάνδρεια (στ. 7): *Ἀλεξάνδρεια Ὀλύμπια ἐν Βεροίᾳ*. Καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς ἀκριβῆς καθορισμὸς τῶν Ὀλυμπίων δὲν εἶναι δυνατός.²

¹ Πρβ. π.χ. IG VII, 49. XIV, 739 (=IGR I, 444). 1102 (=IGR I, 153).

² Εἰς ἐπιγραφὴν τῶν Σάρδεων μνημονεύονται ἀγῶνες τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι οὐχὶ ὁρθῶς ταυτίζονται μὲ τὰ ἐν λόγῳ Ὀλύμπια (IGR IV, 1519c. Ὁ D. M. Robinson, Inscr. from Macedonia. TAPA LXIX (1938), σ. 64, ὑπόσημ. 46, ταυτίζει αὐτοὺς μὲ τὰ Ὀλύμπια τοῦ Δίου). Τὸ ὄνομα τῶν ἀγώνων δὲν διεσώθη πλήρως, εἰμὴ μόνον ἡ κατάληξις [...]*εια*, συμπληροῦται δὲ τοῦτο, ὅπως τοῦλάχιστον βλέπω ἐν IGR, ἔ.ἀ., εἰς [*Ὀλύμπια* τῆς Μακεδονίας. Ἡ ἐπιγραφὴ, καθ' ὅσον ἡμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ τὸ περιεχόμενόν της (βλ. IGR, ἔ.ἀ., σ. 500, σημ. 2.8), ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, δηλ. εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Ὀλυμπίων, πρᾶγμα ποῦ δὲν ἐλήφθη, φαίνεται, ὑπ' ὅψιν κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, εἰμὴ μόνον ἀορίστως τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐτελοῦντο ἀγῶνες τοῦ κοινοῦ Ὀλύμπια. Διὰ λόγους λοιπὸν ἱστορικοὺς δὲν δικαιολογεῖται ἡ συμπλήρωσις αὕτη. Ἀλλὰ καὶ δι'

Μεταγενεστέραν λοιπὸν τοῦ 246 μ.Χ. περίοδον τῶν Ὀλυμπίων δὲν διαπιστώνομεν εἰς τὰς πηγάς. Τοῦτο φυσικὰ δὲν μᾶς ὑποχρεώνει νὰ δεχθώμεν ὅτι οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἔπαυσαν ἔκτοτε τελούμενοι. Εἰς τὸ σχετικῶς περιωρισμένον ὕλικόν, τὸ ὁποῖον ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας διὰ τὴν ἐν γένει μελέτην τῆς ἐπαρχιακῆς ὁργανώσεως τῶν Μακεδόνων καὶ τὸ ὁποῖον μάλιστα ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος γίνεται ἀκόμη πενιχρότερον, φυσικὸν εἶναι νὰ μὴ εὐρίσκωμεν ἐπαρκεῖς μαρτυρίας, ὥστε νὰ παρακολουθήσωμεν λεπτομερειακὰ ζητήματα, ὅπως εἶναι ἡ περαιτέρω τύχη τῶν ἐν λόγῳ ἀγῶνων.

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους ἐτελοῦντο τὰ Ὀλύμπια ἄμεσος μαρτυρία δὲν ὑπάρχει. Συνήθως βάσις πρὸς καθορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς τελέσεως των¹ λαμβάνεται ἡ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἔτους 242 μ.Χ. γενομένη πορεία τοῦ Γορδιανοῦ Γ', ἐκστρατεύοντος κατὰ τῶν Περσῶν, διὰ μέσου τῆς Μοισίας καὶ Θράκης, ὁπότε εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παραστῇ ἐν Βεροίᾳ εἰς τοὺς ἀγῶνας. Δυστυχῶς ἡ πληροφορία τοῦ Καπιτωλίνου, ἡ ὁποία ἀναφέρει

ἄλλον λόγον δὲν φαίνεται πιθανή. Ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Ὀλύμπεια καὶ ὄχι Ὀλύμπια. Ἐν τούτοις εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιγραφὴν, εἰς τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς, τὸ εὐρισκόμενον εἰς τὴν προσθίαν πλευρὰν τοῦ μνημείου, δις μνημονεύονται ἀγῶνες μετὰ τὸ αὐτὸ ὄνομα, δηλ. τῆς Πείσης (στ. 9) καί, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τῶν Ἀθηνῶν (στ. 14), ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται ὁ τύπος Ὀλύμπια καὶ ὄχι Ὀλύμπεια. Διὰ τὴν προκειμένην περὶ τῶν Ὀλυμπίων τῆς Μακεδονίας θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ τύπος Ὀλύμπεια; Ὁ τύπος οὗτος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δι' οὐδένα ἄλλον ἐκ τῶν φερωνύμων ἑλληνικῶν ἀγῶνων χρησιμοποιεῖται εἰμὴ μόνον διὰ τὰ Ὀλύμπια τῶν Ἀθηνῶν (IG III, 1, 120, 6. 127. XIV, 739 (=IGR I, 444). 1102, 25 (=IGR I, 153). TAM II, ἀρ. 587,4. IGR III, 370,15(?), τὰ ὁποῖα ἄλλως καὶ ὡς Ὀλυμπία εἶναι γνωστά (Ditt. Syll.³ I, 365,5 (=IG II, 3, 1291). IG II, 2, 741a, 18. b, 12). Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι ὅτι, ὅταν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχουν καὶ οἱ δύο τύποι, μετὰ Εἰ γράφονται μόνον τὰ Ὀλύμπια τῶν Ἀθηνῶν, ὅλων δὲ τῶν ἄλλων πόλεων τὰ Ὀλύμπια μετὰ Ι. (βλ. π.χ. IG III, 1, 127: Ἀδριάνεια Ὀλύμπια ἐν Σμύρ[η], Ὀλύμπια ἐν Ἐφέσῳ, ἀλλ' Ὀλύμπια ἐν Ἀθ[η]ναῖς.— IG XIV, 739, στ. 7: Ὀλύμπια (Ἀθηνῶν), στ. 11: Ὀλύμπια ἐν Σμύρῃ, στ. 12: Ὀλύμπια ἐν Ἐφέσῳ.—1102, στ. 25: Ὀλύμπια (Ἀθηνῶν), στ. 19: Ὀλύμπια τὰ ἐν Πείσῃ, στ. 27: ἐν Σμύρῃ Ὀλύμπια καὶ Ἀδριάνεια Ὀλύμπια, στ. 30/1: Ὀλύμπια (Ἐφέσου), στ. 40: Ὀλύμπια (Ἀλεξανδρείας).—TAM, ἔ.ἀ., στ. 4: Ἀθ[η]νας Ὀλύμπια, στ. 13: Ἐφ[ε]σον Ὀλύμπια, στ. 15: ἐν Ἀντιοχείᾳ Ὀλύμπια). Ποιοὶ ἀγῶνες τῆς Μακεδονίας κρύπτονται ἐδῶ, μετὰ μόνην τὴν κατάληξιν —ΕΙΑ οὐδὲν ἀσφαλὲς ἡμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν. Ὄνόματα μακεδονικῶν ἀγῶνων μετὰ τὴν κατάληξιν —εια μᾶς παραδίδονται μόνον τὰ Βασιλεια ἐν Μακεδονίᾳ (IG II, 3, 1367) καὶ τὰ γνωστὰ Ἀλεξάνδρεια. Καὶ τὰ μὲν Βασιλεια ἐμφανίζονται μόνον εἰς ἐπιγραφὴν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἐξηκολούθησαν τελούμενα, τοῦλάχιστον μετὰ τὸ ἴδιον ὄνομα, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μακεδονικῆς βασιλείας, τὰ δὲ Ἀλεξάνδρεια συνεδέθησαν μετὰ τὸ κοινὸν μόλις ἐπὶ Ἐλαγαβάλου καὶ ἀπαντοῦν πάντοτε μόνον ὡς πρόσθετος τίτλος τῶν Ὀλυμπίων.

¹ Ὁ G a e b l e r, ἔ.ἀ., σ. 13, πιστεύει ὅτι τὰ Ὀλύμπια ἐωρτάσθησαν φθινοντος φθινοπώρου (Spätherbst), ἀμφιβάλλει ὅμως ὁ S t e i n, RF VII, 366.

ται εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς ἐκστρατείας, εἶναι τόσον ἀόριστος καὶ σύντομος,¹ ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνωμέν τι τὸ θετικόν. Ἐν τούτοις ὑπάρχει πολύτιμος πηγή, ἡ ὁποία ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς ἀσφαλέςτερον καὶ ἀκριβέστερον συμπέρασμα. Αὕτῃ εἶναι τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω νομισματοδόμημον τοῦ Aboukir. Εἶδομεν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ εἶναι σημειωμένον τὸ ἔτος ΔΟC (=274) τῆς ἀκτιακῆς χρονολογίας. Τὸ ἔτος αὐτὸ ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς 15 Ὀκτωβρίου τοῦ 242 τῆς ἡμετέρας χρονολογίας, δηλ. ἀπὸ τῆς 1ης τοῦ μακεδονικοῦ μηνὸς Δίου, καὶ ἔληγε τὴν 14 Ὀκτωβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους.² Συνεπῶς πρὸ τῆς 15 Ὀκτωβρίου τοῦ 242 μ.Χ. ἀποκλείεται νὰ ἐτελέσθησαν τὰ Ὀλύμπια³ διαφορετικὰ θὰ ἀνῆκον εἰς τὸ προηγούμενον ἔτος τῆς ἀκτιακῆς χρονολογίας (ΓΟC). Ἐπειδὴ ὁμως ὁ Γορδιανός, παρουσία τοῦ ὁποίου ἤχθησαν ἐν Βεροῖᾳ οἱ ἀγῶνες, εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ἐν Ἀσίᾳ εὐρίσκετο πολὺ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 242 μ.Χ., καθὼς ἐξάγεται ἀπὸ τὴν μέχρι τοῦ 243 πλουσίαν δρασίν του ἐναντίον τῶν Περσῶν,⁴ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ Ὀλύμπια τοῦ 242 ἐωρτάσθησαν εἰς ἐποχὴν ὅχι πολὺ ἀπέχουσαν ἀπὸ τῆς 15 Ὀκτωβρίου. Ἴσως δὲν θὰ ἀφιστάμεθα τῆς ἀληθείας, ἂν ἐλέγομεν τὸ δεύτερον δεκαπενθήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου.⁵ Τότε συνέπιπτεν ἡ ἀρχὴ τοῦ μακεδονικοῦ ἔτους, εἶναι δὲ πολὺ πιθανὸν μὲ τὴν ἑναρξιν τοῦ νέου ἔτους νὰ συνήρχοντο καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εἰς τὸ κοινὸν μετεχουσῶν μακεδονικῶν πόλεων.⁶

Τὰ Ὀλύμπια ἀνῆκον εἰς τοὺς ἱεροὺς οἰκουμενικοὺς ἀγῶνας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς⁷ καί, καθὼς δεικνύει ἡ ἐπανάληψις των τὸ 246 μ.Χ., τέσσαρα δηλ. ἔτη μετὰ τὴν καθιέρωσιν των, ἦσαν πενταετηρικοί, ὅπως καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἀγῶνων τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν κοινῶν, τῶν ἐπιφορτισμένων

¹ Vit. Gord. Script. hist. Aug., ε.δ.: fecit i[n]ter<in> Moesiam atque in ipso procinctu, quicquid hostium in Thraciis fuit, delevit, fugavit, epulit atque summovit.

² Περὶ τῆς μακεδονικῆς χρονολογίας, ἀκτιακῆς καὶ ἐπαρχιακῆς, ἥτις ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, βλ. K u b i t s c h e k, RE I, 636, κεφ. XXVI καὶ 640, κεφ. XXXI, καὶ πρὸ παντὸς M. N. T o d, The Macedonian Era ἐν BSA 23 (1918/19), σ. 206 κέ. καὶ 24 (1919/20 - 1920/21), σ. 54 κέ.

³ Vit. Gord. 26 - 27. Περὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ Γορδιανοῦ ἐναντίον τῶν Περσῶν κατὰ τὸ ἔτος 242 μ.Χ. βλ. προχείρως H. S c h i l l e r, Geschichte der röm. Kaiserzeit, τόμ. I, σ. 799. P. v. R o h d e n, RE I, 2626/7.

⁴ Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν (Ὀκτώβριον), φαίνεται, ἐτελοῦντο καὶ τὰ Ὀλύμπια τοῦ Δίου κατὰ τὴν μακεδονικὴν ἐποχὴν, βλ. P. G i r a r d, REG 17 (1904), σ. 159. G e y e r, Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II. München 1930 (Historische Zeitschrift, Beiheft 19), σ. 100/1, καὶ RE XIV, 716.

⁵ Καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῆς Ἀσίας ἡ συνάθροισις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπαρχίας ἐγένετο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους. Τότε δὲ ἐτελοῦντο καὶ οἱ συνδεόμενοι μὲ τὴν αὐτοκρατορολατρεῖαν ἐπαρχιακοὶ ἀγῶνες. B r a n d i s, RE II, 1570.

⁶ Βλ. IG III, 1, 129.

μὲ τὴν αὐτοκρατορολατρείαν.¹ Περισσότερας λεπτομερείας περὶ αὐτῶν δὲν γνωρίζομεν. Δὲν γνωρίζομεν π.χ. πόσας ἡμέρας διήρουν ἢ ποῖα εἶδη ἀγωνισμάτων ἐγίνοντο.

Πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Βελβενδοῦ, καθὼς εἶδομεν, μεταξὺ τῶν τίτλων τοῦ Δομιτίου Εὐρουδίκου ἀναγινώσκομεν καὶ τὸν τοῦ πρεσβυτεράρχου τῶν Ὀλυμπίων. Ὁ τίτλος ἀπαντᾷ διὰ πρῶτην φορὰν εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν καὶ τὴν δημοτικὴν ὀρολογίαν ὅχι μόνον τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν περιοχῶν, καὶ δι' αὐτὸ ἀποκτᾷ ἰδιαιτέραν σημασίαν.² Ἐσχηματίσθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ μέγα πληθὺς τῶν τίτλων εἰς -ἀρχης (*γυμνασιάρχης, νεανισκάρχης, γερουσιάρχης, θιασάρχης* κλπ.), τοὺς ὁποίους τόσο συχνὰ συναντῶμεν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ θὰ πρέπει νὰ ἐσήμαινε, ὅπως καὶ ἐκείνοι, τὸν ἀρχηγόν, τὸν πρόεδρον τῶν ὑπὸ τοῦ πρώτου συνθετικοῦ δηλουμένων, δηλ. τῶν πρεσβυτέρων. Τί ἦσαν ὅμως οἱ πρεσβύτεροι αὐτοί; Τὴν λέξιν ὡς τεχνικὸν ὄρον συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὰς ὀργανώσεις τῶν ἡλικιωμένων ἀνδρῶν,³ αἵτινες κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἦσαν εὐρύτατα διαδεδομένοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Θράκην,⁴ ἐσήμαινε δὲ αὕτη ἢ ἅπλως τὰ μέλη,

¹ Βλ. P. J. Meier, RE I, 861.

² Ἡ λέξις «πρεσβυτεράρχης», ἀν καὶ ἀπὸ τοῦ 1934 γνωστὴ, δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποθησαυρισθῇ. Βλ. π.χ. Λεξικὸν Liddlel - Scott - Jones. P. Kretschmer - E. Locker, Rückläufiges Wörterbuch der griech. Sprache. Göttingen 1944. C. D. Buck - W. Petersen, Reverse Index of Greek Nouns and Adjectives. Chicago 1944.

³ Ἡ λέξις «πρεσβύτεροι» ὡς τεχνικὸς ὄρος ἀπαντᾷ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Πτολεμαίων καὶ ἰδίᾳ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων εἰς διάφορα ἐπίσημα καὶ ἰδιωτικὰ σωματεῖα τῆς Αἰγύπτου καὶ σημαίνει τοὺς προϊσταμένους αὐτῶν. Οὕτως ὑπάρχοντες πρεσβύτεροι τῶν γεωργῶν=οἱ προϊστάμενοι τοῦ σωματείου τῶν βασιλικῶν γεωργῶν ἐνὸς χωρίου (Mitteis - Wilcken, Grundzüge u. Chrestomathie der Papyruskunde, τόμ. I, 2, ἀρ. 329, 20), πρεσβύτεροι κώμης ἢ οἱ ἀπὸ τοῦ τόπου πρεσβύτεροι=οἱ ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστου χωρίου (λειτουργοὶ) ἄρχοντες (Mitteis - Wilcken, ἔ.δ., ἀρ. 272. τόμ. II, 2, ἀρ. 32 col. I, 19), πρεσβύτεροι γεωδίων=οἱ προϊστάμενοι τῆς συντεχνίας τῶν ὑφαντῶν (IGR I, 1122), οἱ πρεσβύτεροι τῶν ὀλυροκόπων=οἱ προϊστάμενοι τῆς συντεχνίας τῶν μυλωθρῶν (OGIS I, ἀρ. 729), οἱ πρεσβύτεροι ἱερέων ἢ ἡγούμενοι ἱερέων=οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἱερατείου ἐνὸς ναοῦ (ἀναγραφὴν πηγῶν βλ. παρὰ W. Otto, Priester u. Tempel im hellenistischen Aegypten, σ. 47. 48, 2). Σχετικὴν βιβλιογραφίαν περὶ ὧν αὐτῶν εὕρισκε τις παρὰ Fr. Preisigke, Fachwörter des öffentlichen Verwaltungsdienstes Aegyptens. Göttingen 1915, σ. 145-46 ἐν λ. πρεσβύτεροι, καὶ Wörterbuch der griech. Papyrurkunden. Berlin 1931, Abschn. 8. 20. Μὲ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοὺς τῆς Αἰγύπτου οὐδεμίαν σχεσίαν ἔχει ὁ ἡμέτερος πρεσβυτεράρχης.

⁴ I. Levy, Études sur la vie municipale de l'Asie Mineure ἐν REG 8 (1895), σ. 239, 2. 241. Fr. Poland, Geschichte des griechischen Vereinswesens. Leipzig 1909, σ. 100/1. J. Müller, RE VII, 1267, λ. Gerontes, Gerusia.

τὰ ὁποῖα ἄλλως ἐλέγοντο καὶ γέροντες, γηραιοί, γερουσιασταί, γερουσιαζόντες κ.ἄ.,¹ ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα,² ἂν καὶ πρὸς δῆλωσιν αὐτοῦ ἐνίοτε χρησιμοποιεῖται συντεχνιακός τις ὄρος σὺν τῷ ὀνόματι τῶν μελῶν κατὰ γενικήν, ὡς τὸ *συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων*,³ τὸ *σύστημα τῶν πρεσβυτέρων*,⁴ ἢ καὶ τὸ οὐσιαστικοποιηθὲν ἐπίθετον «τὸ *πρεσβυτικόν*».⁵ Πρὸς δῆλωσιν τοῦ σώματος συνηθέστερος εἶναι ὁ ὄρος *γερουσία*. Εἰς τὴν Μακεδονίαν οἱ *πρεσβύτεροι* ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω συντεχνιακὴν σημασίαν ἐμφανίζονται ἀπαξ μόνον ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἀμφιπόλεως τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος,⁶ παραλλήλως πρὸς τὴν ἄλλην ὀργάνωσιν τῆς πόλεως, «*τοὺς νέους*».⁷ Ὁ ἀντίστοιχος τύπος «*γερουσία*» εἶναι συχνότερος μὲν, ἀλλὰ γνωστός σήμερον μόνον ἀπὸ ἐπιγραφῆς τῆς Θεσσαλονίκης τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.⁸

Ἡ ὀργάνωσις αὕτη, ὅπως καὶ ὅλαι αἱ ὀργανώσεις τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου, ἔχει τὸν προϋστάμενόν της, τὸν πρόεδρόν της. Οὗτος ἄλλοτε μὲν τιτλοφορεῖται *προστάτης τῆς γερουσίας* (τῶν *γερόντων*),⁹ ἄλλοτε δέ, σπανιώτερον καὶ σχεδὸν μόνον εἰς μεταχριστιανικοὺς χρόνους, *ἄρχων τῆς γερουσίας* (τῶν *γερόντων*),¹⁰ εἰς τρεῖς μόνον ἐπιγραφάς, μίαν τῆς Σινώπης καὶ δύο τῆς Χίου, *ἄρχων* (*ἄρξας*) τοῦ *πρεσβυτικοῦ*, δηλ. τῶν *πρεσβυτέρων*.¹¹ Εἰς

¹ Περὶ τῆς συνωνυμίας τῶν *πρεσβυτέρων* καὶ *γερόντων*, *γηραιῶν* κλπ. βλ. L é v y, ἔ.ἄ., σ. 240, 1. P o l a n d, ἔ.ἄ., σ. 98 κέ.

² CIG 2220. 2221. BCH 5 (1881), σ. 480, ἀρ. 3. IBM III, 481, στ. 207. 483, στ. 28: *πρ[εσβύτεροι]*. 587, α2. REG 6 (1893), σ. 166 κέ., ἀρ. 4. 6. 7. 10. 11. 32. Jahresh. 1 (1898), σ. 181, στ. 32. 18 (1915), σ. 281-2 (Beibl.). OGIS II, 764, στ. 3 (=IGR IV, 294): *πρ[εσ]βυτέροις*. Ath. Mitt. 32 (1907), σ. 273, ἀρ. 10. IGR IV, 293 col. I, στ. 49. 1062.

³ CIG 3417. IBM III, 483: τὸ *συνέδριον ἡμῶν*.

⁴ BCH 12 (1888), σ. 201, στ. 2-3. S - B. Wien. Akad. phil. hist. klass. 132 (1895), σ. 17, ἀρ. 12: *σύστημα τῶν πρ[εσ]βυτῶν*. Περὶ τοῦ τύπου *σύννοδος τῶν πρεσβυτέρων* βλ. F r. P o l a n d, ἔ.ἄ., σ. 163, καὶ RE 2 R, IV, 1434.

⁵ CIG 2220. 2221. IGR III, 95: *πρ[εσ]β[υ]τικ[όν]*. Ἡ λέξις ἐσήμαινε καὶ τὸ μέρος, ἔνθα ἐσύνχαζον οἱ *πρεσβύτεροι* (IGR, IV, 1703, στ. 15/6 1756, στ. 72), τὸ ἄλλως καὶ *γεροντικὸν γυμνάσιον* λεγόμενον (Στράβ. XIV, 43, σ. 649).

⁶ Jahresh. 1 (1898), σ. 181, στ. 32. Ἡ λέξις *πρεσβύτερος*, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 438), δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῇ ἂν εἶχε τὴν ἀνωτέρω συντεχνιακὴν σημασίαν ἢ ἄλλην τινά.

⁷ Τοιαῦται ὀργανώσεις ἐν Μακεδονίᾳ ὑπῆρχον, πλὴν τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ εἰς τὰς πόλεις Σέρρας (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 811) καὶ Βέροιας (Δ ή μ ι τ σ α ς, ἀρ. 51).

⁸ Πα π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ἀλήθεια 16 Σεπτεμβρίου 1904, 23 Σεπτεμβρίου 1906, ἀρ. 3.5, καὶ 7 Ὀκτωβρίου 1906, ἀρ. 23. 32. Π ε λ ε κ ί δ η ς, σ. 58, ἀρ. 10: *γερ[ε]ουσ(?)*. Ὅλαι αὗται αἱ ἐπιγραφαὶ ἔχουν συγκεντρωθῇ ὑπὸ τοῦ J. H. O l i v e r ἐν Hesperia, Suppl. VI (1941), σ. 165 - 168).

⁹ P o l a n d, ἔ.ἄ., σ. 367.

¹⁰ P o l a n d, σ. 362/3, βλ. ἀκόμη MAMA VI, σ. 127, ἀρ. 371 (Σύνναδα). O l i v e r, ἔ.ἄ., σ. 108, ἀρ. 24 (Ἀθήναι).

¹¹ IGR III, 95. CIG 2220. 2221.

δύο ἐπιγραφὰς τῆς Θεσσαλονίκης¹ καὶ εἰς μίαν θρακικὴν (Κάλλατις),² ἀπάσας τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων,³ πρὸς δῆλωσιν τοῦ προέδρου αὐτοῦ χρησιμοποιεῖται σύνθετος μονολεκτικὸς τύπος, εἰς τὸν ὁποῖον πρῶτον συνθετικὸν εἶναι τὸ περιεκτικὸν ὄνομα τῆς ἐνώσεως «γερουσία», ὁ γερουσιάρχης καὶ διὰ τὴν γυναῖκα ἡ γερουσιάρχισσα.⁴ Τοῦ γερουσιάρχου αὐτοῦ παρᾶλληλος τύπος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ πρεσβυτεράρχης. Ὅθεν ὁ πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων, δηλ. τῶν ἐν Βεροίᾳ τελουμένων ἀγώνων, ἦτο ὁ πρόεδρος μιᾶς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ κοινοῦ ὑπαρχούσης ἐνώσεως τῶν πρεσβυτέρων.

Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ποίαν σχέσιν ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ ὁ πρεσβυτεράρχης αὐτὸς μὲ τὰ ἐν Βεροίᾳ τελούμενα Ὀλύμπια. Ἡ γερουσία τοῦ ἁσιατικοῦ τύπου,⁵ ὅπως χαρακτηρίζεται πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοιαύτην, π.χ. τῆς Σπάρτης, ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον μία κοινωνικὴ ὁργάνωσις

¹ Παπαγεωργίου, ἑ.ἀ., ἀρ. 3: γερουσιάρχην γερουσιῶν δυο Γ. Ἰουλ. Εὐφραντικὸν (ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς, Παπαγεωργίου, ἀρ. 23, μανθάνομεν ὅτι ὁ Γ. Ἰουλ. Εὐφραντικὸς ἦτο καὶ ἰδρυτὴς τῶν δύο γερουσιῶν). ἀρ. 5: Φλαβίαν Κλαυδίαν Σιλβανήν, τὴν [ἀξιο]λογωτάτην [ἀρχι]έρεϊαν καὶ γερουσιάρχισσαν (περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως εἰς γερουσιάρχισσαν τοῦ ἀρχικῶς ἀναγνωσθέντος γερουσιάρχισσαν βλ. Παπαγεωργίου, Θεσσαλ. κατεσφρ. βιβλ., σ. 2, ἐν ὑποσημ.).

² SEG 1, σ. 71, ἀρ. 327, στ. 16: Πρῶτον κατα(στά)σαντα γερουσίαν γερουσιάρχην Ἀπολλώνιον. Ἐκ τῆς φράσεως συμπεραίνομεν ὅτι καὶ ἐδῶ ὁ γερουσιάρχης, ὅπως εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ὑπῆρξε συνάμα καὶ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Καλλάτιδι γερουσίας. Τελευταίως γερουσιάρχων τις ἔγινε γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Σόφιας (Bull. inst. archéol. Bulg. 17 (1950), σ. 328-29 = REG 65 (1952), σ. 155. Bull. épigr.).

³ Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ μία τοῦ Γ. Ἰουλ. Εὐφραντικοῦ, ἀνήκει (κατὰ τὸν C. H. E. d. s. ο. n. παρὰ H. O. l. i. v. e. r., ἑ.ἀ., σ. 36) εἰς τὸ δευτερον τέταρτον τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ἡ δὲ ἄλλη μετὰ τοῦ 249 - 251 (βλ. Π. ε. λ. ε. κ. ἰ. δ. η. ν., σ. 84) καὶ ἡ τῆς Καλλάτιδος τὸν 1ον μ.Χ. αἰ. Αἱ δύο πρῶται δὲν ἀφίστανται πολὺ χρονικῶς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Βελβενδοῦ.

⁴ Πλὴν τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ Καλλάτιδι γερουσιάρχων καὶ τοῦ γερουσιάρχου τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Σόφιας, γνωρίζομεν ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Καμπανίας ἓνα *dia viu* (sc. ἀρχων) et *gerousiarches* (CIL 1893) καὶ ἓνα ἄλλον γερουσιάρχην ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Ρώμης (CIG 9902). Οἱ γερουσιάρχαι ὁμως αὐτοὶ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν πρόεδροι ἰουδαϊκῶν γερουσιῶν (K. r. a. u. s. s., RE 2R IV, 1303, 1313).

⁵ Περὶ τῆς γερουσίας αὐτῆς καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἐφέσου τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ αὐτοκρατορικῶν χρόνων πολλὰ καὶ διάφορα ἔχουν γραφῇ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος μέχρι σήμερον, χωρὶς οἱ μελετηταὶ τῆς νὰ δυνηθοῦν νὰ καταλήξουν εἰς ὁριστικὰ καὶ σύμφωνα συμπεράσματα, βλ. π.χ. L. é. v. y., ἑ.ἀ., σ. 231-250. L. i. e. b. e. n. a. m., Städteteilverwaltung im röm. Kaiserreiche. Leipzig 1900, σ. 565 κέ. W. H. u. n. e. r. w. a. d. e. l., Forschungen zur Geschichte des Königs Lysimachos v. Thracien. Diss. Zürich 1900, σ. 118 - 123. F. r. P. o. l. a. n. d., ἑ.ἀ., σ. 98 κέ. J. M. i. l. l. e. r., RE VII, 1267/8 (λίαν περὶωρισμένως). V. C. h. a. p. o. l., La province romaine proconsulaire d'Asie. Paris 1904, σ. 216-230, τοῦ ἰ. δ. ἰ. ο. υ., Le monde romain. Paris 1927, σ. 238. A. H. M. J. o. n. e. s., ἑ.ἀ., σ. 225 - 26. J. H. O. l. i. v. e. r., The sacred Gerosia ἐν Hesperia, ἑ.ἀ., ὅπου καὶ πλουσιωτέρα βιβλιογραφία.

τῶν ἡλικιωμένων ἀνδρῶν, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ὕλικῶν συμφερόντων τῶν μελῶν τῆς καὶ τὴν ψυχαγωγίαν αὐτῶν. Παράλληλος πρὸς αὐτὴν καὶ πιθανώτατα ἐκ ταύτης προελθοῦσα εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα κυρίως ἐμφανιζομένη *ιερά γερουσία*. Χωριστὴν δμάδα γερουσιῶν τοῦ τύπου αὐτοῦ ¹ ἐμελέτησεν ὁ J. H. Oliver εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον του. Κατ' αὐτὸν ἡ *ιερά γερουσία*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν καὶ ἡμιιδιωτικὴν χαρακτῆρος κοινωνικὴν γερουσίαν, ἦτο ἐν ἐπίσημον οἰκονομικοθησκευτικὸν σωματεῖον, τὸ ὁποῖον σκοπὸν εἶχε νὰ παράσχη οἰκονομικὴν βοήθειαν διὰ τὸν λαμπρότερον ἑορτασμὸν μιᾶς ἢ περισσοτέρων ἑορτῶν (σ. 37). Εἰς τὰς ἑορτὰς συμπεριλαμβάνονται φυσικὰ καὶ αἱ τῆς αὐτοκρατορολατρίας (σ. 5. 23). Μὲ τὴν γερουσίαν αὐτὴν ἴσως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξομοιωθῇ καὶ ἡ ἐν Βεροῖα προϋποτιθεμένη ἔνσως τῶν πρεσβυτέρων.² Μία ἔνδειξις εἶναι ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ παρουσιαζομένη στενὴ σύνδεσις τοῦ πρεσβυτεράρχου Δομιτίου Εὐρυδίκου πρὸς τὴν αὐτοκρατορολατείαν. Ἐν ταύτῃ περιπτώσει ὁ πρεσβυτεράρχης τῶν Ὀλυμπίων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς οἰκονομικὸς τις χορηγὸς τῶν ἐπαρχιακῶν ἀγώνων, βεβαίως ὑπὸ τὴν ἰδιότητά τοῦ προέδρου τοῦ ἀνωτέρου σωματείου.³

Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

¹ Ὁ ὑπὸ τοῦ Oliver παρεχόμενος ἀριθμὸς τῶν *ιερῶν γερουσιῶν* δὲν εἶναι ὀριστικός. Εἰς τὸ ὑπάρχον ἐπιγραφικὸν ὕλικόν καὶ ἄλλαι πρέπει νὰ μνημονεύωνται, αἱ ὁποῖαι ὅμως εἴτε διέφυγον τὴν προσοχὴν τοῦ συγγραφέως, ὥς ἡ τῆς Σίδης (βλ. Robert, REG 57 (1944), σ. 182), εἴτε λόγῳ τῆς ἀβεβαιότητος τῶν μαρτυριῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς τοιαῦται, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ.

² Μὲ τὴν ἐτέραν γερουσίαν, τὴν κοινωνικὴν, δυσκόλως δύναται νὰ ταυτισθῇ. Ταύτης συνήθως προΐσταται εἰς γυμνασίαρχος, ὁ *γυμνασίαρχος* (*γυμνασιαρχήσας*) τῆς *γερουσίας*, ὅπως λέγεται (J. H. St. 11 (1890), σ. 250, ἀρ. 25. Ath. Mitt. 18 (1893), σ. 267-8, ἀρ. 2. Rev. Phil. 23 (1899), σ. 318, ἀρ. 34. IGR III, 714. 739 IX, στ. 35. IV, 1676. OGIS II, 485. TAM II, σ. 65 6, ἀρ. 175, στ. 14. 176b, στ. 56. σ. 112, ἀρ. 294) ἢ γ. τῶν *γεραιῶν* (*τῶν γερόντων*) (BCH 14 (1890), σ. 625, ἀρ. 27. IGR III, 783. MAMA IV, σ. 59, ἀρ. 152. VI, σ. 61, ἀρ. 164) ἢ γ. τῶν *πρεσβυτέρων* (REG 6 (1893), σ. 176, ἀρ. 10. σ. 187, ἀρ. 32. IGR IV, 293 col. I, στ. 49. 1062. Kern, Inschr. v. Magnes. a. M., ἀρ. 163).

³ Καὶ τῆς κοινωνικῆς γερουσίας τὰ μέλη, ἐνίοτε μετὰ τῶν νέων, συμμετέχουν ὑπὸ ἑνα γυμνασίαρχον εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς πόλεως. Οὕτως ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Περγάμου μανθάνομεν ὅτι ὁ Διόδωρος Ἡρώδου Πάσπαρος (2ος π.Χ. αἰ.) ἐγυμνασιάρχησε [τῶν τε] νέων καὶ πρεσβυτέρων ἐν τοῖς ἐννεακαικοστοῖς Νικηφορίοις τοῦ σιτσηφανίου ἀγῶνος (IGR IV, ἀρ. 293, Col. I, στ. 49 - 50). Ἐπίσης Ἀσκληπιάδης τις Ἀνδρονίκου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐστήθη τιμητικὸν μνημεῖον ὑπὸ ὑπερπεντακοσίων συμπολιτῶν του (περίπου 70 π.Χ.) ὑπῆρξε *γυμνασίαρχος πρεσβύτερος* (=τῶν πρεσβυτέρων, βλ. Hiller v. Gaerttringen, Jahrb. 9 (1894), σ. 30) εἰς τὰ ἐν Ρόδῳ τελούμενα *Ῥωμαία* (SGDI, ἀρ. 3791=BCH 14 (1890), σ. 277 κέ.). Ἄλλος τις ἐξ Ἀτταλείας - τὸ ὄνομά του δὲν ἐσώθη - ἐγυμνασιάρχησε [καὶ νέων καὶ γεραιῶν καὶ παίδων] εἰς τοὺς μεγάλους [ἐξ]οὺς ἀγῶνας τῶν Σεβαστείων (IGR III, 783).